

Ministarstvo
kulture
i medija

/NACIO
NALNI **PRO**
GRAM
RAZVOJA
KULTURE /
2023-2027.

* Cetinje, jul 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
Svrha donošenja strateškog dokumenta	4
Pozicioniranje u strateškom okviru Crne Gore	5
<i>Krovni strateški dokumenti</i>	5
<i>Finansijski strateški dokumenti</i>	10
<i>Intersektorske strategije</i>	11
Orodnjenost strateškog dokumenta	17
Osvrt na stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu	18
Usklađenost s međunarodnim obavezama	20
2. ANALIZA STANJA	23
Metodologija izrade Nacionalnog programa razvoja kulture 2023–2027.	23
Analiza ključnih aktera	26
<i>Javni sektor</i>	27
<i>Nevladin sektor, strukovna udruženja i amaterizam</i>	33
<i>Privatni sektor</i>	37
<i>Publika</i>	39
Rodna struktura aktera kulture	41
Analiza učinka Programa razvoja kulture 2016–2020. godine	43
Trenutno stanje u kulturi prema oblastima	45
<i>Kulturna baština</i>	45
<i>Kulturno-umjetničko stvaralaštvo</i>	48
<i>Kulturne i kreativne industrije</i>	52
<i>Međunarodna saradnja</i>	54
<i>Pravni okvir</i>	57
<i>Finansiranje, državni i lokalni budžeti za kulturu</i>	59
SWOT analiza	62
Analiza problema	65
3. STRATEŠKI CILJEVI, OPERATIVNI CILJEVI I PRATEĆIM INDIKATORIMA USPJEHA	67
4. KLJUČNE AKTIVNOSTI ZA SPROVOĐENJE OPERATIVNIH CILJEVA	69
5. OPIS AKTIVNOSTI NADLEŽNIH ORGANA I TIJELA ZA PRAĆENJE SPROVOĐENJA STRATEGIJE	92

6. NAČIN IZVJEŠTAVANJA I EVALUACIJE	93
7. PRATEĆI AKCIONI PLAN S PROCJENOM TROŠKOVA	94
Akcioni plan 2023–2024.	94
Finansijska procjena	105
8. INFORMACIJA ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM UČINCIMA STRATEGIJE	106

1. Uvod

Svrha donošenja strateškog dokumenta

Nacionalni program razvoja kulture Crne Gore za period od 2023. do 2027. godine predstavlja osnovni strateški dokument kulturne politike, kojim se sistemski utvrđuju pravci djelovanja i načini sprovođenja kulturne politike. Strategijom se planski i sistematično reguliše javni interes u oblasti kulture i određuju prioriteti razvoja kulture u navedenom petogodišnjem periodu.

Naime, u skladu s odredbama čl. 6 i 7 Zakona o kulturi („Službeni list CG“, br. 49/08, 16/11, 40/11 i 38/12), ostvarivanje javnog interesa u kulturi obezbjeđuje Crna Gora, a način i mjere ostvarivanja javnog interesa utvrđuju se Nacionalnim programom razvoja kulture.

Nacionalni program je, dakle, strateški dokument, kojim se utvrđuju dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja kulture i određuju organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje na teritoriji Crne Gore i, shodno Zakonu, sadrži naročito:

1. *ciljeve i prioritete razvoja kulture Crne Gore kao multinacionalne, multikulturalne i multikonfesionalne države;*
2. *standarde kulturnih potreba na državnom i lokalnom nivou i principe njihovog ostvarivanja;*
3. *osnovne preduslove ostvarivanja kulture i način njihovog obezbjeđivanja;*
4. *projekciju obnove, izgradnje i tehničko-tehnološkog opremanja objekata u kulturi;*
5. *način obezbjeđivanja visokoprofesionalnog stručnog, naučno-istraživačkog, stvaralačkog i umjetničkog kadra;*
6. *metodologiju evaluacije svih nosilaca djelatnosti kulture;*
7. *način podsticaja i pomoći razvoja kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i djelatnosti kulture;*
8. *aktivnosti na zaštiti i očuvanju kulturne baštine;*
9. *prioritete međunarodne kulturne saradnje;*
10. *planiranje kadrovskih potreba, edukacije i profesionalnog usavršavanja;*
11. *naučno-istraživački rad i kapitalne projekte u kulturi;*
12. *mjere za obezbjeđivanje uslova za rad umjetnika i stručnjaka u kulturi;*
13. *mjere za poboljšanje socijalnog položaja zaposlenih u kulturi, samostalnih umjetnika i samostalnih stručnjaka u kulturi;*
14. *projekciju budžetskih i vanbudžetskih sredstava za finansiranje kulture;*
15. *smjernice za izradu opštinskih programa;*
16. *principe saradnje i koordinaciju aktivnosti subjekata u kulturi;*

17. principe ostvarivanja i razvoja saradnje sa subjektima iz drugih oblasti;
18. metodologiju i rokove za ostvarivanje Nacionalnog programa;
19. druge aktivnosti i mjere od značaja za ostvarivanje i razvoj kulture.

U procesu izrade Nacionalnog programa proučeni su prethodno usvojeni i realizovani programi u periodu od 2011. do 2020. godine, kao i relevantna istraživanja i međunarodna iskustva. Rad na izradi Nacionalnog programa koordinirali su predstavnici i predstavnice Ministarstva kulture i medija, a važan doprinos u sagledavanju trenutnog stanja i budućih pravaca razvoja dao je širok krug aktera – javne ustanove kulture čiji je osnivač država, značajan broj ustanova kulture čiji je osnivač opština, predstavnici i predstavnice organizacija civilnog društva i privatnog sektora u kulturi, publika kulturnih programa.

Kako bi, u skladu sa standardima strateškog planiranja, dokument bio zasnovan na činjenicama, odnosno podacima prikupljenim od svih relevantnih aktera u sferi kulture, za potrebe strateškog dokumenta, angažovana je ekspertkinja, s višegodišnjim iskustvom u oblasti strateškog planiranja u kulturi, za sprovođenje sveobuhvatnog istraživanja kulturne scene. Ministarstvo je, zatim, u izradu dokumenta uključilo renomirane kulturne djelatnike i djelatnice, predstavnike i predstavnice naučnih i stručnih institucija, strukovnih udruženja, sindikata i drugih subjekata iz oblasti kulture, poštujući zakonsku obavezu propisanu Zakonom o kulturi.

Pozicioniranje u strateškom okviru Crne Gore

Polazeći od ciljeva krovnih strateških dokumenata kojima se utvrđuju opšti pravci razvoja i ključni prioriteti na nivou Crne Gore, u Nacionalnom programu razvoja kulture 2023–2027, kako bi se obezbijedila međusobna usklađenost, postavljena su dva strateška cilja:

SC 1: Uspostaviti profesionalan, efikasan, umrežen i stabilan javni sektor u kulturi, i
SC 2: Osnajiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike.

Krovni strateški dokumenti

Ekspoze mandataru / Program rada 43. Vlade Crne Gore

Jedan od prioriteta 43. Vlade Crne Gore je obezbjeđivanje ravnomjernog regionalnog razvoja i decentralizacije, između ostalog, u oblasti kulture. Ocijenjeno je da je za Crnu Goru od strateškog značaja njegovanje dobrosusjedskih odnosa i unapređenje regionalne saradnje, kojom se jača multikulturalni karakter Crne Gore. Budući da je turizam okosnica razvoja, a da Crna Gora posjeduje unikatna kulturna dobra po kojima je prepoznata u svijetu, posebna pažnja će se posvetiti njihovoj promociji.

SLOBODNO STVARAJMO, PIŠIMO I GOVORIMO

Kulturno bogatstvo i njegova različitost predstavljaju jednu od temeljnih karakteristika našeg društva. Harmonija kulturnih različitosti, uz uvažavanje svih specifičnosti, jedan je od ciljeva 43. Vlade. Interkulturalni dijalog je proces u kojem različitosti dobijaju višu i dinamičnu dimenziju i on će biti važan instrument u harmonizaciji kulturnih različitosti.

Naš važan zadatak će biti kreiranje kulturne strategije, kao neophodnog uslova za dugoročno osmišljavanje kulturne politike u Crnoj Gori. Nastavićemo da saradujemo sa evropskim institucijama i insistirati na primjeni najviših međunarodnih standarda u zaštiti kulturnih dobara u Crnoj Gori. U tom smislu, uložićemo dodatne napore kako bi Kotor zadržao status na listi Svjetske baštine UNESCO-a.

U fokusu ove Vlade biće izrada dugoročnog strateškog dokumenta nacionalnog programa razvoja kulture u skladu sa Zakonom o kulturi, intenziviranje izmjena i dopuna zakonske regulative iz ove oblasti, unapređenje sistema zaštite i upravljanja kulturnom baštinom, jačanje mehanizama na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i njihovog stavljanja u funkciju održivog korišćenja.

Od posebne važnosti je i jačanje međunarodne saradnje i predstavljanje kulturne baštine i kulturno-umjetničkog stvaralaštva Crne Gore u inostranstvu, uz poštovanje multietničnosti i multikulturalnosti kao najvećih vrijednosti crnogorskog društva. Takođe, predstoji jačanje nezavisne kulturne scene, kadrovskih kapaciteta u kulturi, nastavak aktivnosti na ravnomjernom razvoju kulture na teritoriji cijele Crne Gore i jačanje uloge lokalne zajednice i njenog doprinosa u oblasti kulture. Vlada će biti posvećena uspostavljanju Cetinjskog bijenala kao centralnog umjetničkog događaja.

Kreiranjem Nacionalnog programa razvoja kulture biće ostvaren jedan od zadataka postavljenih u Ekspozeu mandataru, odnosno Programu rada 43. Vlade Crne Gore. Njime će se, takođe, realizovati programirani prioriteti, među kojima: unapređenje zakonske regulative, sistema zaštite i upravljanja kulturnom baštinom, jačanje kadrovskih kapaciteta, koji su definisani kroz strateški cilj 1 Nacionalnog programa, kao i jačanje međunarodne saradnje, nezavisne kulturne scene, utvrđenih kroz strateški cilj 2 ovog dokumenta. Ponovno uspostavljanje Cetinjskog bijenala preslikano je kao aktivnost kojom se doprinosi realizaciji mjere 1.4.1: Podsticanje razvoja kulturno-umjetničkog stvaralaštva.

Srednjoročni program rada Vlade 2022–2024.

Želimo kulturu koja se zasniva na njegovanju tradicije i razlika, a koja podstiče kreativnost i pravi iskorake.

U okviru jednog od ključnih prioriteta – Obrazovanje i društvo zasnovano na znanju, definisan je cilj – Jednake šanse za sve u kulturi. Svima dostupan i otvoren sektor kulture će biti unaprijeđen kroz povećanje broja dobijenih stručnih zvanja u konzervatorskoj, muzejskoj, bibliotečkoj i arhivskoj djelatnosti, dok će procenat usaglašenih propisa u oblasti bibliotečke djelatnosti biti realizovan na nivou od 100%.

Nacionalnim programom razvoja kulture definisane su sljedeće mjere koje su u direktnoj korelaciji s postavljenim ciljem u Srednjoročnom programu rada Vlade, i to: mjera 1.1.1: Unapređenje zakonsko-regulatornog okvira u kulturi kroz analizu primjene i dalje usaglašavanje s međunarodnim standardima i praksama i mjera 1.2.2: Jačanje kadrovskih kapaciteta u kulturi.

Program rada Vlade Crne Gore za 2023. godinu

Godišnji program rada Vlade predviđa šest konkretnih aktivnosti u nadležnosti Ministarstva kulture i medija kojima se doprinosi ostvarivanju postavljenog srednjoročnog cilja – Jednake šanse za sve u kulturi, a među njima je i kreiranje petogodišnje strategije razvoja kulture.

- Pripremiti Nacionalni program razvoja kulture 2023–2027. s Akcionim planom 2023–2024.
- Pripremiti Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2023. godinu
- Pripremiti Izvještaj o realizaciji Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2022. godinu
- Utvrditi Predlog zakona o izmjenama Zakona o bibliotečkoj djelatnosti
- Utvrditi Predlog zakona o izmjenama Zakona o muzejskoj djelatnosti
- Utvrditi Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara

Inoviranje zakonske regulative i njeno usaglašavanje s međunarodnim standardima i praksama inkorporirano je i u krovni strateški dokument u oblasti kulture, u okviru operativnog cilja 1.1, kojim će se doprinijeti uspostavljanju profesionalnog, efikasnog, umreženog i stabilnog javnog sektora u kulturi, što predstavlja strateški cilj 1 ovog dokumenta.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. godine

Kultura predstavlja temeljnu vrijednost svakog društva i neophodno je da se njen razvoj zasniva na: slobodi stvaralaštva i poštovanju prava na kulturu; opredijeljenosti države i lokalne samouprave da podstiču i pomažu razvoj kulturno-umjetničkog stvaralaštva te da obezbjeđuju zaštitu i očuvanje kulturne baštine; ravnopravnom očuvanju svih kulturnih identiteta i poštovanju kulturne različitosti; izgradnji i unapređivanju sistema kulture, u skladu s međunarodnim standardima, a naročito standardima Evropske unije; uspostavlja-

nju efikasnog, racionalnog i kreativnog upravljanja u kulturi; transparentnom djelovanju u kulturi; poštovanju i zaštiti autorskog i srodnih prava; demokratizaciji kulturne politike; decentralizaciji organizovanja i finansiranja kulture.

U okviru tematskog područja 2. Društveni resursi – podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva, definisana su dva strateška cilja koja se odnose na oblast kulture.

Strateški cilj 2.6. – Unaprijediti značaj kulture kao temeljne vrijednosti duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja koja znatno unapređuje život građana, sadrži sljedeće mjere (koje se dalje razrađuju kroz 28 podmjera):

- jačati kapacitet kulturnih institucija na svim nivoima i uspostaviti održivi sistem finansiranja SDG 4 (4.7), SDG 8 (8.9) i SDG 11 (11.4);
- uspostaviti moderan, efikasan sistem kreiranja i prezentovanja kulturne djelatnosti kao i statusa umjetnika i stvaralaca u društvu, ujedno širiti i edukovati publiku SDG 8 (8.9) i SDG 11 (11.4);
- jačati neformalne, amaterske, alternativne, savremene kulturne prakse, kao i kulturne industrije u Crnoj Gori SDG 11 (11.4), SDG 8 (8.9) i SDG 4 (4.7);
- podsticati kulturne raznolikosti kroz osnaživanje kulturne djelatnosti marginalizovanih grupa kao što su mladi, stari, žene, LGBT osobe, osobe s invaliditetom i sl. kao i obezbjeđivanje tolerancije na ovaj kulturni segment SDG 4 (4.7) i SDG 11(11.4).

Oba strateška cilja, postavljena Nacionalnim programom razvoja kulture, kao i operativni ciljevi koji iz njih proizilaze, zajedno doprinose realizaciji strateškog cilja definisanog krovnim strateškim dokumentom u Crnoj Gori – Nacionalnom strategijom održivog razvoja do 2030. godine, kojom se kultura tretira kao temeljna vrijednost duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja koja znatno unapređuje život građana.

Jačanje kapaciteta kulturnih institucija odgovara operativnom cilju 1.2: Ojačati institucionalne kapacitete u kulturi, uspostavljanje održivog sistema finansiranja predviđeno je u okviru mjere 1.2.3: Unapređenje okvira finansiranja i ulaganja u ustanove kulture, zatim unapređenje statusa umjetnika i stvaralaca u društvu i jačanje neformalne, amaterske, alternativne i savremene kulturne prakse, prepoznato je kroz cilj 2.1: Unaprijediti saradnju i ambijent rada vaninstitucionalnih aktera u kulturi, dok se širenje i edukovanje publike ogleda kroz operativni cilj 2.4: Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulirati razvoj publike. Jedna od planiranih aktivnosti u predmetnom dokumentu je i puna primjena intersektorskih strategija za koje su nadležni drugi resori, u kontekstu kulturne participacije ranjivih grupa, kojom se doprinosi osnaživanju kulturne djelatnosti marginalizovanih grupa.

Strateški cilj 2.7. – Uspostaviti efikasan i savremeni sistem integralne zaštite, upravljanja i održivog korišćenja kulturne baštine i predjela, koji sadrži tri mjere:

- unaprijediti efikasan sistem zaštite kulturne baštine na svim nivoima SDG 4 (4.7), SDG 8 (8.9) i SDG 11 (11.4);
- unaprijediti zaštitu kulturne baštine na svim nivoima SDG 11 (11.4) i SDG 8 (8.9);
- unaprijediti održivo korišćenje i upravljanje kulturnom baštinom SDG 11 (11.4) i SDG 8 (8.3 i 8.9).

Navedene tri mjere, koje obuhvataju ukupno 31 podmjeru, podržane su Nacionalnim programom razvoja kulture kroz mjere i aktivnosti operativnih ciljeva: 1.1. Inovirati pravni okvir u kulturi (mjera 1.1.1: Unapređenje zakonsko-regulatornog okvira u kulturi kroz analizu primjene i dalje usaglašavanje s međunarodnim standardima i praksama), 1.2. Ojačati institucionalne kapacitete u kulturi (mjere: 1.2.1: Unapređenje institucionalne mreže u kulturi, 1.2.2: Jačanje kadrovskih kapaciteta u kulturi, 1.2.3: Unapređenje okvira finansiranja i ulaganja u ustanove kulture), 1.3. Unaprijediti sistem ulaganja u zaštitu kulturne baštine (mjere: 1.3.1: Unapređenje sistema zaštite kulturne baštine, 1.3.2: Sprovođenje mjera zaštite kulturnih dobara i promocije značaja kulturne baštine za društvo), kao i kroz mjere i aktivnosti operativnog cilja 2.2. Pospješiti saradnju sa drugim resorima (mjere: 2.2.1: Unapređenje saradnje s resorima obrazovanja i naučno-istraživačke djelatnosti, 2.2.2: Unapređenje saradnje s resorom nadležnim za oblast turizma).

Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji

U odnosu na usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s pravnom tekovinom Evropske unije, Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 7. 3. 2023. godine, usvojila Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji za period 2023–2024. Kultura je u ovom dokumentu prepoznata kroz Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura, u okviru kojeg su planirane obaveze Ministarstva kulture i medija u odnosu na strateški, zakonodavni i administrativni okvir. Ovaj dokument predstavlja krovni propis i smjernicu za usaglašavanje zakonodavstva s EU normativom. Oblast kulture je prepoznata kroz još neka pregovaračka poglavlja, od kojih su najznačajnija Poglavlje 1: Sloboda kretanja robe; Poglavlje 10: Informatičko društvo i mediji; Poglavlje 25: Nauka i istraživanje, Poglavlje 29: Carinska unija.

Nacionalni program razvoja kulture sadrži obaveze iz PPCG-a koje se odnose na izmjenu zakonske regulative za naredne dvije godine. Dodatno, pojedinačni akcioni planovi ovog dokumenta do 2027. godine biće usklađeni s obavezama koje proističu iz procesa pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji.

Finansijska perspektiva 2021–2027. (IPA)

U skladu s Ekonomskim i finansijskim planom za Zapadni Balkan, koji je Evropska komisija usvojila u oktobru 2020. godine, Crna Gora učestvuje u novoj finansijskoj perspektivi IPA programa za period 2021–2027. koji ima pet oblasti politika: Vladavina prava, temeljna prava i demokratija; Dobro upravljanje, usklađivanje sa pravnom tekovinom, strateško komuniciranje i dobro-

susjedski odnosi; Zelena agenda i održivo povezivanje; Konkurentnost i inkluzivni rast; Teritorijalna i prekogranična saradnja. Oblast kulture se prožima u okviru više tematskih prioriteta u svih pet oblasti politika.

Prioriteti IPA finansijske perspektive 2021–2027. prepoznaju se kroz oba strateška cilja Nacionalnog programa razvoja kulture.

Finansijski strateški dokumenti

Fiskalna strategija Crne Gore za period 2021–2024. godine

Polazeći od najbolje prakse za planiranje budžeta i principa neselektivnosti, kada je u pitanju raspodjela sredstava iz javnih izvora, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, uz saradnju resornih ministarstava, iniciraće izmjene zakonskih rješenja kojima se propisuju budžetska izdvajanja na nivou procentualnog učešća u budžetskoj potrošnji, odnosno BDP-u. Neophodno je da visinu izdataka/sredstava, koja se opredjeljuju potrošačkim jedinicama iz budžeta Crne Gore, opredjeljuje kvalitet predloženih programa i projekata, odnosno aktivnosti, i njihov sveukupni doprinos opštem javnom interesu, tj. kvalitetu pružanja javnih usluga, dok ne bi trebalo da su determinisana zakonski garantovanim procentom potrošnje. Postojeća zakonska rješenja propisuju sljedeća izdvajanja, saglasno procentima potrošnje, bez pratećih priprema projekata i kontrole stvarnih izdataka: Zakonom o kulturi predviđeno je da se budžetom Crne Gore obezbjeđuju sredstva za kulturu u skladu sa Nacionalnim programom, kao i da se sredstva za rad Ministarstva u tekućem budžetu izdvajaju najmanje na nivou 2,5% od državnog budžeta, umanjenog za izdatke državnih fondova i kapitalnog budžeta, ukoliko je planirani realni rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) do 8%, odnosno najmanje na nivou 3%, ukoliko je planirani realni rast BDP veći od 8%.

Smjernice makroekonomske i fiskalne politike za period 2022–2025.

U okviru Glavnog programa 11 – Politički sistem i upravljanje, sredstva se opredjeljuju za Unapređenje bilateralne i multilateralne saradnje, međunarodne ekonomske i kulturne saradnje u odgovarajućim oblastima i zaključivanje međunarodnih ugovora.

Pregled izdataka po programima (mil €)				
PK	Naziv Programa	Procjena 2023.	Procjena 2024.	Procjena 2025.
20 020	Produkcija i umjetničko stvaralaštvo	15,44	14,70	14,86
20 021	Zaštita, očuvanje i razvoj kulturne baštine	15,08	15,91	16,45
Ukupni izdaci		30,52	30,61	31,31

U Programu ekonomskih reformi 2023–2025. definisana je reformska mjera 15 „Održivi zeleni turizam“. Mjera se odnosi na efikasnije i kvalitetnije uspostavljanje održive komponente (zeleni tranzicija i cirkularna ekonomija), uz unapređenje ponude ugostiteljskih objekata i usluga, odnosno pospješivanje razvoja diverzifikovanog turističkog proizvoda, prije svega na sjeveru Crne Gore, čime će se doprinijeti i produženju turističke sezone. Mjera se sprovodi uz poštovanje ciljeva održivog razvoja do 2030. godine, odnosi se na raznolikost Crne Gore po pitanju prirodnih, socio-kulturoloških, istorijskih i etničkih karakteristika i predstavlja snažnu osnovu za razvijanje specifičnih i jedinstvenih vidova turističke ponude.

U okviru Mjere, aktivnosti se, između ostalog, odnose i na: diverzifikaciju turističkog proizvoda koja podrazumijeva implementaciju podsticajnih mjera i realizaciju projektnih aktivnosti iz akcionih planova iz programa razvoja ruralnog, kulturnog, zdravstvenog, nautičkog, sportskog i manifestacionog turizma:

- inovativne projekte u ruralnom turizmu, tematske/edukativne staze uz umrežavanje sa panoramskim /pješačkim /biciklističkim /planinskim rutama, sa manje poznatim turističkim atrakcijama i sl.,
- turističku valorizaciju kulturno-istorijskog nasljeđa,
- razvoj inovativnih modela zdravstvenog turizma,
- plavi rast,
- turističku valorizaciju prirodnog bogatstva – proširenje asortimana ponude, kako u primorskim tako i ostalim opštinama u Crnoj Gori,
- događaje i festivale.

Intersektorske strategije

Strategija za ostvarivanje prava djeteta 2019–2023. godine

U okviru strateškog cilja – Poboľjšati dostupnost i kvalitet socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja za svu djecu, definisan je operativni cilj koji se odnosi na kulturu – Povećana dostupnost obrazovanja djeci iz osjetljivih grupa, kvalitet obrazovanja za svu djecu i pristup kvalitetnim kulturnim i medijskim sadržajima, kao i odgovarajući indikator učinka: Procenat nastavnih sati posvećen obrazovanju u oblasti umjetnosti u odnosu na ukupan broj nastavnih sati (razredi 7-8). Aktivnosti i indikatori rezultata u okviru tog cilja su:

- realizovanje programa obrazovanja djece o kulturnim sadržajima (Dan umjetničkog obrazovanja i sl.); indikatori: a) broj obuhvaćene djece po nivoima obrazovanja, b) broj uključenih gradova;
- podsticanje učešća djece u kreiranju i realizaciji kulturnih i medijskih sadržaja zajedno s profesionalcima; indikator rezultata: broj uključene djece.

Kompatibilne aktivnosti s onima koje su predviđene Strategijom za ostvarenje prava djeteta 2019–2023. u Nacionalnom programu razvoja kulture prepoznaju se kroz:

Strateški cilj 1: Uspostaviti profesionalan, efikasan, umrežen i stabilan javni sektor u kulturi, operativni cilj 1.4: Unaprijediti sistem i ulaganja u savremenu produkciju, mjeru 1.4.1: Podsticanje razvoja kulturno-umjetničkog stvaralaštva, posebno u aktivnosti koja se odnosi na pokretanje nacionalnog konkursa kreativnog stvaralaštva u različitim oblastima kulture za učenike osnovnih i srednjih škola; kao i mjeru 1.4.2: Podsticanje razvoja kulturnih i kreativnih industrija, u aktivnosti koja se odnosi na realizaciju edukativnog projekta „Digitalna kultura“ u saradnji s Ministarstvom prosvjete;

Strateški cilj 2: Osnažiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike, operativni cilj 2.4: Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulisati razvoj publike; mjeru 2.4.2: Kreiranje povoljnog ambijenta za razvoj publike, posebno kroz aktivnost koja se odnosi na pokretanje Nacionalnog programa umjetničkog i kulturnog obrazovanja od strane nadležnih ministarstava za sistemsko povezivanje ustanova kulture i obrazovanja na nivou opština i nacionalnom nivou, kroz protokole o saradnji u kojima su škole u obavezi da posjete ustanove kulture, a ustanove kulture da kreiraju programe koji odgovaraju nastavnom planu i programu.

Strategija saradnje s dijasporom – iseljenicima 2020–2023. godine

Poseban strateški cilj postavljen predmetnom strategijom je: Očuvanje kulturnog identiteta dijaspore – iseljenika, koji je dalje razrađen kroz dva operativna cilja.

Operativni cilj: Očuvanje i njegovanje jezika, kulture i tradicije dijaspore u zemljama prijema kroz organizaciju škola i kurseva jezika i kulture Crne Gore u zemlji i inostranstvu, podrazumijeva sljedeće aktivnosti:

- organizacija škole i kurseva jezika i kulture Crne Gore u zemlji i inostranstvu za pripadnike naše dijaspore,
- obezbjeđivanje nastavnih sredstava (udžbenici, priručnici i druga literatura),
- izrada nastavnih planova i programa za zavičajne škole u Crnoj Gori,
- organizacija ljetnje škole jezika i kulture i
- crnogorski online – napredni kurs.

Operativni cilj: Podsticanje i uključivanje dijaspore – iseljenika u realizaciju projekata i aktivnosti na planu promocije kulture i baštine Crne Gore u matičnoj državi i zemljama prijema, obuhvata aktivnosti:

- promocija knjiga i informisanje dijasporne putem štampanih publikacija u državama sa većom koncentracijom naših iseljenika,
- promocija likovnih izložbi u državama sa većom koncentracijom naših iseljenika,
- promocija pozorišnog i muzičkog stvaralaštva u državama sa većom koncentracijom naših iseljenika,
- promocija crnogorskih filmova u državama sa većom koncentracijom naših iseljenika,
- promocija muzejskog i arhivskog materijala u državama sa većom koncentracijom naših iseljenika,
- periodična organizacija susreta pjesnika iz dijasporne u Crnoj Gori,
- formiranje baze kulturnih poslenika,
- uključivanje istaknutih iseljenika u projekte o promociji kulture Crne Gore u zemljama prijema,
- podsticanje i podrška organizacijama dijasporne u promociji kulture Crne Gore u zemljama prijema,
- realizovanje književnoistorijskih i jezikoslovnih proučavanja u savremenoj Crnoj Gori i dijaspori.

Aktivnosti prepoznate kroz Strategiju saradnje sa dijasporom – iseljenicima 2020–2023. u korelaciji su s određenim elementima Nacionalnog programa razvoja kulture, i to prevashodno kroz strateški cilj 1: Uspostaviti profesionalan, efikasan, umrežen i stabilan javni sektor u kulturi, operativni cilj 1.4: Unaprijediti sistem i ulaganja u savremenu produkciju, i indikator učinka – broj objavljenih konkursa podrške stvaralaštvu na godišnjem nivou, koji se odnose na prezentaciju crnogorskog stvaralaštva u inostranstvu, a posebno u državama sa većom koncentracijom našeg iseljeničtva.

Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2018–2023.

Strategijom za smanjenje rizika od katastrofa, pored ostalih, definisane su i mjere za unapređenje stanja u oblasti smanjenja rizika od katastrofa za oblast nadležnosti Ministarstva kulture i medija, u sljedećem:

- razviti efikasne globalne i regionalne kampanje kao instrumente za podizanje javne svijesti i edukacije; promovisati kulturu prevencije kulturne baštine od rizika katastrofa; poboljšati razumijevanje rizika od katastrofa; podržavati međusobno učenje; razmjenjivati iskustva u ovoj oblasti; podsticati javne i privatne aktere da se aktivno uključe u takve inicijative i razviti nove na lokalnim, nacionalnim, regionalnim i globalnim nivoima;
- unaprijediti normativne akte u oblasti kulturne baštine, kada je u pitanju zaštita kulturne baštine od rizika;
- izraditi planove zaštite i spasavanja kulturne baštine od mogućih rizika na nivou svakog pojedinačnog objekta;

- planirati i realizovati nove projekte čiji je cilj unapređenje stanja u oblasti smanjenja rizika od katastrofa u nacionalnim i lokalnim ustanovama iz oblasti zaštite kulturne baštine u okviru kojih se čuva kulturna baština, kao i za kulturnu baštinu kod privatnih vlasnika;
- jačati svijest zaposlenih iz oblasti kulturne baštine, kao i vlasnika držalaca kulturnih dobara kroz edukaciju, doedukaciju, putem kampanja, okruglih stolova i uz učešće medija;
- osposobljavanje i usavršavanje, edukacija i doedukacija zaposlenih za efikasnije reagovanje u slučaju događanja prirodnih i drugih nesreća;
- promovisanje i jačanje kapaciteta za obuku koji se tiču zaštite od katastrofa u oblasti kulturne baštine;
- saradnja sa drugim sektorima na temu sprovođenja međunarodnih propisa iz oblasti zaštite kulturne baštine od različitih rizika;
- jačanje kapaciteta na lokalnom nivou za evakuaciju pokretne kulturne baštine na područja koja nijesu podložna rizicima.

U odnosu na navedeno, Nacionalni program razvoja kulture sadrži odgovarajuće operativne ciljeve, i to: 1.1: Inovirati pravni okvir u kulturi i 1.2: Ojačati institucionalne kapacitete u kulturi, kojima su definisane kompatibilne mjere, prvenstveno u pogledu unapređenja normativnih akata u oblasti kulturne baštine i jačanja kadrovskih kapaciteta.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022–2027.

Strategija za zaštitu lica s invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2023–2027. je drugi strateški dokument u ovoj oblasti čiji je cilj obezbjeđenje ravnopravnog položaja i punog učešća lica s invaliditetom u svim sferama društvenog života, kroz unapređenje pravnog, institucionalnog, socijalnog i ekonomskog okvira za zaštitu od diskriminacije, koji se temelji na modelu pristupa invaliditetu zasnovanom na ljudskim pravima. Kao jedna od oblasti u ovoj strategiji prepoznata je Diskriminacija u oblasti kulture, sporta i rekreacije, u kojoj je kroz operativni cilj 11 definisano: Obezbeđenje ravnopravnog učešća, medijske zastupljenosti i pristupa lica s invaliditetom kulturnom životu, sportskim i rekreativnim aktivnostima, u okviru kojeg indikator učinka 2 glasi: Povećati nivo pristupačnosti kulturnih sadržaja (fizička pristupačnost, pristupačnost informacijama, pristupačnost kulturnih dobara) licima s invaliditetom. Dodatno, ova Strategija podrazumijeva i omogućavanje licima s invaliditetom da učestvuju u kulturnim događajima, kao i prikupljanje podataka o tome.

Kompatibilne aktivnosti sadržane u Nacionalnom programu razvoja kulture prepoznaju se u okviru strateškog cilja 2, odnosno operativnog cilja 2.4: Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulisati razvoj publike, kojim je definisana mjera 2.4.1: Evidencija i upoznavanje kulturnih potreba i navika građana Crne Gore, i to kroz aktivnost koja predviđa izradu studije

o stanju i pristupačnosti ustanova kulture i drugih prostora koji se koriste u svrhu kulture za osobe s invaliditetom (za različite vrste invaliditeta: korisnike invalidskih kolica, osobe s oštećenjem vida, osobe s oštećenjem sluha, osobe s razvojnim problemima).

Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori 2019–2023.

U kontekstu potrebe za promjenom društvene percepcije LGBTI osoba nezaobilazan je i segment kulture i njenih sadržaja kojima se s jedne strane afirmišu autentični kulturni izrazi LGBTI osoba, a sa druge se kroz te sadržaje informišu ostali građani i građanke o njihovoj autentičnoj „slici“ što doprinosi razbijanju njihovih pseudopredstava o LGBTI osobama. Ministarstvo kulture i medija je svoje aktivnosti u okviru strategije primarno fokusiralo na mjere koje su dodatno senzibilisale i edukovale NVO sektor i aktiviste kroz izdavaštvo u oblasti queer teorije putem pripreme i realizacije jedinstvene hrestomatije tekstova koja je po prvi put sistematizovala ključne pojmove ove oblasti. Takođe, mjere 1.3.2, 1.3.3. i 1.3.5. koje Ministarstvo kulture i medija sprovodi u okviru Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBTI osoba u Crnoj Gori, kompatibilne su s ciljevima ovog dokumenta, posebno u segmentima kulturne raznolikosti, razvoja publike i osnaživanja nezavisne scene. Nacionalnim programom razvoja kulture pomenuto je definisano mjerom 1.1.3: Unapređenje sistema planiranja i upravljanja u kulturi, odnosno aktivnošću Puna primjena intersektorskih strategija za koje su nadležni drugi resori, u kontekstu kulturne participacije ranjivih grupa.

Strategija pametne specijalizacije Crne Gore 2019–2024.

S3 je istovremeno i krovni i intersektorski nacionalni strateški dokument, izrađen u skladu s EU metodologijom, kojim se utvrđuju prioriteti razvoja države, a čiji je cilj izgradnja konkurentne prednosti kroz povezivanje sopstvenih snaga u istraživanju i inovacijama s potrebama privrede, odgovarajući na koherentan način na rastuće mogućnosti i razvoj tržišta. Strategija utvrđuje četiri prioriteta razvoja: Održiva poljoprivreda i lanac vrijednosti hrane, Energija i održiva životna sredina, Održivi i zdravstveni turizam i ICT.

Prilikom analize ekonomskih potencijala za potrebe ove strategije utvrđen je snažan rast kreativnih industrija i njihove uloge u sveukupnom razvoju društva i ekonomije, odnosno utvrđena je sve veća konvergencija biznis servisa i kreativnih industrija kroz upotrebu ICT. S tim u vezi, kao jedna od mjera prepoznata je: Podrška preduzetništvu u kreativnim industrijama.

S ovom strategijom povezan je Operativni program za implementaciju S3 (2021–2024) s Akcionim planom 2021–2022, koji utvrđuje novi programski osnov za nastavak realizacije Strategije. I u ovom strateškom dokumentu, u okviru Operativnog cilja 5.2 Promocija značaja inovacija s fokusom na informisanje

šire javnosti i privrede, prepoznata je aktivnost 5.2.7. Podrška preduzetništvu u kreativnim industrijama, koja podrazumijeva realizaciju projekata čija je svrha proizvodnja, promocija, distribucija i komercijalizacija robe i aktivnosti kulture, umjetničke prirode ili baštine. Povećanje vidljivosti i prepoznatljivosti tržišno orijentisanih projekata i proizvoda kojima se promoviše crnogorski kreativni sektor, a svojim kvalitetom obezbjeđuju razvoj kulturnih i kreativnih industrija u Crnoj Gori.

Ministarstvo kulture i medija prepoznalo je svoju ulogu u procesu Strategije pametne specijalizacije kao jedinstvenu priliku za intersektorsku saradnju u snaženju i promovisanju sektora kreativnih industrija. Nacionalnim programom razvoja kulture, kroz mjeru 1.4.2: Podsticanje razvoja kulturnih i kreativnih industrija predviđene su aktivnosti kojima je cilj jačanje infrastrukture kreativnih industrija kao i povećanje obima finansiranja na konkursima Ministarstva koji raspoređuju podršku sektoru.

Strategija Evropske unije za Jadransko-jonski region EUSAIR

Cilj Strategije za Jadransko-jonski region – EUSAIR, koja je usvojena u novembru 2014. godine, jeste da promoviše ekonomski i društveni prosperitet i rast u regionu kroz konkurentnost i povezivanje, kao i da podstakne integraciju Zapadnog Balkana u EU. Saradnja se odvija u okviru četiri tematska stuba: Plavi rast, Povezivanje regiona, Kvalitet životne sredine, Održivi turizam. Oblast kulture je prepoznata kroz četvrti tematski stub, a posebno kroz prioritet koji se odnosi na održivo upravljanje kulturnim rutama.

Aktivnosti kompatibilne četvrtom tematskom stubu EUSAIR strategije prepoznate su u Nacionalnom programu razvoja kulture u okviru strateškog cilja 2: Osnažiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike, operativni cilj 2.2: Pospješiti saradnju sa drugim resorima, mjeru 2.2.2: Unapređenje saradnje s resorom nadležnim za oblast turizma.

Strategija za Dunavski region – EUSDR

Strategija za Dunavski region – EUSDR formalno je usvojena od Savjeta EU 24. juna 2011. godine i predstavlja regionalnu makrostrategiju koja ima za cilj stvaranje sinergije i koordinacije između postojećih politika i inicijativa na području Dunavskog regiona. Strategija obuhvata 11 prioriternih oblasti, a kultura je prepoznata kroz Prioritetnu oblast 3 – Kultura i turizam, i to kroz tri posebna prioriteta: zaštita, rehabilitacija i promocija kulturne baštine u Dunavskom regionu, promocija održivog turizma u Dunavskom regionu i kapitalizacija EUSDR projekata iz oblasti kulture, prirode i turizma, podrška savremenoj umjetnosti u borbi protiv uticaja pandemijskih kriza kroz kreativne industrije, inovacije i intersektorsku specijalizaciju.

Prioriteti EUSDR strategije prepoznaju se kroz cjelokupan Nacionalni program razvoja kulture, a posebno u okviru strateškog cilja 2: Osnažiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike, operativni cilj 2.3: Intenzivirati međunarodnu saradnju i proces evropskih integracija u oblasti kulture, i mjeru 2.3.1: Jačanje kulturne saradnje u okviru međunarodnih programa i inicijativa.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025.

Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021–2025. je četvrti strateški dokument kojim se namjerava uspostaviti bolji okvir za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. U ovoj strategiji, oblast kulture prepoznata je na sljedeći način: operativni cilj 2: Unaprijediti politike u oblasti obrazovanja, kulture i medija kako bi se smanjio nivo stereotipa i predrasuda prema ženama i osobama drugačijih polnih i rodni identiteta; mjera 2.4: Uvesti rodno odgovorne programe i obaveznu upotrebu rodno osjetljivog jezika u programe institucija kulture. Ova mjera podrazumijeva aktivnosti koje se odnose na istraživanje o učešću žena u kulturi, kulturnim potrebama, navikama i uticaju kulture na položaj žena, za potrebe orodnjavanja javnih politika u kulturi. Dodatno, u okviru ove mjere predviđeno je uvođenje rodno osjetljivih i odgovornih sadržaja u programe nacionalnih ustanova kulture.

Teme vezane za rodnu ravnopravnost su višestruko prepoznate u Nacionalnom programu razvoja kulture, a posebno u okviru strateškog cilja 2 kojim su, između ostalog, definisani operativni cilj 2.1: Poboljšati saradnju i ambijent rada vaninstitucionalnih aktera u kulturi, odnosno mjera 2.1.1: Reorganizacija konkursa i konkursne procedure, kroz aktivnost kojom se planira uvođenje podsticajnih mjera kroz posebne konkursne linije radi otklanjanja rodni i drugih nejednakosti u određenoj oblasti kulture; operativni cilj 2.4: Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulisati razvoj publike, odnosno mjera 2.4.1: Evidencija i upoznavanje kulturnih potreba i navika građana Crne Gore, kroz aktivnosti koje se odnose na uvođenje sistema praćenja publike, istraživanja kulturnih potreba i navika građana i građanki, elektronska evidencija broja posjetitelja i posjetiteljki.

Orodnjenost strateškog dokumenta

U odnosu na obaveze predviđene Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, kao i Nacionalnom strategijom rodne ravnopravnosti, prilikom izrade ovog strateškog dokumenta vodilo se računa o orodnjenosti kulturne politike, počev od pripremne faze, formiranja rodno izbalansiranog radnog tima, preko navođenja rodno disagregiranih podataka u analizi stanja, zatim definisanja odgovarajućih aktivnosti kojima će se adresirati identifikovane rodne nejednakosti, do uvođenja rodno odgovornog budžetiranja, gdje god je to bilo moguće.

Posebna pažnja bila je posvećena uspostavljanju rodnog balansa radnog tima koji je učestvovao u kreiranju dokumenta. Naime, pored angažovane ekspertkinje, uži interni radni tim Ministarstva činila su dva službenika i šest službenica, a radno tijelo 27 članova i članica (od čega 17 m. i 10 f.), tako da je od ukupnog broj angažovanih lica bilo 19 muškog i 17 ženskog roda.

U konsultacijama u početnoj fazi pripreme dokumenta, participiralo je 28 učesnika/ca (41 fizičko lice, od čega 20 m. i 21 f.) iz 10 opština. Na javni poziv za javnu raspravu odazvalo se pet učesnika/ca: tri fizička lica (dva m. i jedan f.), i to: jedan predstavnik kulturno-umjetničkog društva, jedan predstavnik fakulteta i jedna umjetnica; i dva pravna lica – univerzitet (u ime univerziteta – predstavnica) i strukovno udruženje (u ime udruženja – predsjednik), dakle, ukupno tri m. i dva f. Od 25 predloga dobijenih putem javne rasprave, jedan se odnosio na rodni disbalans u kulturno-umjetničkim društvima, budući da mnogi ansambli imaju problem s nedostatkom igrača muškog roda.

Kako bi se doprinijelo realizaciji ciljeva i mjera definisanih Nacionalnom strategijom rodne ravnopravnosti, i ostvarila kompatibilnost s navedenim dokumentom, u Nacionalnom programu razvoja kulture predviđene su odgovarajuće aktivnosti i mjere usmjerene na podsticanje rodne ravnopravnosti u kulturi, među kojima je i uvođenje podsticajnih mjera radi otklanjanja rodni nejednakosti u određenoj oblasti kulture, za pripadnike, odnosno pripadnice manje zastupljene populacije.

Osvrt na stratešku procjenu uticaja na životnu sredinu

Strateška procjena uticaja na životnu sredinu (SPU) predstavlja alat vrednovanja potencijalnih negativnih uticaja planova i programa na životnu sredinu i zdravlje ljudi, kao i definisanje seta različitih mjera zaštite (mjera prevencije, minimizacije, ublažavanja, remedijacije ili kompenzacije). Primjenom SPU u procesima planiranja različitih aktivnosti, otvara se prostor za sagledavanje nastalih promjena u prostoru i uvažavanje potreba životne sredine prostora, obuhvata plana ili programa. U okviru nje se sve planom predviđene aktivnosti kritički razmatraju sa stanovišta uticaja na životnu sredinu i elemente održivog razvoja, nakon čega se donosi odluka da li će se pristupiti realizaciji plana i pod kojim uslovima, ili će se odustati od planiranih aktivnosti. Planiranje podrazumijeva razvoj, a strategija održivog razvoja zahtijeva zaštitu životne sredine, u okviru koje se nalaze i objekti kulturne baštine. U tom kontekstu, strateška procjena uticaja predstavlja nezaobilazan instrument koji je u funkciji realizacije ciljeva održivog razvoja. SPU integriše socijalno-ekonomske i bio-fizičke segmente životne sredine, povezuje, analizira i procjenjuje aktivnosti različitih interesnih sfera i usmjerava politiku, plan ili program ka rješenjima koja su, prije svega, od interesa za životnu sredinu kao i zaštitu kulturne baštine koja je njen integralni dio. To je instrument koji pomaže da se prilikom donošenja odluka u prostornom planiranju integrišu ciljevi i prin-

cipi održivog razvoja, uvažavajući pri tome potrebu da se izbjegnu ili ograniče negativni uticaji na životnu sredinu, odnosno kulturnu baštinu koja je njen integralni dio, na zdravlje i društveno-ekonomski status stanovništva.

Kada je u pitanju kulturna baština, odredbama člana 93 Zakona o zaštiti kulturnih dobara, pored ostalog, propisano je da je organ uprave nadležan za monitoring stanja životne sredine dužan da indikatore, podatke i ocjenu stanja životne sredine dostavlja Upravi za zaštitu kulturnih dobara. Nadalje, pravna i fizička lica koja obavljaju djelatnost koja može imati negativan uticaj na kulturna dobra i njihovu okolinu, dužna su da utvrde mjere za smanjenje i otklanjanje posljedica uticaja na kulturna dobra i da ih redovno sprovode.

Takođe, odredbama istog zakona propisana je obaveza izrade studija zaštite kulturne baštine, dokumenta kojim se obezbjeđuje zaštita, očuvanje i integracija kulturne baštine u okviru planiranja održivog prostornog razvoja, kao i Plana upravljanja nepokretnim kulturnim dobrom kojim se obezbjeđuje dugoročno upravljanje, zaštita, očuvanje, korišćenje i prezentacija nepokretnih kulturnih dobara. Planom upravljanja se utvrđuje i uspostavlja strategija, ciljevi, aktivnosti i implementacione strukture za upravljanje kulturnim dobrom na efikasan i održiv način, u cilju očuvanja vrijednosti kulturnog dobra.

Zakonom o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Službeni list RCG“, broj 80/05 i „Službeni list CG“, br. 40/11, 59/11 i 52/16) i Zakonom o životnoj sredini („Službeni list CG“, br. 52/16 i 73/19), definisana je obaveza sprovođenja postupka strateške procjene uticaja na životnu sredinu za planove i strategije. Ekološka dimenzija predstavlja važan, ali ne i jedini aspekt koji sagledava ovaj instrument. Naime, poseban doprinos strateške procjene uticaja je doprinos realizaciji ciljeva održivog razvoja. To podrazumijeva da se, pored sagledavanja ekološke dimenzije, posebna pažnja posvećuje i analizi uticaja planskih rješenja na socijalnu i ekonomsku komponentu razvoja. Osim navedenog, ova procjena podrazumijeva i osvrt na usklađenost sa Evropskim zelenim planom (European Green Deal) kao inicijativom koja se odnosi na smanjenje negativnih uticaja klimatskih promjena u Evropi i smanjenja emisije štetnih gasova za najmanje 50% do 2030. godine.

Takođe, Nacionalni program razvoja kulture doprinosi realizaciji Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine, kojom se kultura tretira kao temeljna vrijednost duhovnog, društvenog i ekonomskog razvoja koja znatno unapređuje život građana.

Kroz projekat „Jačanje upravljanja, promocije i održivog korišćenja kulturne baštine za razvoj u Crnoj Gori“, Ministarstvo kulture i medija i Organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih nacija (UNESCO), realizuju petogodišnji strateški dokument koji će, pored ostalog, odgovoriti i na pitanja: razvoja kulturne baštine, strategije zaštite i održivog korištenja kulturne ba-

štine, kao i institucionalnog okvira i kapaciteta državnih organa i javnih ustanova nadležnih za zaštitu i upravljanje kulturnom baštinom. U okviru ovog projekta radi se i uticaj na životnu sredinu. Takođe, izrada procjene uticaja na životnu sredinu obaveza je investitora kod izrade projektne dokumentacije za sprovođenje složenih sanacionih radova na određenom kulturnom dobru.

Usklađenost s međunarodnim obavezama

Crna Gora je, 28. juna 2006. godine, postala 192. država članica Ujedinjenih nacija, a 11. maja 2007. godine i punopravna članica Savjeta Evrope. Dodatno, oblast kulture je u pregovaračkom procesu prepoznata kroz Poglavlje 26 – Obrazovanje i kultura, koje je otvoreno i privremeno zatvoreno 15. aprila 2013. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu. U odnosu na navedeno, Crna Gora svoje strateške prioritete u oblasti kulture usklađuje s obavezama na međunarodnom planu i s prioritetima međunarodnih organizacija čija je članica. Dodatno, kao zemlja kandidat za pristupanje Evropskoj uniji, Crna Gora ima obavezu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva s EU propisima, što se vrši kontinuirano u skladu sa zahtjevima Evropske komisije i planira u godišnjem Programu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji. U odnosu na činjenicu da je Poglavlje 26 privremeno zatvoreno 2013. godine, ne postoje otvorena pitanja, već se zakonski akti u kontinuitetu usklađuju s aktuelnim propisima Evropske unije koji se odnose na države kandidate i potencijalne kandidate za članstvo. Osim navedenog, Crna Gora kulturnu politiku usklađuje s prioritetima i preporukama Ujedinjenih nacija i Savjeta Evrope, odnosno programima ovih međunarodnih organizacija u kojima učestvuje.

Kulturna politika Crne Gore će i u narednom periodu biti usaglašena s prioritetima u oblasti kulture na nivou Evropske unije, u skladu s evropskim strateškim okvirom koji za period od 2019. do 2024. godine podrazumijeva sljedeće prioritetne teme: kulturna baština, socio-ekonomska vrijednost kulture, pospešivanje rodne jednakosti i raznolikosti i mjerenje pozitivnih uticaja kulture. Dodatno, kulturna politika Crne Gore će biti usaglašena s Novom evropskom agendom za kulturu (2018) koja ima tri strateška cilja sa socijalnom, ekonomskom i spoljnom dimenzijom:

- socijalna dimenzija: pospešivanje moći kulture i kulturne raznolikosti u cilju postizanja društvene kohezije i blagostanja;
- ekonomska dimenzija: podrška kreativnosti u obrazovanju i inovacijama u cilju stvaranja većeg broja radnih mjesta i ekonomskog rasta;
- spoljna dimenzija: osnaživanje međunarodnih kulturnih odnosa.

Dodatno, Radni plan za kulturu za period 2023–2026, koji je Evropska komisija usvojila 2022. godine, predviđa ispunjavanje četiri komplementarna prioriteta:

- Umjetnici i profesionalci u kulturi: osnaživanje kulturnog i kreativnog sektora;

- Kultura za ljude: pospješivanje učešća u kulturnom životu i uloge kulture u društvu;
- Kultura za planetu: oslobađanje moći kulture;
- Kultura za kreativna partnerstva: jačanje kulturne dimenzije u vanjskim poslovima EU.

Navedeni strateški ciljevi i prioritete uvršteni su u Nacionalni program razvoja kulture 2023–2027. kroz strateške i operativne ciljeve, kao i pojedinačne mjere i aktivnosti čijom će se realizacijom osnažiti sektor kulture.

Međunarodna dokumenta iz domena kulture koja je Crna Gora ratifikovala od 2006. godine:

Evropska konvencija o ljudskim pravima (Rim, 4. novembar 1950)
Povelja Ujedinjenih nacija (San Francisko, 26. jun 1945)
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (Pariz, 10. decembar 1948)
Konvencija o zaštiti umjetnika izvođača, proizvođača fonograma i ustanova za radio –difuziju (Rim, 26. oktobar 1961)
UNIDROIT Konvencija o ukradenim ili ilegalno izvezenim kulturnim dobrima (Rim, 24. jun 1995)
Evropska Konvencija o zaštiti audio-vizuelnog nasljeđa (Strazbur, 2001)
Međunarodna povelja o konzervaciji i restauraciji spomenika i mjesta (1964)
Preporuka o zaštiti istorijskih i tradicionalnih cjelina i o njihovoj ulozi u savremenom životu (1976)
Preporuka o zaštiti pokretnog kulturnog nasljeđa (1978)
Preporuka o zaštiti ljepote i karaktera pejzaža i predjela (1962)
Protokol uz Sporazum o uvozu predmeta prosvjetnog, naučnog i kulturnog karaktera
Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Njujork, 16. decembar 1966)
Univerzalna konvencija o autorskom pravu (Pariz, 24. jul 1971)
UNESCO Konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba (Hag, 14. maj 1955)

UNESCO Konvencija o mjerama za zabranu i sprečavanju nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine nad kulturnim dobrima (Pariz, 14. novembar 1970)
UNESCO Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (Pariz, 16. novembar 1972)
UNESCO Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (Pariz, 17. oktobar 2003)
UNESCO Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (Pariz, 20. oktobar 2005)
UNESCO Konvencija o zaštiti podvodne kulturne baštine (Pariz, 2. novembar 2001)
Preporuka o međunarodnim principima koje treba primjenjivati pri arheološkim iskopavanjima (Nju Delhi, 5. decembar 1956)
ICOM – CC Konzervatorski kodeks (1984)
Venecijanska povelja (Carta del Restauro, 1972) dopunjena Poveljom konzervacije i restauracije umjetničkih i kulturnih spomenika (1987)
Okvirna konvencija Savjeta Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo (Faro, 27. oktobar 2005)
Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (London, 6. maj 1969)
Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (revidirana, Valeta 17. januar 1992)
Evropska konvencija o zaštiti arhitektonske baštine (Granada, 3. oktobar 1975)
Evropska konvencija o kulturi (Pariz, 1954)
Evropska konvencija za zaštitu arhitektonskog nasljeđa Evrope (1985)
Helsinška deklaracija o političkoj dimenziji očuvanja kulturnog nasljeđa u Evropi (Helsinki, 30. maj 1996)
Evropska povelja o regionalnim jezicima ili jezicima manjina (Strazbur, 5. novembar 1992)
Evropska konvencija o predjelu (Firenca, 20. oktobar 2000)

Deklaracija o ulozi nevladinih organizacija u oblasti kulturnog nasljeđa (Portorož, 5. april 2001)
Evropska konvencija o zaštiti audiovizuelne baštine (Strazbur, 8. novembar 2001)
Evropska konvencija o filmskoj koprodukciji (Strazbur, 2. oktobar 1992)
Konvencija Savjeta Evrope o kinematografskoj koprodukciji (revidirana) (Rotterdam, 30. januar 2017)

2. Analiza stanja

Metodologija izrade Nacionalnog programa razvoja kulture 2023–2027.

Metodološki okvir prikupljana podataka za potrebe strateškog dokumenta u kulturi obuhvatao je korišćenje kvalitativnih i kvantitativnih metoda i tehnika, i uključio aktere kulturne scene iz javnog, privatnog i civilnog sektora, kao i publiku. Procesu kreiranja kulturne politike prethodilo je sveobuhvatno istraživanje, koje je rezultiralo analizom institucionalnog sistema kulture, analizom vaninstitucionalne kulturne scene i analizom stavova publike o kulturnoj ponudi i potrebama.

Za analizu institucionalnog sistema korišćeni su podaci dostavljeni od strane javnih ustanova iz oblasti kulture čiji je osnivač država, kao i dva organa državne uprave iz oblasti kulturne baštine. U tom smislu, traženi su odgovori na tri pitanja iz djelokruga rada navedenih institucija:

- postojeće stanje u sferi djelovanja organa/ustanove,
- dosadašnji postignuti rezultati,
- ključni problemi i izazovi koji treba da budu riješeni u narednom petogodišnjem periodu.

Takođe, navedene javne ustanove i organi državne uprave delegirali su svoje predstavnike koji će uzeti učešće u pripremi Nacionalnog programa.

Nakon dostavljenih inputa o radu 12 javnih ustanova kulture i dva organa uprave, održane su fokus grupe s njihovim predstavnicima iz domena stručnog kadra. Fokus grupe su realizovane tokom novembra 2022. godine. Dodatno, ustanove su popunile i onlajn upitnik kako bi bile dio i kvantitativne analize institucionalnog sistema Crne Gore.

Uvid u stanje u javnim ustanovama kulture čiji je osnivač lokalna samouprava dobijen je kroz onlajn upitnik koji je poslat na imejl adrese 47 ustanova. Na upitnik je odgovorilo ukupno 29 lokalnih ustanova (61,7%) iz 17 opština.

Konačno, za sagledavanje sistema funkcionisanja kulture na lokalnom nivou specijalizovani onlajn upitnik poslat je i opštinskim upravama. Svih 25 opština odgovorilo je na onlajn upitnik, pa će pregled lokalnog kulturnog okvira biti sveobuhvatan.

Cilj analize institucionalnog sistema u svrhu izrade Nacionalnog programa razvoja kulture Crne Gore 2023–2027. je fokusiranje na glavne izazove i probleme sa kojima se institucionalni sistem susrijeće. U skladu s tim, analiza će se manje baviti postignućima i rezultatima aktera institucionalnog okvira, koji su svakako vidljivi u javnom životu crnogorske zajednice, a više identifikovanim problemima i izazovima, kao i preporukama i mogućnostima za njihovo rješavanje.

Važan dio pregleda stanja i izrade strategije su i mišljenja prikupljena tokom javnih konsultacija u početnoj fazi pripreme Nacionalnog programa razvoja kulture, u junu 2022. godine.

Kad je u pitanju nezavisna kulturna scena, Ministarstvo kulture i medija obezbijedilo je širok konsultativan i participativan proces, u kojemu je učestvovao veliki broj vaninstitucionalnih aktera koji djeluju u kulturi. Najprije je sprovedeno anketno istraživanje nevladinih organizacija i privrednih društava iz oblasti kulture, a zatim je anketiranje dopunjeno detaljnijim i preciznijim sagledavanjem opštih načela, izazova i problema aktuelne kulturne politike od strane predstavnika civilnog i privatnog sektora u kulturi, kroz metod fokus grupa.

I ova analiza temelji se na kompleksnom metodološkom procesu koji kombiniše kvalitativne i kvantitativne metode i uključuje:

- desk istraživanje, uvid u relevantna dokumenta i analize;
- preporuke dobijene tokom javnih konsultacija;
- anketno istraživanje stanja i potreba konkretnih organizacija;
- fokus grupe s predstavnicima nevladinih organizacija i privrednih društava, kao razradu opštih uslova rada i problema nezavisne scene u kulturi;
- analizu konkursa namijenjenih vaninstitucionalnim akterima u kulturi.

Na upitnik namijenjen nevladinim organizacijama, aktivnim u oblasti kulture, odgovorila je ukupno 71 organizacija, dok privatni sektor nije bio aktivan u očekivanoj mjeri, budući da su upitnik popunila samo 23 aktera. Realizovano je ukupno šest fokus grupa na koje su pozvani predstavnici 74 subjekta u kulturi, a aktivno učešće u razgovorima je u konačnom uzelo 36 aktera (30 NVO i šest d.o.o.). Nevladine organizacije bile su podijeljene u tri fokus grupe (strukovna udruženja umjetnika i stručnjaka u kulturi, kulturno-umjetnička

društva i ostala udruženja u kulturi), privatni sektor bio je organizovan u dvije fokus grupe, a poseban razgovor obavljen je sa mješovitom grupom u Kreativnom habu u Kotoru, u kojemu su učestvovali predstavnici i javnog i civilnog sektora u kulturi.

Sagledavanje kulturne scene i identiteta države ili grada nije moguće bez mišljenja njegovih građana. Zato je veoma značajan dio analize kulturnog sistema Crne Gore bilo anketiranje posjetilaca kulturnih dešavanja, odnosno onih građana koji su barem jednom u posljednjih šest mjeseci učestvovali u nekom programu iz kulture. Ovo diskriminaciono pitanje je zapravo tačka razlikovanja publike od građana koji nemaju naviku da obilaze kulturne programe.

Planirani uzorak bio je 700 posjetilaca kulturnih dešavanja, ali je realizacija bila bolja od očekivane, pa je prikupljeno 807 upitnika. Nakon kontrole odgovora, adekvatno popunjenih upitnika na kojima je izvršena analiza je 792. Kako je anketiran veći broj od planiranih posjetilaca, može se reći da je realizacija uzorka u konačnom iznosila 113,1%.

Prikupljanje podataka, odnosno anketiranje, radile su same ustanove kulture. U periodu od 17. novembra do 14. decembra 2022. godine, 28 ustanova anketiralo je svoju publiku i odgovore poslalo Ministarstvu kulture i medija.

Za potrebe izrade ovog dokumenta, zbog ograničenosti vremenskih okvira, anketirana je publika, pa je riječ o prigodnom uzorku, bez postavljenih kvota za određena socio-demografska obilježja ispitanika. Svakako se Nacionalnim programom planira i uvođenje prakse redovnog sveobuhvatnog anketiranja građana o njihovim kulturnim potrebama i navikama na reprezentativnom uzorku, na petogodišnjem nivou.

Treba imati u vidu da ova analiza, s obzirom na to da se fokusira na publiku, pokazuje više nivoe kulturne participacije nego da je anketirana opšta populacija Crne Gore. Ipak, vrijednost ovih nalaza je za potrebe Nacionalnog programa razvoja kulture veća, jer su svoje stavove istakla lica koja zaista učestvuju u kulturnom životu.

Analiza ključnih aktera

Aktere u okvirima kulturne politike i ponude možemo sagledati kroz različite uloge: kao donosiocje odluka, institucionalni sistem koji regulišu donosioci odluka i kao vaninstitucionalni sistem, odnosno nezavisnu scenu koja funkcionise u zakonskim okvirima, ali nije u nadležnosti donosilaca odluka, i kao publiku kulturnih događaja.

Analiza zainteresovanih strana

Ključni akteri kulture na vaninstitucionalnom nivou:	Ključni akteri kulture na institucionalnom nivou:
<p>NVO sektor u oblasti kulture (strukovna udruženja umjetnika i stručnjaka u kulturi, kulturno-umjetnička društva i druge NVO koje se primarno bave kulturom i umjetnošću)</p> <p>privatni sektor u oblasti kulture (d.o.o. i preduzetnici)</p> <p>(samostalni) umjetnici, umjetnice, stručnjaci i stručnjakinje u kulturi</p> <p>istaknuti kulturni stvaraoci i stvarateljke</p> <p>publika, posjetoci i posjetiteljke kulturnih događaja</p>	<p>Ministarstvo kulture i medija</p> <p>dva organa uprave u oblasti kulture</p> <p>12 nacionalnih ustanova kulture</p> <p>25 lokalnih samouprava, opštinski sekretarijati koji se bave pitanjima kulture</p> <p>48 lokalnih ustanova kulture</p>
Potencijalne zainteresovane strane:	Subjekti iz drugih oblasti čije djelovanje utiče na razvoj kulture:
<p>potencijalna publika, potencijalni posjetoci i posjetiteljke kulturnih događaja</p> <p>građani i građanke</p> <p>turisti i turistkinje</p>	<p>resor nauke</p> <p>resor prosvjete, obrazovne ustanove u oblasti umjetnosti i kulture</p> <p>resor sporta i mladih</p> <p>resor turizma</p> <p>resor finansija</p> <p>resor javne uprave</p> <p>mediji</p> <p>međunarodne organizacije (EU, UN, SE)</p>

Analiza sadrži prikaz ključnih karakteristika subjekata kulture iz sva tri sektora (javni, nevladini i privatni) i publike, odnosno glavnih izazova i predloga za unapređenje stanja dobijenih od navedenih djelatnika u kulturi prilikom istraživanja na temu stanja i razvoja kulture.

Javni sektor

Na državnom nivou, Ministarstvo kulture i medija, koje vrši poslove uprave u oblasti kulture, nadležno je za 12 javnih ustanova kulture čiji je osnivač država i vrši nadzor nad dva organa uprave, koji se finansiraju u skladu sa Zakonom o budžetu Crne Gore, koji se donosi na godišnjem nivou.

<i>Institucije kulture na državnom nivou</i>		
Ministarstvo kulture i medija		
Organi uprave	Javne ustanove u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva	Javne ustanove u oblasti kulturne baštine
<ol style="list-style-type: none">1. Državni arhiv Crne Gore2. Uprava za zaštitu kulturnih dobara	<ol style="list-style-type: none">1. Kraljevsko pozorište „Zetski dom“2. Crnogorsko narodno pozorište3. Muzički centar Crne Gore4. Filmski centar Crne Gore	<ol style="list-style-type: none">1. Narodni muzej Crne Gore2. Pomorski muzej Crne Gore3. Prirodnjački muzej Crne Gore4. Muzej savremene umjetnosti Crne Gore5. Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore6. Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“7. Biblioteka za slijepe Crne Gore8. Crnogorska kinoteka

Napomena: Vlada Crne Gore, na sjednici održanoj 30. marta 2023. godine, donijela je Odluku o organizovanju Javne ustanove Muzej savremene umjetnosti.

Odlukom se određuje da će Muzej savremene umjetnosti preuzeti zaposlene, imovinu, finansijska sredstva i sva prava i obaveze iz JU Centar savremene umjetnosti, kao i sva druga pitanja od značaja za organizovanje i poslovanje budućeg Muzeja. Istraživanje za potrebe predmetne analize rađeno je u 2022. godini za vrijeme postojanja Centra savremene umjetnosti, koji je bio javna ustanova u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva.

Analiza državnog institucionalnog sektora ukazala je na najvažnije probleme s kojima se suočavaju javne ustanove kulture, i to: 1. obim finansiranja, ali i nedostatak iskustva u diversifikaciji izvora finansiranja – traženje partnera, pisanje projekata, nalaženje sponzora i donatora; 2. prostori, kako oni u statusu kulturnog dobra, tako i oni novije gradnje; 3. kadar, budući da gotovo sve ustanove imaju manje zaposlenih u odnosu na sistematizovana radna mjesta, što se odražava na mogućnost proširenja programa, posvećenosti publici, pa i razvoj projektnog finansiranja i saradnje s različitim akterima na kulturnoj sceni.

Uloga Ministarstva kulture i medija doživljava se kao ključna, ne samo za institucionalni, već i za razvoj vaninstitucionalnog, nezavisnog sektora kulture Crne Gore, imajući u vidu da se Ministarstvo percipira kao centralni oslonac za razvoj programa u kulturi. Stoga su ovom organu upućene veoma važne preporuke, kako od strane ustanova tako i od strane nevladinih organizacija i privrednih društava u kulturi. Zaključeno je da je komunikacija s resornim ministarstvom najvažnija stavka uspješnijeg funkcionisanja. Od Ministarstva kulture i medija očekuje se poboljšanje komunikacije sa svim akterima kulturne scene. To prvenstveno podrazumijeva uvođenje modela redovnih, kolektivnih i individualnih susreta sa direktorima i predstavnicima ustanova kulture, ali i drugim akterima. Time bi se osigurao multidimenzionalni pogled na probleme, sagledavanje izazova iz različitih uglova i konačno iznalaženje najboljih rješenja.

Predstavnici kulturne scene uviđaju i nedovoljan broj zaposlenih u Ministarstvu kulture i medija. Zato je neophodna analiza kadrovskih kapaciteta Ministarstva koja je usaglašena s potrebama kulturne scene, a koja bi vodila do operativnije krovne institucije u kulturi.

Mnoge javne ustanove, kao i akteri civilnog i privatnog sektora, ukazali su na nedovoljnu usklađenost zakonske regulative sa savremenim standardima i dali preporuku da se određeni propisi unaprijede u narednih pet godina.

Mnoge ustanove, kao i predstavnici civilnog i privatnog sektora, naglasile su neophodnost redovnog ažuriranja liste manifestacija i festivala od nacionalnog značaja na osnovu Uredbe o kriterijumima za određivanje manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore.

Gotovo sve javne ustanove na državnom nivou, nezavisno od toga da li pripadaju domenu kulturno-umjetničkog stvaralaštva ili domenu zaštite kulturne baštine, istakle su prostorne probleme sa kojima se susrijeću, kao i nedostatak kadra. Sve ustanove navele su potrebu za stručnim usavršavanjima i edukacijom kadra u skladu sa savremenim tendencijama u kulturi. Najčešće se kao najpoželjnije navode edukacije za pisanje i vođenje projekata, edukacije u oblasti stranih jezika, zatim posebnih standarda djelatnosti u kojoj su aktivni (bibliotečkih softvera, registara, baza i dokumentacije), zatim digitalizacije i prezentacije za potrebe kulturnog turizma. Važno je istaći da sve ustanove izdvajaju sredstva za edukaciju zaposlenih, ali uviđaju potrebu i za dodatnim obukama.

S obzirom na to da se ustanove kulture primarno finansiraju iz javnog budžeta, nije neočekivano da su najveće probleme istakle upravo u ovom segmentu. Sve ustanove se najviše oslanjaju na državni budžet, a svega dvije na opštinski. Većina ustanova ostvaruje sopstvene prihode, kao i prihode iz međunarodnih projekata, a mali broj obezbjeđuje sponzorstva i donacije. Kada je o finansiranju riječ, sve ustanove su kao jedan od najvećih problema navele iznos sredstava, ističući tačnu svrhu eventualnog povećanja budžeta, a najčešće je riječ o unapređenju programske djelatnosti, za koju se u najvećem broju slučajeva izdvaja prilično nizak procenat.

Kada je riječ o saradnji s različitim akterima društvenog života koji mogu unaprijediti programe, projekte i dovesti do širenja publike, kao najbolju, ustanove ocjenjuju saradnju s medijima i školama. Najlošije ocijenjena je saradnja s privatnim sektorom, dok je saradnja s Ministarstvom kulture i medija ocijenjena vrlo dobrom ocjenom.

Za javne ustanove kulture veoma je važna prezentacija sadržaja publici. Predstavnici ustanova, svjesni turističkih potencijala koje ustanove posjeduju, apostrofiraju širenje publike u pravcu razvoja kulturnog turizma, odnosno širenje kulturnih programa na javni prostor. U tom kontekstu ističu se kulturna dobra kao posebno slikoviti prostori – tvrđave, arheološki lokaliteti, istorijska mjesta. Na taj način se ukrštaju kulturno-umjetničko stvaralaštvo i baština.

Važan način upoznavanja s potrebama i navikama publike je uvođenje istraživačke prakse u rad ustanova kulture. Ovakva istraživanja dragocjena su za rad ustanova jer se putem odgovora publike mogu usmjeravati programska politika, ali i neke odluke u domenu kulturne politike. Razgovori, kako s predstavnicima ustanova, tako i s predstavnicima aktera koji doprinose kulturi van institucionalnog sistema, ukazali su na potrebu dobijanja reakcije i vrednovanja od strane publike. Forum publike, kao digitalna platforma ili prostor na internet prezentacijama ustanova, predstavlja odličan alat za ove svrhe. Forum publike može zaživjeti i u realnom prostoru kroz periodične organizovane dijaloge u ustanovama kulture.

Pored Ministarstva kulture i medija, kao krovne ustanove, dinamiku i kulturnu ponudu obezbjeđuju i lokalne samouprave. Naime, sve opštine imaju barem po jednu ustanovu kulture na svojoj teritoriji koja doprinosi ispunjenju kulturnih potreba lokalnog stanovništva. Pored ustanova, u opštinama je aktivan i veliki broj organizacija koje kroz programe i festivale upotpunjuju kulturnu scenu.

U 25 opština u Crnoj Gori funkcioniše 48 javnih ustanova kulture čiji su osnivači opštine, a najbrojnije ustanove su polivalentnog tipa – kulturni centri.

Javne ustanove kulture čiji su osnivači opštine			
Centar za kulturu i sport Andrijevića	Kulturni centar Bar	Centar za kulturu Berane	Polimski muzej Berane
Centar za kulturu Bijelo Polje	Muzej Bijelo Polje	„Ratkovićeve večeri poezije“ Bijelo Polje	Grad teatar Budva
Muzeji i galerije Budva	Narodna biblioteka Budva	Centar za kulturu Prijestonice Cetinje	Narodna biblioteka i čitaonica „Njegoš“ Cetinje
Centar za kulturu Danilovgrad	Umjetnička kolonija Danilovgrad	Centar za kulturu Gusinje	Gradska biblioteka i čitaonica Herceg Novi
Gradski muzej „Mirko Komnenović“ i galerija „Josip Bepo Benković“ Herceg Novi	Herceg Fest Herceg Novi	Centar za kulturu Kolašin	Kulturni centar „Nikola Đurković“ Kotor
Muzeji Kotor	Centar za kulturu „Nenad Rakočević“ Mojkovac	Muzeji i galerije Nikšić	Narodna biblioteka „Njegoš“ Nikšić
Nikšićko pozorište Nikšić	„Zahumlje“ Nikšić	Centar za kulturu Petnjica	Centar za kulturu „Husein Bašić“ Plav
Centar za kulturu Plužine	Centar za kulturu Pljevlja	Narodna biblioteka „Stevan Samardžić“ Pljevlja	Umjetnička galerija „Vitimir Srbljanović“ Pljevlja

Zavičajni muzej Pljevlja	Gradsko pozorište Podgorica	Kulturno-informativni centar „Budo Tomović“ Podgorica	Muzeji i galerije Podgorica
Narodna biblioteka „Radosav Ljumović“ Podgorica	Centar za kulturu Rožaje	Narodna biblioteka Rožaje	Zavičajni muzej „Ganića kula“ Rožaje
Centar za kulturu, sport i medije Šavnik	Centar za kulturu Tivat	Gradska biblioteka Tivat	Muzej i galerija Tivat
Kulturno-informativni centar „Malesija“ Tuzi	Centar za kulturu Ulcinj	Kulturno-informativni centar „Zeta“ Zeta	Centar za kulturu Žabljak

* Napomena: Skupština Prijestonice Cetinje, na sjednici održanoj 22. decembra 2022. godine, donijela je Odluku o osnivanju Javne ustanove Centar za kulturu Prijestonice Cetinje, tako da je aktuelni broj opštinskih ustanova kulture 48 (umjesto 47, koje su evidentirane istraživanjem i analizom, rađenim tokom IV kvartala 2022. godine).

Na svom budžetu najviše ustanova imaju Glavni grad Podgorica, Nikšić i Pljevlja koje obezbjeđuju podršku radu za četiri ustanove u svojoj lokalnoj zajednici. Najveći broj opština ima po jednu ustanovu kulture aktivnu na svojoj teritoriji. Međutim, često se dešava da jedna ustanova kulture zapravo objedinjuje nekoliko organizacionih jedinica, tako da je riječ o kompleksnim, polivalentnim ustanovama.

Na lokalnom nivou kultura samo u Prijestonici Cetinje ima poseban sekretarijat, dok je u svim ostalim opštinama udružena sa drugim djelatnostima – najčešće je dio odjeljenja za društvene djelatnosti, a nerijetko je ujedinjena sa sportom i lokalnom samoupravom. U sekretarijatima koji su nadležni za kulturu radi najčešće jedan do dva službenika koji prate ustanove kulture i sve dodatne programe u oblasti kulture. U čak 17 opština smatraju da nemaju adekvatan broj zaposlenih.

Lokalni nivo karakteriše nepostojanje vizije razvoja i dugoročnog planiranja u kulturi. Iako je Zakonom o kulturi propisana obaveza donošenja opštinskih programa razvoja kulture i planiranja na lokalnom nivou, i premda je to bio jedan od ciljeva u oba prethodna Nacionalna programa razvoja kulture, stepen ostvarenosti ovog zahtjeva je veoma nizak.

Kada navode glavne potrebe, predstavnici opština upravo strateško planiranje stavljaju na prvo mjesto. Čak 72% opština je to istaklo kao jedan od odgovora. Nešto više od polovine odgovora upućuje na neophodnost stručnog usavršavanja kadrova, loše stanje infrastrukture, i prevaziđenost programa. Stručnost kadrova bila je jedna od najzastupljenijih tema u otvorenim odgovorima predstavnika lokalnih samouprava kada su upitani da obrazlože svoja zapažanja o potrebama. Isticali su potrebu za konstantnim usavršavanjem kadra u ustanovama što se vjerovatno nadovezuje na prepoznavanje potrebe za inoviranjem sadržaja u kulturi. To može biti značajno oruđe za animaciju ustanova od strane opština da unaprijede svoj rad i počnu s kreiranjem savremenih, modernih kulturnih formi.

Strateški prioritet za ulaganje i razvoj je, kao i kod ostalih aktera, zaštita kulturne baštine koju navodi 15 od 25 ili 60% lokalnih samouprava, pa zatim razvoj savremene produkcije za 40% opština.

Kada je riječ o javnim ustanovama kulture čiji su osnivači opštine, u 29 ustanova koje su dale odgovore na upitnik, zaposlena su 643 lica, od čega je 43,2% stručni kadar.

U pogledu kadrovskog segmenta funkcionisanja, više od polovine anketiranih ustanova ističe da je neophodno stručno usavršavanje zaposlenih. Edukacija zaposlenih je jedan od prioriteta i državnih ustanova kulture. Samim tim, postoji mogućnost i opravdanost da se organizuju forme masovnije edukacije na teme koje su od značaja za veliki broj ljudi, poput pisanja projekata, strateškog planiranja, rada s publikom i sl.

Iako je dodatna edukacija navedena kao prioritet, čak 13 od 29 ustanova nije u posljednje tri godine obezbijedilo programe stručnog usavršavanja za svoje zaposlene. I pored toga, izvjestan broj zaposlenih je prošao obuke, pa se može zaključiti da su obuke obezbijedili samostalno. Pohvalno je da je ipak više od polovine anketiranih ustanova uspjelo da svojim zaposlenim priušti programe stručnog usavršavanja.

Kao što se državne ustanove kulture prirodno najviše oslanjaju na državni budžet, tako i lokalne ustanove kulture za finansiranje svog rada najviše koriste opštinske budžete. Pored toga, skoro polovina ustanova uspijeva da obezbijedi sopstvene prihode, kao i sponzorstva i donacije, dok je svega pet od 29 ustanova uspjelo da do sredstava dođe kroz međunarodne projekte. S druge strane, zapažen je izostanak saradnje u finansijskom smislu s ustanovama u drugim resorima, a posebno s nevladinim sektorom. Kroz saradnju s nevladinim sektorom ustanove kulture bi dobile ne samo veći budžet za programe, već i drugačiju perspektivu u osmišljavanju i izvođenju programa.

Kad je u pitanju saradnja s drugim akterima, najbolje je ocijenjena saradnja s opštinskom upravom. Takođe se veoma dobro ocjenjuje međuresorna saradnja s turističkim organizacijama, osnovnim i srednjim školama i medijima. Sarad-

nja s Ministarstvom kulture i medija ocijenjena je nešto nižom ocjenom nego u slučaju državnih institucija – 3,7 naspram 3,9 kod državnih ustanova kulture.

Za razliku od ostalih aktera institucionalnog sistema u kulturi koje su stavljale zaštitu kulturne baštine na prvo mjesto, lokalne ustanove kulture smatraju da je finansiranje u širem obimu apsolutni prioritet, pa zatim baština i savremeno stvaralaštvo.

Analiza lokalnog nivoa u kulturi je rađena samo kroz upitnike. Sasvim sigurno je da bi i predstavnici lokalnih samouprava i predstavnici ustanova kulture imali mnogo toga da dodaju u odnosu na podatke koje su pružili. Upravo zbog toga, Nacionalnim programom razvoja kulture planira se uvođenje modela komunikacije između Ministarstva kulture i medija i lokalnih aktera u kulturi, kako donosilaca odluka, tako i aktera u organizaciji i realizaciji programa.

Nevladin sektor, strukovna udruženja i amaterizam

Nevladin sektor značajno doprinosi dinamici kulturne ponude u Crnoj Gori. Neke od najznačajnijih manifestacija i festivala realizuju organizacije civilnog društva, a neki festivali su od inicijative iz nevladinog sektora prerasli u ustanove kulture. Određene nevladine organizacije upisane su u Registar kulturnih dobara, kao nosioci, odnosno čuvari određenih elemenata nematerijalne baštine. Takav primjer je Bokeljska mornarica, koja ima i međunarodni značaj, jer je njeno nasljeđe upisano na Reprezentativnu listu nematerijalne baštine UNESCO.

Analiza pokazuje da je broj nevladinih organizacija u kulturi značajan, da se preko 100 organizacija prepoznaje po svom redovnom aktivizmu. Prilikom sprovođenja istraživanja organizacije su podijeljene u tri grupe jer se pokazalo da svaka grupa ima svoje specifične probleme i planove razvoja. U pitanju su strukovna udruženja umjetnika i stručnjaka u kulturi, kulturno-umjetnička društva i druge organizacije koje primarno djeluju u oblasti umjetnosti i kulture.

Strukovna udruženja umjetnika i stručnjaka u kulturi očekuju da se ispuni zakonski okvir, odnosno da dobiju status reprezentativnih udruženja koja će imati mnogo veću ulogu u ostvarivanju prava umjetnika i stručnjaka, kreiranju mjera kulturne politike, vođenja raznih evidencija i istraživanja za potrebe unapređenja statusa svojih članova.

Strukovna udruženja okupljaju profesionalce i stoga njihovi predstavnici smatraju da treba da imaju mnogo veću ulogu u kulturnoj politici, prilikom donošenja novih mjera i prioriteta u kulturi. Predlog je da se u skladu sa čl. 53 i 54 Zakona o kulturi definišu kao reprezentativna strukovna udruženja koja će zaista raditi na „zaštiti stručnih, profesionalnih i socijalnih prava i interesa umjetnika i stručnjaka u određenoj oblasti kulture“, kao i „ostvarivanju i unapređivanju stručnih i profesionalnih principa i standarda u određenoj oblasti

kulture“ i obavljati i druge aktivnosti definisane Zakonom. Navodeći primjere zemalja u okruženju, predstavnici ističu da bi reprezentativna strukovna udruženja mogla da vrše povjerene poslove za nadležno ministarstvo, poput vršenja procedure za sticanje statusa samostalnog stručnjaka i umjetnika, vršenje analiza i istraživanja u svojoj oblasti (koje bi se mogle iskoristiti za potrebe sektorskih analiza), kreiranje i vođenje baza podataka, registara i archive, pomoć u pisanju strateških dokumenata i akcionih planova u oblastima djelovanja. Status reprezentativnog udruženja bi bio privremenog karaktera i prolazio bi detaljnu evaluaciju nakon određenog vremena. U okviru fokus grupe, naglašeno je i da su strukovna udruženja u posebno teškoj poziciji, jer njihov rad ne počiva na projektnom finansiranju, već na kontinuiranom radu na očuvanju standarda u oblasti kulture u kojoj djeluju.

Kulturno-umjetnička društva Crne Gore predstavljaju živo nasljeđe i okosnicu nematerijalne kulturne baštine. Veliki broj ansambala u Crnoj Gori je osvojio najprestižnija svjetska priznanja u ovoj oblasti, a i dalje su izjednačeni sa svim ostalim udruženjima građana. Naime, ove organizacije smatraju da su nedovoljno prepoznate od strane Ministarstva kulture i medija i drugih donosilaca odluka. Bez obzira na broj nagrada, aktivizam, dugogodišnje prisustvo, i nacionalno i međunarodno, oni ostaju u sferi nesistemskog finansiranja. Upravo zbog toga su kroz Nacionalni program razvoja kulture inicirali promjenu statusa. Glavna preporuka s njihove strane je da savez amaterskih organizacija u oblasti tradicionalne igre i pjesme bude reprezentativno strukovno udruženje koje bi zastupalo interese svih kulturno-umjetničkih društava i podsticalo promociju, zaštitu i očuvanje nematerijalne kulturne baštine. Takođe, doprinijelo bi profesionalizaciji kadrova na ovom polju. Udruženje folklornih ansambala Crne Gore već okuplja 36 organizacija u ovoj oblasti i, u želji da očuva i standardizuje narodnu igru, makar među svojim članicama, 2012. godine je počelo proces licenciranja u četiri kategorije stručnjaka u oblasti narodne igre: koreograf, umjetnički rukovodilac, stručni rukovodilac i demonstrator. Uslovi i kriterijumi licenciranja prošli su nekoliko revizija, i kontinuirano se unapređuju.

Ovaj model bi mogao biti primijenjen na državnom nivou kako bi se u konačnom uredio ovaj vid kulturno-umjetničkog stvaralaštva. Ipak, činjenica je da zvanične škole za profesionalizaciju ove oblasti u Crnoj Gori nema, a slabo su zastupljene i u susjednim zemljama. Stoga u narednom periodu treba razmišljati o modelima uvođenja zvaničnog obrazovanja u visokoškolske ustanove (primjer Bugarske) kako bi se očuvao kadar koji postoji i edukovao novi, koji će ga naslijediti. Drugi važan zadatak Ministarstva kulture i medija je da napravi evidenciju kulturno-umjetničkih društava i ustanovi kriterijume kojima bi se izvršila kategorizacija društava, i tako prepoznali oni najuspješniji.

Ovim organizacijama trebalo bi dati veću ulogu u promociji kulture, odnosno kulturne baštine, podsticati kroz projekte njihovu ulogu u turističkim okvirima i prezentaciji nasljeđa na održiv način.

Folklorna društva posebno su istakla i problem nošnji, za koje je neophodna podrška u smislu izrade prema posebnim standardima, ali i čuvanja. Ministarstvo kulture i medija bi izradu nošnji djelimično moglo da podrži kroz konkurs za kulturne i kreativne industrije, omogućavajući subjektima koji se bave modnom industrijom da kroz konkurs izrađuju nošnje.

Nevladine organizacije koje ne spadaju u prethodne dvije kategorije možemo okarakterisati kao savremene, multimedijalne, koje se prije svega bave organizacijom raznih sadržaja, programa, festivala, ali i istraživanjima u kulturi, ostvarivanju prava umjetnika, rodnom ravnopravnošću u kulturi i slično. Ove organizacije kao najveći problem vide nemogućnost uspostavljanja kontinuiteta rada, koji je posebno važan za razvoj festivalske publike i identitetskog oblikovanja i brendiranja tih programa. Stoga smatraju da bi trebalo obezbjeđiti dugoročnije finansiranje uz redovnu evaluaciju i mogućnost gubljenja statusa u slučaju neuspješne realizacije.

Budući da Registar nevladinih organizacija, koji je u nadležnosti Ministarstva javne uprave, ne sadrži klasifikaciju po oblastima djelovanja, ne može se ustanoviti konačan broj organizacija koje su (primarno) aktivne u kulturi. Stoga je i preporuka nevladinog sektora, upućena Ministarstvu kulture i medija, identifikovanje svih aktivnih udruženja koja potpuno ili velikim dijelom pokrivaju kulturu kroz svoje djelovanje.

Rezultati istraživanja pokazuju da su sve anketirane organizacije veoma aktivne u kulturi i da je kultura najčešće jedina ili jedna od prve tri djelatnosti na koju se fokusiraju u svom radu. Kada je riječ o djelatnostima, najveći broj udruženja koji je odgovorio na upitnik, aktivan je u više polja kulture, što govori o disperziji interesovanja i doprinosa kulturnom životu.

Podaci dobijeni putem ankete ukazuju na izuzetno težak položaj civilnog sektora kada je riječ o osnovnim, prostornim, uslovima rada. Više od polovine organizacija (55,7%) koje su odgovorile na upitnik, teško se snalaze kako bi realizovale kulturne programe. Iako skoro četvrtina organizacija iznajmljuje prostor, ovaj segment dodatno se odražava na kulturu, jer sredstva koja bi se mogla usmjeriti na produkciju i prezentaciju kulturnih sadržaja bivaju iskorišćena za prostorni segment funkcionisanja. Samo 16 od 71 anketiranog udruženja je u mogućnosti da postojeći prostor koristi za programe koje izvodi za publiku.

I u okviru fokus grupa problem prostora bio je dominantno naglašen. Udruženja smatraju da bi kroz konkurse trebalo podržati i redovne troškove rada udruženja. Stoga predlažu iniciranje izmjena postojeće regulative kako bi se nevladinim organizacijama mogla dodijeliti sredstva za prostor. Dobar primjer iz okruženja Crne Gore je da neke lokalne samouprave organizuju konkurse na koje se udruženja mogu javiti radi podrške za tzv. hladni pogon organizacija, prema jasno utvrđenim kriterijumima.

Kad je riječ o konkursima, organizacije kao problem na lokalnom nivou prepoznaju netransparentnost u dodjeli sredstava, a na državnom nivou neredovnost u sprovođenju i samu konkursnu proceduru. Veliki problem predstavlja i nemogućnost njihovog učešća na svim konkursima Ministarstva kulture i medija, poput Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore ili Konkursa za sufinansiranje kulturno-umjetničkih manifestacija i festivala, u kojima su nevladine organizacije veoma aktivne.

Tokom trajanja konkursa, a kako bi prijave aplikacija i predlozi projekata bili što kvalitetnije napisani, preporuka je da Ministarstvo organizuje „info dane“, dane „otvorenih vrata“ za konsultacije tokom kojih bi organizacije bile u prilici da se informišu i dobiju pomoć u definisanju i eksplikaciji svoje projektne ideje.

Predlog nevladinih organizacija je da se omogući dugoročnije, višegodišnje finansiranje projekata, konkretnije trogodišnjih, za afirmisane festivale i manifestacije ili one koji imaju veliki potencijal da to postanu, koji bi se posebno vrednovali i pri selekciji i tokom evaluacije. Na taj način bi se od nevladinih organizacija stvarale mikroprogramske ustanove koje bi kroz srednjoročne cikluse finansiranja unosile dinamiku u kulturnu ponudu, produkciju, doprinosile raznolikosti kulturnih izraza i kontinuirano podizale kvalitet programa. Pritom sugerišu da jedan od kriterijuma za dodjelu sredstava treba da bude i kvalitetnija evaluacija realizovanih programa koji su dobili podršku na prethodnom konkursu.

Sva udruženja saglasna su s tim da organizacije u kulturi donose i čuvaju posebne vrijednosti i identitet Crne Gore, pa kao takve ne zaslužuju isti status sa drugim udruženjima u drugim oblastima (kako ih tretira Zakon o nevladinim organizacijama). Stoga predlažu da se od strane Ministarstva kulture i medija inicira promjena njihovog statusa u civilnom sektoru.

U cilju otvaranja stalnog kanala komunikacije, predstavnici nevladinog sektora predlažu uspostavljanje prakse razgovora Ministarstva kulture i medija s predstavnicima nevladinih organizacija iz sfere kulture, odnosno, barem jednom godišnje, organizovanja konferencije, okruglog stola, dijaloga s predstavnicima nevladinih organizacija, na kojima bi se razgovaralo na aktuelne teme i koji bi bili informativni za obje strane.

Analiza je pokazala da je nezavisna scena u kulturi izdijeljena i atomizovana u uske okvire, uglavnom bez međusobne komunikacije, a naročito saradnje. Partnerstva s drugim akterima, kako u kulturi tako i u drugim resorima, nisu česta, a posebno je istaknuta nedovoljna saradnja s akterima u turizmu. Kapaciteti za pripremu projekata su ograničeni, pa u tom pogledu postoji potreba za edukacijom. Međunarodna saradnja je na niskom nivou, u nedostatku znanja i vještina za pisanje i realizaciju međunarodnih projekata. Nevladine organizacije ne prate dovoljno savremene tendencije i trendove, pa tako u ideja-

ma uglavnom nema inovativnih aktivnosti ili savremenih, digitalnih modela realizacije i prezentacije. U tom kontekstu, jedna od preporuka je osnivanje mreže nezavisnih aktera u kulturi koja bi poslužila unapređenju komunikacije među organizacijama, razmjeni vještina i znanja i samim tim podizanju kapaciteta i razvoju svijesti o diversifikaciji izvora finansiranja. Dodatno, razvoj mreže nezavisne kulturne scene u Crnoj Gori poboljšao bi i komunikaciju s Ministarstvom kulture i ulogu nevladinih udruženja u definisanju mjera kulturne politike.

Prioritet narednog strateškog dokumenta u oblasti kulture, prema mišljenju predstavnika nevladinih organizacija, treba da bude unapređenje oblasti zaštite kulturne baštine. U vezi s tim je i zaštita nematerijalne kulturne baštine i amaterskog djelovanja u kulturi. U vrhu strateških prioriteta su i razvoj sistema finansijske podrške nevladinom sektoru u kulturi, razvoj savremene produkcije, kao i razvoj civilnog sektora u kulturi.

Privatni sektor

Za razliku od civilnog sektora u kulturi, koji je veoma širok i vjerovatno najbrojniji u odnosu na civilni sektor u ostalim oblastima društvenog života, privatni sektor u kulturi je znatno slabije zastupljen. Najčešće obuhvata polja kulturnog stvaralaštva u sferi muzike, filma, knjige, audio-vizuelne produkcije. Dok su nevladine organizacije pretežno fokusirane na polje kulture, privatni subjekti u kulturi uglavnom kombinuju različite djelatnosti i povezuju kulturu sa drugim resorima (turizmom, ugostiteljstvom, zaštitom životne sredine, advertajzingom i strateškim planiranjem).

Imajući u vidu da je u fokus grupama učestvovalo samo šest privrednih društava, a u istraživanju putem upitnika svega 23 aktera privatnog sektora (22 d.o.o. i jedan preduzetnik), dobijeni rezultati ne mogu se čak ni djelimično uopštavati za čitav sektor, već se mogu odnositi samo na konkretnu grupu aktera u kulturi.

Najveći broj privrednih subjekata koji su anketirani, bavi se kulturnim i kreativnim industrijama, i to najčešće televizijskom i filmskom produkcijom i izdavaštvom, ali ima i onih specifičnih, kao što su d.o.o. koja se bavi interpretacijom nasljeđa ili očuvanjem starih zanata i njihovom upotrebom u turističke svrhe. Veliki broj organizacija učesnica u konsultacijama bavi se marketinškim aktivnostima i promocijom kulturnog stvaralaštva, pa u tom segmentu saraduje s javnim ustanovama kulture, kao i drugim firmama, kako u resoru kulture, tako i u drugim resorima. Posebno se ističe saradnja s medijima za koje mnoge privatne organizacije snimaju video-materijale.

Kao i u slučaju nevladinih organizacija, i privatne firme u kulturi imaju veoma mali broj zaposlenih iako su ekonomski „održiviji“ od civilnog sektora. Privatni sektor ima više mogućnosti prijavljivanja na konkurse, za razliku od nevladinih organizacija. Stoga, iako se najčešće oslanjaju na sopstveni budžet, drugi izvor

njihovog finansiranja je državni budžet. Takođe, privatni sektor značajno više koristi mogućnost nalaženja sponzora za svoje aktivnosti u odnosu na nevladin sektor, ali strani fondovi nijesu iskorišćeni u mjeri u kojoj bi bilo očekivano.

Kad su u pitanju konkursi za sufinansiranje projekata, predlog privrednih subjekata u kulturi je da konkursi moraju da se raspišu u oktobru i da se završe do početka naredne kalendarske godine, kako bi bilo moguće planirati programe. Naime, organizatori manifestacija počinju koordinaciju i komunikaciju s učesnicima mjesecima prije realizacije programa. Takođe, privatnici u kulturi skreću pažnju i da sufinansiranje u uslovima ekonomske krize i inflacije ne može biti na istom nivou kao prethodnih godina, gdje posebno naglašavaju filmsku industriju.

Jedna od važnih preporuka za Ministarstvo kulture i medija, koja je došla ne samo od privatnog, već i od civilnog sektora, je ispunjavanje zakonske obaveze realizacije otkupa knjiga i umjetničkih djela. Otkupi su kao posebni oblici podrške razvoju kulture definisani čl. 83 i 84 Zakona o kulturi. Privatni akteri u kulturi smatraju da bi pozitivni rezultati otkupa bili višedimenzionalni. Pored otkupa knjiga i umjetnina, jedan od predloga je išao u pravcu očuvanja starih zanata. Ovaj predlog se može iskoristiti i u smjeru definisanja i kreiranja protokolarnih poklona koje bi državne institucije otkupljivale i poklanjale zvaničnicima i drugim državama.

Kao i nevladine organizacije, privredni subjekti u kulturi smatraju da komunikacija nadležnog ministarstva sa djelatnicima u kulturi nije na odgovarajućem nivou. Stoga je istaknuta potreba organizovanja okruglih stolova, konferencija i drugih modela razgovora u cilju upoznavanja s potrebama aktera privatnog sektora u kulturi. Pored same komunikacije, od nadležnog ministarstva se očekuje i konkretna podrška razvoju kreativnog sektora i plasiranju proizvoda na tržište, kao i razvoj tržišta.

Konstatovano je da je potrebno mapiranje svih aktera u kulturi, pa tako i privatnika. Mapiranje ne podrazumijeva samo registar s generalnim podacima, već mora da bude obuhvatno i da tretira i status aktera, praćenje i evaluaciju aktivnosti.

Da bi kultura dobila mjesto koje zaslužuje neophodna je čvrsta saradnja kulture i medija. To podrazumijeva ne samo promociju kulturnih sadržaja, nego i kreiranje posebnih emisija na temu kulture, problematizaciju tema iz kulture, formiranje aktivne kulturne redakcije u medijima.

Kada je riječ o strateškim prioritetima u narednom periodu, anketirani predstavnici privatnog sektora očekivano ističu razvoj preduzetništva, odnosno kulturnih i kreativnih industrija kao najviši prioritet. Veliki značaj vide i u razvoju međunarodne saradnje kroz kulturu, što opravdava i potrebu za edukacijama u oblasti pisanja i sprovođenja međunarodnih projekata.

Publika

Analiza stavova publike otkrila je generalno zadovoljstvo posjetilaca trenutnim stanjem u kulturi, ali i prostor za unapređenje, gdje Ministarstvo kulture i medija dobija značajnu ulogu. Rezultati su donijeli brojne preporuke za donosioce odluka i kreatore kulturne ponude, ustanove i organizacije. Publika u Crnoj Gori pozitivno ocjenjuje donošenje strateškog dokumenta koji doživljava kao veoma važan za napredovanje kulture. Najviši prioritet za ulaganje i razvoj, za građane, kao i za stručnjake u ustanovama i organizacijama u kulturi, je nasljeđe.

Nasljeđe je građanima Crne Gore veoma važno, i baštinu vide kao brend, kao prostor za razvoj kulture, ali takođe i prostor kojemu je potrebno pokloniti veću pažnju u narednom periodu. Publika smatra da Ministarstvo kulture i medija treba svoje aktivnosti da učini vidljivijim, pa je i jedna od glavnih preporuka bolja promocija aktivnosti i uključivanje svih zainteresovanih strana kod važnih aktivnosti u kulturnoj politici.

Kulturnu ponudu generalno čine svi sadržaji u oblasti kulture u kojima ljubitelji umjetnosti i dešavanja mogu da uživaju. Osnovno pitanje o kulturnoj sceni jeste kako ispitanici ocjenjuju vlastito zadovoljstvo ponudom, odnosno učestalošću i kvalitetom kulturnih programa u svom gradu, koji u krajnjem zbiru čine zadovoljstvo kulturnom ponudom u državi. Crnogorska publika je generalno zadovoljna kulturnom ponudom, pa na pitanje „Koliko ste zadovoljni kulturnom ponudom u vašem gradu?“ čak 73,3% ističe da je „zadovoljno“ ili „veoma zadovoljno“, dok tek svaki peti anketirani ističe nezadovoljstvo kulturnom ponudom.

Kada se zadovoljstvo sagleda kroz prizmu ocjene kvaliteta i broja događaja, primjetno je da ispitanici neznatno bolje ocjenjuju kvalitet u odnosu na učestalost događaja. I kvalitet i učestalost događaja ocijenjen je prosječno vrlo dobrom ocjenom sa skorom 3,47 za učestalost i 3,54 za kvalitet (u rasponu od 1 do 5). Iako su generalno zadovoljni ponudom, prosječne ocjene pokazuju da postoji prostor za unapređenje kako broja događaja koji se organizuju, tako i sadržaja programa.

Ukupna posjećenost kulturnih programa, bez obzira na vrstu, pokazuje da je publika kulturnih programa najbrojnija u kategoriji onih koji jednom ili dva puta godišnje odu na neki događaj – 43,2%. Pasioniranih ljubitelja kulture, koji barem jednom mjesečno posjete neki program iz kulture, je 13,8%, odnosno svaki sedmi član publike je bar jednom u toku mjeseca u sali u kojoj se održava neki kulturni program. Kada je riječ o tipu programa, crnogorska publika najčešće posjećuje koncerte i filmske projekcije. Varijabla koja značajno utiče na kulturnu participaciju je obrazovanje, pa su visokoobrazovani najčešća publika na svim dešavanjima.

Jedan od preduslova učešća u kulturi je često finansijski momenat u vezi s programima u kulturi. Iako su nerijetko kulturni sadržaji besplatni, popularni i za-

htjevni događaji ipak podrazumijevaju izdvajanje sredstava. Na pitanje o mjesečnim izdvajanjima za kulturu, 14,9% ispitanika nije željelo da dâ odgovor. Od ispitanika koji su dali odgovor na ovo pitanje, nešto više od tri četvrtine ispitanika može da izdvoji do 50 eura mjesečno za zadovoljenje svojih kulturnih potreba, a posjetioци su najbrojniji u grupi onih koji mjesečno izdvajaju između 21 i 50 eura za potrebe kulture. Veoma je mali procenat onih koji uspijevaju da izdvoje preko 50 eura na mjesečnom nivou u svrhu kulture. Među ispitanicima ima i onih koji ne izdvajaju sredstva za kulturu, već odlaze na besplatne programe, njih 4,9% ili 33 ispitanika. U odnosu na lična mjesečna primanja, crnogorska publika za kulturu izdvaja u prosjeku 7% budžeta. Drugi važan činilac, pored materijalnih mogućnosti, jeste lična motivacija, odnosno kriterijumi kojim se posjetioци vode prilikom odluke da posjete neki događaj u kulturi. Odgovori pokazuju da ispitanici u svim kategorijama na prva dva mjesta stavljaju tematiku i kvalitet događaja.

Shodno rezultatima, preporuka ustanovama i organizacijama koje realizuju programe je da oslušuju potrebe svojih posjetilaca i biraju programe koje će njima biti interesantni i visoko vrednovani u njihovim kriterijumima kvaliteta. Da bi to uradili, akteri organizacije događaja moraju redovno da ispituju svoju publiku koristeći tehnike anketiranja, fokus grupa, razgovora, otvaranje mogućnosti za komentar putem „kutije za predloge“ na licu mjesta ili na internet stranici ili profilu na mrežama ustanove i organizacije.

Ispitivanje publike pokazalo je da je većina aktivna ne samo u formi posjetilaca, nego i u domenu umjetničke produkcije. Naime, 53,3% ispitanika odgovorilo je da ima neki umjetnički hobi. Najčešće je to likovna umjetnost, a potom izrada umjetničkih fotografija i pisanje. Sa stanovišta kulture i politika ustanova, bavljenje umjetničkih hobijem od strane publike i građana je važno u smislu obezbjeđivanja uslova u gradu da se ti hobiji njeguju, odnosno da se povećava ponuda različitih kurseva, radionica i drugih edukativnih programa koji omogućavaju njegovanje umjetničkih sklonosti. Veoma važan podatak, kada je riječ o bavljenju umjetničkim aktivnostima u slobodno vrijeme, je da je ono najizraženije kod mladih i najstarijih ispitanika. Takav odgovor je očekivan, jer mladi i osobe preko 65 godina imaju mnogo više slobodnog vremena na raspolaganju. Ovaj podatak ukazuje na to da bi trebalo osmišljavati i realizovati više kreativnih radionica za mlade, a posebno za najstariju populaciju, kako bi se zadovoljile potrebe ovih grupa ispitanika.

Percepcija kulture je čvrsto povezana s onim što građani vide kao elemente identiteta države u kojoj žive. Od ispitanih građana, njih 45,3% nije dalo odgovor. Preostalih 54,7% odgovora ukazuje da crnogorska publika kao najznačajniju ličnost nacionalnog identiteta vidi Petra II Petrovića Njegoša. Ipak, najveći broj odgovora upućuje na razne ustanove kulture, što je i očekivano jer je riječ o publici koja je anketirana na događajima tih ustanova. Najčešće se pominju muzeji, a zatim pozorišta. Nasljeđe, kako uopšteno posmatrano, tako i posebno istaknuto nematerijalno, odnosno izvorno stvaralaštvo se takođe doživljava kao značajna okosnica identiteta. Zatim slijedi savremeno stvaralaštvo u koje su svrstani i pojedini glumci i umjetnici, a po-

tom i multikulturalnost crnogorskog društva. Značajnu ulogu u gradnji i očuvanju identiteta ispitanici su dali i Ministarstvu kulture i medija, kao zadatak da nastavi da unapređuje ovo polje društvenog života.

Značajna većina anketiranih građana Crne Gore (74%) kulturu doživljava kao vitalan dio, odnosno jedan od najznačajnijih segmenata društvenih aktivnosti. Međutim, na pitanje koliko se Vlada Crne Gore bavi kulturom u odnosu na druge oblasti, više od tri četvrtine anketiranih smatra da postoji prostor za unapređenje odnosa prema kulturi. To još jednom govori o važnosti donošenja strateškog dokumenta u kulturi koji će usmjeriti korake kulturne politike u narednih pet godina. Činjenica da je treći po redu strateški dokument rezultat širokog participativnog i konsultativnog procesa govori u prilog tome da je kulturna politika polje komunikacije i da i strateško planiranje na njemu treba da počiva. Naime, 62,7% anketiranih smatra da je strateško planiranje važna aktivnost koja vodi unapređenju kulture u Crnoj Gori. Kao najviši prioritet za ulaganje i razvoj u narednom petogodišnjem periodu, ispitanici su istakli oblast njegovanja tradicije i zaštite kulturnog nasljeđa. Čak 68,2% ispitanika je uvrstilo ovaj odgovor u tri prioriteta. Na drugoj poziciji je veći broj kulturnih programa koji kao prioritet ocjenjuje nešto više od trećine ispitanih. Na trećem mjestu liste prioriteta našlo se unapređenje kulturne infrastrukture (34,8% ispitanika navodi ovu kao jednu od tri oblasti od prioriteta za ulaganje), a potom savremena produkcija za koju se odlučuje 23,3% ispitanika.

Glavni izazov kada se govori o razvoju publike jeste njeno konstantno istraživanje i vezivanje za konkretne kulturne programe na bazi izvedenih činjenica. Naime, istraživanja publike su veoma rijetka, nesistematična, ad hoc organizovana i izvedena. Ne postoje ustaljeni modeli njenog ispitivanja i upoznavanja sa potrebama i navikama. Istraživačka praksa je važna jer može usmjeriti djelovanje ustanove, ali i dovesti do stvaranja novih modela funkcionisanja. Zato se Nacionalnim programom razvoja kulture planira uvođenje ove prakse, ali i prakse redovnih petogodišnjih istraživanja kulturne participacije građana Crne Gore. Naime, dok istraživanja publike ukazuju na moguće smjernice u funkcionisanju ustanova, ispitivanje građana može značajno uticati na formulisanje mjera kulturne politike. Stoga je važno uvesti i jednu i drugu praksu.

Rodna struktura aktera kulture

Javni sektor – u 12 ustanova kulture na državnom nivou zaposleno je 671 lice, a rodna struktura zaposlenih je u korist žena koje čine 55,4% svih zaposlenih. Na lokalnom nivou, u 29 ustanova, koje su dale odgovore na onlajn upitnik, zaposlena su 643 lica. Od tog broja, 50,2% zaposlenih čine žene.

Nevladin sektor – 71 udruženje koje je pružilo odgovore na upitnik okuplja preko 12.000 članova, od kojih 60,4% čine žene. U 50 od 71 organizacije, žene čine više od polovine, a u 15 udruženja žene čine čak više od tri četvrtine članstva. Najčešće su to kulturno-umjetnička društva, ali nerijetko i organizacije koje se bave pokretanjem različitih akcija u oblasti kulture, temama u okviru edukativnih sadržaja, pružanjem empirijske i istraživačke osnove za mjere

kulturne politike, izdavaštvom i galerijskom aktivnošću. Koliko je značajna uloga žena u civilnom sektoru pokazuje i podatak da su u 75% žene ona značajna većina. U svega šest udruženja žene su značajna manjina, odnosno zastupljene su ispod 25%.

Privatni sektor – u 22 anketirane firme radi ukupno 50 zaposlenih i samo jedan ugostiteljski objekat aktivan u organizaciji kulturnih programa ima više od 10 zaposlenih, tačnije 30. To znači da u prosjeku, anketirani u privatnom sektoru imaju dva zaposlena. U odnosu na civilni, u privatnom sektoru je udio žena dosta niži, i iznosi 35,9%.

Publika – žene su češći posjetioци kulturnih programa u odnosu na muškarce. Naime, u grupi publike koja posjećuje programe barem jednom u dva mjeseca, 57,5% su osobe ženskog roda. Rodna struktura pokazuje da su žene u većem procentu zastupljene u publici ustanova kulture skoro na svim programima, kao i da češće odlaze na kulturne događaje. Među najaktivnijim posjetioциma, muškarci su značajnije brojniji jedino na književnim večerima i bioskopskim projekcijama. U svim ostalim programima češće uživaju žene.

Koliko često posjećujete kulturne programe u ustanovama kulture? – PREMA POLU (M-muškarci; Ž-žene)	1-2 puta godišnje		3-5 puta godišnje		Bar jednom u dva mjeseca		Jednom mjesečno i češće		Ne posjećuje	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Pozorišne predstave	31,3	31,3	21,0	26,0	14,7	16,4	9,7	12,0	23,2	14,2
Izložbe savremene umjetnosti	27,6	31,9	19,4	20,8	6,6	6,3	6,0	6,1	40,4	34,8
Muzejske izložbe	30,7	33,7	16,0	19,3	13,2	7,7	4,7	6,8	35,4	32,6
Bioskopske projekcije	20,4	18,2	19,7	22,8	15,7	20,8	17,9	14,4	26,3	23,9
Književne večeri	25,4	31,1	15,4	19,3	12,2	11,2	13,5	9,0	33,5	29,5
Tribine	26,3	34,4	16,0	14,9	8,8	6,6	8,2	4,2	40,8	40,0
Koncerte	22,3	23	19,1	24,1	14,4	16,8	17,2	15,3	27,0	20,8
Muzičko scenske sadržaje (opera, balet..)	34,8	36,1	6,3	8,5	3,1	5,3	5,0	3,5	50,8	46,6
Folklorne programe	27,9	34,6	17,6	19,9	8,5	6,8	9,4	9,2	36,7	29,5

Ispitivanje publike pokazalo je da je većina aktivna ne samo u formi posjetilaca, nego i u domenu umjetničke produkcije. Naime, 53,3% ispitanika odgovorilo je da ima neki umjetnički hobi. Najčešće je to likovna umjetnost, a potom, prema broju odgovora, izrada umjetničkih fotografija i pisanje.

Što se tiče razlika prema socio-demografskim kategorijama, dvije su veoma izražene razlike uslovljene rodnom strukturom. Prvo, umjetničkim hobijem se generalno više bave žene nego muškarci (da ima umjetnički hobi izjašnjava se 61,8% žena, naspram 46% muškaraca). Drugo, očekivano žene se višestruko češće bave ručnim radom u odnosu na muškarce – 22,8% žena naspram 4,3% muškaraca. Sve ostale razlike su slabije izražene, ali podaci pokazuju da muškarci češće sviraju neki muzički instrument (21,6% muškaraca prema 16,2% žena) i češće kreiraju digitalne sadržaje (13,7% muškaraca prema 8,8% žena). Žene češće od muškaraca plešu u plesnim grupama ili kulturno-umjetničkim društvima (8,5% žena naspram 2,9% muškaraca), ali češće i pjevaju u horu i muzičkim grupama (15,4% žena i 10,1% muškaraca).

Analiza učinka Programa razvoja kulture 2016–2020. godine

Prethodni Nacionalni program razvoja kulture Crne Gore obuhvatao je period od 2016. do 2020. godine. S obzirom na to da je Uredba o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata donijeta 2018. godine, prethodni strateški dokument u kulturi nije rađen prema Metodologiji razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata. Zbog toga i kompletna evaluacija indikatorima učinaka i rezultata Programa nije urađena u smislu postignutih efekata, ali je Ministarstvo kulture i medija uradilo izvještaj o realizaciji postavljenih aktivnosti. U izvještaju se navodi da je Programom razvoja kulture 2016–2020. godine postavljeno osam strateških ciljeva i 17 prioriteta koji su sadržali mjere i aktivnosti.

Strateški ciljevi u okviru Programa razvoja kulture 2016 - 2020.
Cilj 1. Unapređenje pravnog i institucionalnog okvira
Cilj 2. Unapređenje djelatnosti kulture
Cilj 3. Jačanje kadrovskih kapaciteta
Cilj 4. Stabilni izvori finansiranja kulture i stvaranje uslova za korišćenje alternativnih izvora
Cilj 5. Međusektorsko povezivanje
Cilj 6. Ravnomjeran razvoj kulture
Cilj 7. Međunarodna saradnja i fondovi za kulturu
Cilj 8. Zaštita i promocija raznolikosti kulturnih izraza

Izveštaj ukazuje da se „imajući u vidu kompletan petogodišnji period na koji se odnosio Nacionalni program, u odnosu na postavljene ciljeve i prioritete, mogu izdvojiti sljedeća ključna dostignuća, ali i izazovi u njihovom dostizanju:

- **unaprijeđen pravni okvir** u dijelu zakonskih propisa i djelimično institucionalni okvir (utvrđivanje svih predloga zakona koji su bili planirani godišnjim programima rada Vlade; osnivanje ustanove Filmski centar; donošenje pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji oba organa uprave i svih 12 nacionalnih ustanova kulture); potrebno donošenje odgo-varajućih podzakonskih akata u oblasti kulture;
- **djelimično unaprijeđena djelatnost kulture** (poboljšana infrastruktura kroz izgradnju novih i rekonstrukciju/adaptaciju postojećih objekata, koja je rezultirala zaštitom i valorizacijom velikog broja kulturnih dobara, unaprijeđenim uslovima za obavljanje kulturnih djelatnosti, kao i stvaranjem infrastrukturnih uslova za razvoj kreativnih industrija – ukupno 20 realizovanih projekata, 17 u toku, od kojih su 2 u završnoj fazi; nevladin sektor prepoznat kao partner i angažovan u realizaciji analiza kulturne scene; izazov – donošenje lokalnih programa razvoja kulture: samo četiri opštine donijele programe);
- **ojačani kadrovski kapaciteti** (obezbjedivanje podrške za preko 90 mladih talenata, umjetnika i stručnjaka u kulturi; sprovođenje kontinuirane edukacije i doedukacije stručnog kadra u institucijama kulture), premda postoji potreba za dodatnim zapošljavanjem stručnih lica;
- **obezbijedeni alternativni izvori finansiranja kulture** (nacionalne ustanove kulture ostvaruju sopstvene prihode od obavljanja djelatnosti, sponzorstva i donatorstva); realizovana namjenska sredstva (za finansiranje kinematografije, uspostavljanjem Filmskog fonda od 2018. godine, ukupno više od 1.600.000 €; kao i za finansiranje kulturne baštine, po osnovu poreza na promet nepokretnosti, u posljednje tri godine ukupno 1.233.000 €);
- **produbljene međusektorske veze** (realizovana saradnja sa četiri sektora: turizam, obrazovanje, nauka i poljoprivreda; realizacija programa s ciljem turističke valorizacije kulturne baštine; ostvarena saradnja s turističkim organizacijama, osnovnim i srednjim školama, visokoškolskim ustanovama – umjetničkim akademijama, Crnogorskom akademijom nauka i umjetnosti);
- **postignut ravnomjerniji razvoj kulture na teritoriji Crne Gore** (realizacija godišnjih konkursa za sufinansiranje projekata u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kao i posebnih programa za razvoj kulture na sjeveru Crne Gore i u Nikšiću, sa preko 4,2 miliona eura pomoći; kontinuirana podrška umjetnicima i stručnjacima u kulturi; na kraju 2020. godine: 44 istaknuta kulturna stvaraoca i 124 samostalna umjetnika);
- **unaprijeđen imidž Crne Gore na međunarodnom planu i povećan broj međunarodnih projekata i učešće u EU fondovima** (Crna Gora postala članica evropskog fonda za kinematografiju Eurimages; kreiran imidž Crne Gore kao filmske destinacije; Ministarstvo kulture i nacionalne ustanove korisnici IPA sredstava u iznosu od oko 3.000.000 €; na UNESCO listu

svjetske baštine upisani Stećci – srednjovjekovna groblja i Venecijanska utvrđenja od XVI do XVII vijeka);

- **podržana i promovisana raznolikost kulturnih izraza** (pružena podrška programima koji referišu na multikulturalnost, rodnu ravnopravnost i kulturne izraze različitih socijalnih grupa i pripadnika manjina).“

U nemogućnosti sigurne i obuhvatne procjene uspješnosti realizacije aktivnosti u 2016. i 2017. godini, pomenuti Izvještaj ograničen je na analizu posljednje tri godine realizacije strateškog dokumenta. Kada se sagleda ovaj period, stopa uspješnosti realizacije je vrlo visoka, što pokazuje grafikon ispod.

Ukupna stopa realizacije aktivnosti Programa razvoja kulture u periodu od 2018. do 2020. godine

Može se zaključiti da je u svim postavljenim oblastima ostvaren napredak, ali zbog izostanka kvantitativnih indikatora ne može se odrediti mjera uspjeha pojedinačnih aktivnosti i ciljeva. Dodatno, nedovoljno informativna strana prethodnog programa je što je obuhvatio sve redovne aktivnosti Ministarstva kulture i medija, a strateški plan ima svrhu da mapira promjene, odnosno napredak.

Usvajanjem Uredbe o načinu i postupku izrade, usklađivanja i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, a potom i Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata koja predstavlja alat za strateško planiranje, Nacionalni program razvoja kulture dobija kvantitativne okvire koji će omogućiti objektivno praćenje postignutih rezultata.

Trenutno stanje u kulturi prema oblastima

Kulturna baština

Djelatnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine obavljaju organi državne uprave, Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Državni arhiv i javne ustanove čiji je osnivač Crna Gora, Narodni muzej Crne Gore, Centar za konzervaciju i arheologiju, Nacionalna biblioteka Crne Gore „Đurđe Crnojević“, Pomorski muzej Crne Gore, Prirodnjački muzej, Biblioteka za slijepe i Crnogorska kinoteka.

Pored ovih ustanova i organa državne uprave, koji su nadležni za obavljanje djelatnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine na teritoriji države, u Crnoj

Gori, muzejsku djelatnost obavljaju i javne ustanove čiji je osnivač određena opština: Polimski muzej u Beranama, Muzeji i galerije Budve, Muzeji Kotora, Zavičajni muzej u Pjevljima, Muzeji i galerije Podgorice, Zavičajni muzej „Ganića kula“ u Rožajama, Gradski muzej „Mirko Komnenović“ i Galerija „Josip Bepo Benković“ u Herceg Novom, Muzej u Bijelom Polju, Muzej i galerija u Tivtu, Muzeji i galerije u Nikšiću. Pored navedenih javnih ustanova, muzejsku djelatnost, u okviru organizacionih jedinica, obavljaju i opštinske javne ustanove kompleksnog tipa u odnosu na djelatnosti kulture uopšte, tzv. centri za kulturu, i to: Centar za kulturu u Danilovgradu, Centar za kulturu u Kolašinu, Centar za kulturu u Ulcinju i Kulturni centar u Baru. U navedenim opštinskim ustanovama je u toku proces transformacije i osnivanja samostalnih javnih ustanova za obavljanje muzejske djelatnosti, koje će prema vrsti muzejskih zbirki biti muzeji kompleksnog tipa, čiji je osnivač opština. U opštinama Mojkovac, Žabljak, Plužine, Andrijevića, Šavnik, Petnjica, Gusinje, Plav, Tuzi i Zeta, ne postoje opštinske ustanove za obavljanje muzejske djelatnosti. Nekadašnja Javna ustanova Centar savremene umjetnosti Crne Gore, koja je transformisana u Javnu ustanovu Muzej savremene umjetnosti Crne Gore, kao jednu od djelatnosti kulture, obavljala je i muzejsku djelatnost.

Osim navedenih, javnih ustanova, postoje zbirke ili kolekcije predmeta, kao Muzej novca Centralne banke Crne Gore, Etnografski muzej Malesije – privatni, registrovan kao nevladina organizacija, privatni Muzej pomorstva u Ulcinju, Nautički muzej u sastavu Akcionarskog društva „Adriatik Marinas“ u Tivtu, Kula Redžepagića u Plavu, Muzej sakralne umjetnosti u Kotoru, riznice Cetinjskog manastira, Manastira Piva, Manastira Savina, centri za posjetioce u okviru JP za nacionalne parkove Crne Gore, kao i određene zbirke predmeta istorijskog, umjetničkog ili etnografskog sadržaja, u formi privatnih zbirki i kolekcija. Od navedenih, zakonom propisani proces utvrđivanja uslova za obavljanje muzejske djelatnosti prošao je Muzej novca na Cetinju i privatni Muzej pomorstva u Ulcinju, ostali nijesu u sistemu muzeja. U proteklom periodu, Ministarstvo je evidentiralo i određene inicijative za osnivanje muzeja, za neke je urađen ili je u izradi elaborat o opravdanosti osnivanja, a to su muzeji: žena, policije, pošte, Elektroprivrede, štampane knjige, pismenosti, zdravstva, ZAVNOH-a u Kolašinu, u Kuli Lazara Sočice, Kući Novice Cerovića i druge.

Za razvoj muzejske djelatnosti u svakoj državi, važno strateško pitanje je planiranje i organizovanje muzejske mreže, kao muzeološkog, stručnog povezivanja muzejskih jedinica u jedinstven informacioni sistem, a sve u cilju zaštite pokretnog kulturnog nasljeđa kao izvora informacija o geografskom prostoru i identitetu svih građana. U tom smislu se formiraju matični muzeji na nivou nacionalnih muzeja, kao stručne, centralne jedinice za određene muzejske sadržaje, u smislu pružanja stručne podrške državi, ali i ostalim muzejskim jedinicama. U tom smislu je Vlada Crne Gore, na prijedlog Ministarstva, kroz osnivačka akta uredila da matičnu djelatnost u oblasti: etnografskih, arheoloških, istorijskih i umjetničkih muzejskih zbirki obavlja Narodni muzej; po-

morskih muzejskih zbirki Pomorski muzej, a prirodnjačkih muzejskih zbirki Prirodnjački muzej. Takođe, propisano je i obavljanje poslova muzejskog informacionog centra u okviru organizacione jedinice Narodnog muzeja, koji još uvijek ne funkcioniše.

Međutim, ostalo je pitanje muzeološke neuređenosti brojnih drugih oblasti od značaja za savremeni društveni razvoj, određene etničke i druge društvene grupe. Sadašnji propisi uređuju minimalne standarde kao uslov za obavljanje muzejske djelatnosti, a radi zaštite muzejskog materijala i muzejske dokumentacije, u pogledu: muzejskog materijala i dokumentacije, stručnog kadra, prostora, opreme i sredstava za rad. Kao poseban mehanizam zaštite, Zakonom je propisano utvrđivanje navedenih uslova, dobijanje saglasnosti za rad i registraciju u Registar muzeja Crne Gore.

Bibliotečku djelatnost, pored gore navedenih ustanova, čiji je osnivač Crna Gora, obavljaju i javne ustanove čiji je osnivač određena opština, i to: Gradska biblioteka i čitaonica, Herceg Novi; Gradska biblioteka i čitaonica „Njegoš“, Cetinje; Narodna biblioteka „Radosav Ljumović“, Podgorica; Narodna biblioteka „Njegoš“, Nikšić; Narodna biblioteka, Rožaje; Narodna biblioteka „Stevan Samardžić“, Pljevlja i Narodna biblioteka Budve. U ostalim opštinama narodne biblioteke djelatnost obavljaju kroz radne jedinice centara za kulturu, dok opštine Petnjica, Gusinje, Tuzi i Zeta, kao nove opštine, nemaju narodne biblioteke. Nadalje, pored 13 visokoškolskih i 10 specijalizovanih biblioteka, biblioteke Crnogorske akademije nauka i umjetnosti kao i oko 220 školskih biblioteka, može se reći da je mreža biblioteka na nacionalnom nivou razvijena. Takođe, matična bibliotečka djelatnost je ustanovljena, kao i informacioni sistem, odnosno COBISS platforma za popis bibliotečkih jedinica. Statistički podaci u pogledu uslova za obavljanje bibliotečke djelatnosti, vode se na godišnjem nivou, kroz evidenciju matične službe Nacionalne biblioteke Crne Gore „Đurđe Crnojević“, a u saradnji sa ostalim matičnim bibliotekama. Propisima iz oblasti ove djelatnosti, kao poseban mehanizam zaštite bibliotečke građe, uveden je sistem utvrđivanja uslova za obavljanje ove djelatnosti i upis u Registar koji je u nadležnosti Nacionalne biblioteke.

Ostale djelatnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine, konzervatorska, arhivska i kinotečka, obavljaju se samo u okviru navedenih organa državne uprave i javnih ustanova čiji je osnivač Crna Gora. Nadalje, za razliku od Državnog arhiva, koji ima posebna odjeljenja u opštinama, Uprava i Centar za konzervaciju nemaju odjeljenja u svim opštinama, tako da im je otežano obavljanje djelatnosti, zbog organizacije i nedostatka odgovarajućeg stručnog kadra. Složenost procedura koje su propisane Zakonom o zaštiti kulturnih dobara, širok dijapazon poslova ova dva pravna lica, dovode do zastoja i nemogućnosti obavljanja poslova u mjeri u kojoj bi to bilo potrebno, kao na primjer u dijelu utvrđivanja kulturnih vrijednosti dobara, praćenju stanja i provjeri kulturnih vrijednosti registrovanih kulturnih dobara, izdavanja konzervatorskih uslo-

va, davanju odobrenja na projektnu dokumentaciju, prijemu radova na kulturnim dobrima, vršenju mjera zaštite na kulturnim dobrima, sprovođenju arheoloških i drugih istraživanja i slično. Nadalje, i pored postojanja Registra kulturnih dobara, koji se vodi od 1961. godine, neophodno je uspostaviti informacijski sistem kulturnih dobara, koji je, shodno Zakonu, u nadležnosti Uprave za zaštitu kulturnih dobara.

Takođe, pored registra nematerijalnih kulturnih dobara i evidencije nematerijalne kulturne baštine pristupiti i organizovanju centra za zaštitu nematerijalne baštine koji će pružiti podršku u zaštiti, prezentaciji, promociji i istraživanju nematerijalne baštine.

Kulturno-umjetničko stvaralaštvo

Kulturno-umjetničko stvaralaštvo obuhvata široko polje djelovanja i aktivnosti u različitim oblastima savremene produkcije, promocije, izvođenja i prikazivanja umjetničkih djela i stvaralačkih projekata. U tom kontekstu, a u odnosu na izvorne nadležnosti Ministarstva kulture i medija, utvrđena je obaveza ovog državnog organa da podstiče i razvija sve oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva: likovnu umjetnost, muzičku i muzičko-scenske djelatnosti, književno stvaralaštvo, pozorišnu djelatnost i filmsko stvaralaštvo, te niz komplementarnih djelatnosti, poput festivalskih aktivnosti i programa manifestacionog karaktera, kojima se doprinosi integrisanju svih umjetničkih i stvaralačkih resursa i njihovoj boljoj prezentaciji. Takođe, ispunjenost uslova za obavljanje djelatnosti kulture, kadrovski kapaciteti, stručno osposobljavanje i usavršavanje, statusna pitanja samostalnih umjetnika i samostalnih stručnjaka u kulturi i istaknutih kulturnih stvaralaca, podsticanje rada strukovnih udruženja, predlaganje mjera za unapređenje i razvoj regionalne i međunarodne saradnje – neka su od pitanja čije rješavanje u značajnoj mjeri utiče na razvoj i unapređenje oblasti kulture u cjelini.

U institucionalnom smislu, realizacijom kompleksnih i specifičnih zahtjeva u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva bave se ustanove kulture, ali i privredna društva i preduzetnici, civilni sektor, te sami autori koji su realizatori sopstvenih projekata.

U javnom sektoru se djelatnosti kulturno-umjetničkog stvaralaštva obavljaju u okviru javnih ustanova čiji su osnivači država ili opštine.

Na državnom nivou u ovoj oblasti organizovane su sljedeće javne ustanove: Crnogorsko narodno pozorište i Kraljevsko pozorište „Zetski dom“ za oblast pozorišne djelatnosti, Muzički centar Crne Gore za oblast muzičke i muzičko-scenskih djelatnosti, Filmski centar Crne Gore za unapređenje i razvoj crnogorske kinematografije. Ovom sektoru pripadao je i Centar savremene umjetnosti Crne Gore, čiji je primarni fokus bio unapređenje i razvoj savremene

crnogorske likovne scene, ali i drugih oblasti savremene umjetnosti. Međutim, odlukom Vlade ova javna ustanova prerasla je u muzej, odnosno u ustanovu zaštite, tako da se nameće pitanje daljeg razvoja savremenog likovnog stvaralaštva, u kojem Crna Gora tradicionalno ima izuzetan potencijal. Značajan doprinos razvoju likovne umjetnosti daje Udruženje likovnih umjetnika Crne Gore koje okuplja profesionalne crnogorske likovne stvaraocice i organizuje samostalne i grupne izložbe umjetnika iz Crne Gore i inostranstva. Potrebno je unaprijediti status strukovnog udruženja (ULUCG) kroz jasno definisane obaveze Ministarstva, raditi na obezbjeđivanju autorskih honorara i većoj internacionalizaciji aktivnosti ustanova. Takođe treba intenzivnije pomagati rad specijalizovane likovne škole „Petar Lubarda“ kroz obnavljanje Sporazuma o saradnji i razvoj novih načina pedagoških pristupa i pomagala.

Evidentno je da je pozorišna djelatnost na nacionalnom institucionalnom nivou solidno zastupljena sa dva teatra koja imaju status narodnih pozorišta. Takođe, infrastruktura, kadrovska, produkciona i umjetnička politika koja se vodi u ovoj djelatnosti zadovoljava standarde neophodne za njen uspješan razvoj. Ipak, da bi se adekvatno odgovorilo savremenim potrebama pozorišne produkcije, neophodna su kontinuirana ulaganja u tehničko-tehnološku modernizaciju opreme, kao i poboljšanje infrastrukture. Uz to, potrebno je pristupiti unapređenju postojećeg ili izradi novog zakona o pozorišnoj djelatnosti, budući da je aktuelni akt donijet prije skoro dvije i po decenije, što ga većim dijelom čini zastarjelim i neadekvatnim da odgovori potrebama savremene pozorišne produkcije.

Centralna muzička ustanova je Muzički centar Crne Gore, koji ukazuje na neophodnost postojanja zakona o muzičkoj djelatnosti upravo radi postavljanja standarda u ovoj oblasti i razvoja muzičke scene. Iako se organizacijom muzičkih i muzičko-scenskih programa na opštinskom nivou bave centri za kulturu, kao i nevladine organizacije, muzička scena je atomizovana, nepovezana. Zakon bi trebalo da definiše i okvire savremene muzičke produkcije i podrži moderne muzičke tokove i pravce. Potrebno je predložiti izmjene i dopune Nacrta zakona o audio-vizuelnoj djelatnosti u smislu kreiranja pravnog osnova za donošenje Pravilnika o minimalnoj kvoti za emitovanje domaće audio-produkcije na radio-stanicama, kako bi se podržali autori. Potrebno je razmotriti eventualne mogućnosti osnivanja Music Export Office-a, po ugledu na Francusku ili Estoniju.

Razvoj kinematografije odvija se u okvirima Filmskog centra Crne Gore, najmlađe državne ustanove kulture, koja je preuzela na sebe i realizaciju konkursa, sprovođenje evropskih programa razvoja kinematografije, staranje o podsticajima za produkcije koje snimaju u Crnoj Gori, razvoj koprodukcija, učešće na sajmovima, digitalizaciju bioskopske mreže. U filmskoj industriji Crne Gore najveći izazov su sredstva, čiji nedostatak utiče negativno ne samo na snimanje visokobudžetskih filmova, nego i na učešće u „ozbiljnijim“ kopro-

dukcijama i partnerstvima. Potrebno je inicirati izradu Pravilnika o načinu snimanja u prostorima kulturnog dobra, kao neke vrste uputstva za filmske stvaraoce i producente kako bi se, uz upute Direktorata za kulturnu baštinu i Uprave za zaštitu kulturnih dobara, kreirao lako čitljiv vodič za inostrane filmske produkcije.

Razvoj izdavačke djelatnosti odvija se u sklopu javnih ustanova i privatnih aktera u kulturi, što ukazuje na to da ova oblast kulturno-umjetničkog stvaralaštva nema institucionalno utemeljenje na nacionalnom nivou. Značajnom izdavačkom produkcijom bave se pretežno privredna društva, dok povremeno objavljivanje publikacija različitih sadržaja realizuju i javne ustanove kulture, nevladine organizacije. Prethodni period je pokazao da raste trend „samizdatih“ književnih djela, odnosno sami autori se pojavljuju kao izdavači svojih knjiga. Tokom konsultacija je istaknuto da bi organizovani otkup publikacija od strane Ministarstva kulture i medija, za potrebe biblioteka, značajno unaprijedilo ovo polje. Takođe, potrebno je uraditi kvalitetna istraživanja regionalnih iskustava i realizovati konceptualizaciju modela Agencije za knjigu, preporučljivo kroz proučavanje slovenačkog iskustva u ovoj oblasti. Poslije razrade analiza treba uspostaviti predlog autentičnog modela razvoja pomenute institucije i njeno uvođenje u sistem kulture Crne Gore.

Kada je u pitanju opštinski nivo, razvoj i unapređenje kulturno-umjetničkog stvaralaštva ostvaruje se djelovanjem 29 javnih ustanova kulture. U pitanju su, pretežno, polivalentne javne ustanove – centri za kulturu, koji svojim djelatnostima objedinjavaju sve oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva: prezentaciju likovnog stvaralaštva, produkciju i izvođenje pozorišnih predstava, organizovanje književnih večeri i koncerata umjetničke muzike, festivalske aktivnosti, prikazivanje filmova i sl. Takve ustanove postoje u svim opštinama (Centar za kulturu i sport, Andrijevića; Kulturni centar, Bar; Centar za kulturu, Berane; Centar za kulturu, Bijelo Polje; JU „Ratkovićeve večeri poezije“, Bijelo Polje; Grad teatar, Budva; Centar za kulturu, Gusinje; Centar za kulturu, Danilovgrad; JU „Umjetnička kolonija“, Danilovgrad; Centar za kulturu, Žabljak; Kulturno-informativni centar „Zeta“ u Zeti; Centar za kulturu, Kolašin; Kulturni centar „Nikola Đurković“, Kotor; Centar za kulturu „Nenad Rakočević“ Mojkovac, Zahumlje Nikšić, Nikšićko pozorište, Centar za kulturu „Husein Bašić“, Plav; Centar za kulturu, Pljevlja; Umjetnička galerija „Vitomir Srbljanović“, Pljevlja; Gradsko pozorište, Podgorica; KIC „Budo Tomović“, Podgorica; Centar za kulturu, Petnjica; Centar za kulturu, Plužine; Centar za kulturu, Rožaje; Centar za kulturu, Tivat; KIC „Malesija“, Tuzi; Herceg fest, Herceg Novi; Centar za kulturu, Ulcinj; Centar za kulturu, sport i medije, Šavnik, kao i novoosnovani Centar za kulturu Prijestonice Cetinje).

Nema sumnje da brojnost institucija kulture na opštinskom nivou može adekvatno da odgovori zadovoljavanju potreba građana u kulturi, ali u suštinskom smislu njihovo djelovanje u sredinama za koje su osnovane, u većini

slučajeva, nema potreban kontinuitet rada i ne njeguje se raznovrsnost kulturnih sadržaja. Tako su u ovim ustanovama najčešći programi oni koji nijesu zahtjevni za organizaciju. U tom smislu, tokom konsultacija je akcentovana nedovoljna zastupljenost pozorišnih predstava u Crnoj Gori. Stiče se utisak centralizovanosti pozorišnog života na Podgoricu, Cetinje i još nekoliko opština, poput Budve i Nikšića, koje imaju pozorišnu scenu, odnosno nekoliko opština koje tehničkim kapacitetima svojih ustanova omogućavaju gostovanja pozorišta (poput Bijelog Polja, Tivta, Bara, Kotor). Ipak, treba napomenuti da su većina objekata u kojima su smještene javne ustanove kulture prostorno i tehničko-tehnološki opremljene za realizaciju različitih vrsta programa. Pored navedenih gradova, takve uslove ispunjavaju i javne ustanove u Pljevljima, Mojkovcu, Kolašinu, Petnjici. Interesantan je podatak da jedna od najrazvijenih opština u Crnoj Gori, s izuzetnom pozorišnom i festivalskom tradicijom, kao što je Budva, nema sopstvenih prostornih i tehničkih kapaciteta za realizaciju kompleksnih kulturno-umjetničkih sadržaja, zbog čega Grad teatar djeluje samo tokom ljetnjeg perioda, realizujući programe na otvorenim scenama i s iznajmljenom tehnikom. Da bi se prevazišao ovaj problem u realizaciji kulturno-umjetničkog stvaralaštva neophodno je obezbjeđivanje sredstava za tehnološko unapređenje teatarskih prostora, kako bi se mogao ustanoviti njihov višenamjenski karakter, kao i sredstva za rehabilitaciju lokalnih scena na otvorenom, uspostavljanje Open space Art fonda, i tako se podstaklo korišćenje otvorenih prostora za pozorišne produkcije.

Ova oblast bi se na lokalnom nivou u značajnoj mjeri mogla unaprijediti ukoliko bi se uspostavio sistem međuinstitucionalne saradnje i razmjene programa, a posebno saradnja sa nacionalnim ustanovama kulture. Dobar primjer saradnje koji bi se mogao u ovom kontekstu koristiti je saradnja koju je Filmski centar uspostavio, povezujući učešće Ministarstva kulture i medija i opština, na digitalizaciji bioskopskih/višenamjenskih dvorana.

Da bi se u cjelini unaprijedila oblast kulturno-umjetničkog stvaralaštva neophodno je preispitati finansijske mogućnosti za unapređenje infrastrukture putem rekonstrukcije ili adaptacije scenskih prostora u lokalnim ustanovama kulture, kao i nabavku savremene tehničke opreme, ali i različitim mjerama podsticati međuinstitucionalnu saradnju kako u razmjeni programa tako i u njihovoj produkciji/koprodukciji.

Kada je riječ o festivalskim programima, u Crnoj Gori godišnje se organizuje na desetine takvih programa, tako da se može reći da su oni brend Crne Gore. Međutim, karakteriše ih često odsustvo jasne programske, produkcijske i organizacione koncepcije. Svega nekoliko festivala ima dugu tradiciju i jasno izgrađen imidž kod publike. Razlog tome je što su organizatori većine festivala nevladine organizacije i privatni subjekti u kulturi koji nemaju stabilno finansiranje pa onda i koncept programa zavisi od raspoloživih sredstava iz godine u godinu. Imajući u vidu strateški značaj festivalskih aktivnosti za razvoj kul-

ture i promociju Crne Gore kao ne samo turističke, već i kulturne destinacije, Ministarstvo kulture je u saradnji s nekim lokalnim samoupravama iniciralo da se jednom broju utemeljenih i tradicionalnih kulturnih manifestacija i festivala dodijeli status „od posebnog značaja“. Tako je s Opštinom Herceg Novi utvrđen status „od posebnog značaja“ Montenegro film festivalu, s Opštinom Kotor KotorArtu, s Opštinom Bar TV festivalu, s Opštinom Bijelo Polje „Ratkovićevim večerima poezije“, s Opštinom Danilovgrad Umjetničkoj koloniji, s Glavnim gradom Podgorica Made in New York Jazz festivalu. Navedeni status zajedničkim ulaganjem opština i Ministarstva obezbjeđuje održivost festivala i sigurne izvore finansiranja, dok se učešćem predstavnika lokalne i državne vlasti u upravljačkim tijelima doprinosi kvalitetnijoj umjetničkoj produkciji. Zbog organizacionih problema zabilježen je diskontinuitet u realizaciji TV festivala u Baru, pa bi zajedničkim aktivnostima lokalne samouprave i Ministarstva trebalo ponovo uspostaviti ovu manifestaciju. Takođe, ima osnova da se iniciraju aktivnosti na dodjeli ovog statusa i nekim drugim festivalima koji su se na crnogorskoj kulturnoj sceni utemeljili svojom umjetničkom koncepcijom i produkcijom.

Dodatno, Zakon o kulturi i Uredba o kriterijumima za određivanje manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore propisuju kriterijume i načine za ostvarivanje ovog statusa. U cilju stvaranja uslova za adekvatno uvažavanje kvalitetnih programa u oblasti kulture, neophodno je detaljno i kontinuirano praćenje festivala i manifestacija koje uživaju ili pretenduju da apliciraju za ovaj status.

Kulturne i kreativne industrije

Razvoj sektora kreativnih industrija osnažen je 2017. godine kada je usvojen program „Kreativna Crna Gora: Identitet, imidž, promocija 2017–2020“. Tokom implementacije Programa pružen je doprinos valorizaciji državnog i kulturnog identiteta, prezentaciji multikulturalnog konteksta Crne Gore i jačanju sektora kreativnih industrija, što je ostvareno podrškom za 42 projekta iz ove oblasti. Iako je mapiranje kreativnih industrija u Crnoj Gori počelo negdje 2005. godine, publikacijom British Council *Kreativne industrije Podgorice/ Start Up Creative Podgorica*, a Ministarstvo kulture još 2011. godine imalo konkursnu liniju za podršku kreativnim industrijama, tek od 2018. godine konkursni poziv je obnovljen, intenziviran i dobio je status konstantne aktivnosti novouspostavljenog Direktorata za razvoj kreativnih industrija i kapitalne projekte u kulturi. U tom kontekstu, u periodu od 2018. do 2022. godine, podržan je veliki broj projekata iz oblasti arhitekture, grafičkog i industrijskog dizajna, muzike i performansa, izdavaštva, zanata, savremenog likovnog i primijenjenog stvaralaštva, modnog dizajna i dizajna tekstila. Dodatno, podržani su i projekti iz oblasti razvoja ICT sektora, s posebnim akcentom na sektor razvoja video-igara kao savremenog kreativnog izraza s osobitim ekonomski održivim kapacitetom.

Osim navedenog, Crna Gora je svoje opredjeljenje za podršku razvoju ovog sektora prikazala kroz uspostavljanje kreativnih habova kao prostora za boravak i rad umjetnika i razvijanje umjetničkih sadržaja. Do sada su projektima valorizacije objekata kulturne baštine u cilju stvaranja nove, održive namjene, uspostavljeni habovi u zgradi Starog zatvora u Kotoru, Starom gradu Baru i Kući Pekića u Šavniku. Ključni izazov u funkcionisanju habova jeste iznalaženje najboljeg modela upravljanja ovim kreativnim prostorima, u skladu sa rezilijentnošću potreba.

Koncept kreativnih habova koji je uspostavljen u prethodnom periodu ima za cilj povezivanje kreativaca i umjetnika iz različitih oblasti i zajedničko stvaranje proizvoda koji su multidisciplinarni i imaju konkretnu primjenu. U tom kontekstu su ovi infrastrukturni potencijali, koje je Crna Gora stvorila u prethodnih nekoliko godina, između ostalog kreirani da povežu umjetnički i ekonomski sektor. Do sada su otvorena tri haba, a u planu je ostvarivanje kontinuiteta u toj aktivnosti. Habovi mogu služiti realizaciji rezidencijalnih programa, lokalnih i nezavisnih inicijativa, ali ti programi se ne smiju ograničiti samo na habove, već se moraju razvijati u organizaciji javnih ustanova kulture, nevladinih organizacija, lokalnih samouprava. Značaj kreativnih prostora se čita i kroz uticaj na lokalnu zajednicu, podršku u ostvarivanju njenih kulturnih i socijalnih potreba. Zbog svega navedenog, stvaranje infrastrukturnih uslova za razvoj kreativnih habova stavljanjem u funkciju objekata kulturne baštine i njihovim novim i održivim funkcijama biće i u narednom periodu fokus kulturne politike. Navedene aktivnosti realizuju se uz stručnu saradnju sa sektorom kulturne baštine.

Kreativni habovi koji su već osnovani i oni koji će biti uspostavljeni u narednom periodu mogu biti dodatna vrijednost u pozicioniranju Crne Gore kao idealne destinacije za digitalne nomade, u skladu sa Programom za privlačenje digitalnih nomada u Crnoj Gori do 2025. godine, koji je Vlada Crne Gore usvojila u decembru 2021. godine. Prisustvo digitalnih nomada u prostorima kreativnih habova koji imaju uslove za njihov boravak, rad i umrežavanje, pozitivno bi uticalo na sektor turizma i ekonomije, a doprinijelo bi i samoodrživosti kreativnih habova.

Jedan od značajnijih kapitalnih projekata u kontekstu podrške razvoju kreativnih industrija, uvezivanju kreativnih industrija i preduzetništva i privlačenju digitalnih nomada je projekat adaptacije Doma digitalne revolucije u Nikšiću. Cilj projekta je da inovativnim pristupom, kreativnim i promišljenim tretmanom postojećeg prostora, valorizacijom njegovih potencijala i opreme, nastane jedan novi multifunkcionalni prostor za razvoj kreativnih industrija, kako u Nikšiću tako i u Crnoj Gori, koji će biti snažna podrška daljem razvoju inovativnih kompanija sa fokusom na ove industrije. Projekat podrazumijeva opremanje specijalizovanom opremom studija za postprodukciju tona, slike i animaciju, Crowdfunding studija, Fab laba (zanatstvo i suvenirstvo), Cowor-

king prostora, Multimedijalne sale i nabavku savremene opreme za podršku razvoju gejming industrije. Takođe, projekat predviđa i izradu strategije i programa rada Doma digitalne revolucije za budući petogodišnji period. Korišćenje prostora i djelatnost haba biće u nadležnosti Inovaciono-preduzetničkog centra „Tehnopolis“ iz Nikšića, čiji je osnivač Vlada Crne Gore.

Umrežavanje umjetnika i preduzetnika u kulturi je način na koji se obezbjeđuje razvoj u oblasti kulture i doprinosi stvaranju uslova za veću finansijsku nezavisnost sektora. Namjera je da umjetnici i preduzetnici koji se bave kreativnim industrijama u kontinuitetu nadograđuju svoje kapacitete i u konačnom dostignu samoodrživost i generišu značajniji prihod od projekata i biznisa. Razmatrajući pitanje generisanja dobiti kroz razvoj KI, a u odnosu na stepen razvoja kulture, ekonomskih odnosa i specifičnost našeg tržišta, dolazimo do zaključka da benefit treba normirati kroz drugačiji sistem vrijednosti. Postavljanje cilja kroz ultimativno generisanje prihoda u KI, još uvijek ne donosi povoljan rezultat, dakle, ciljeve treba diversifikovati i vrednovati postizanjem društvene dobiti.

Međunarodna saradnja

Umrežavanje aktera u kulturi, uključujući institucije, organizacije i pojedince, na međunarodnom nivou je od ključne važnosti za razvoj crnogorskog sektora kulture, izgradnju kapaciteta i pozicioniranje kulturne ponude na širem nivou. U odnosu na navedeno, neophodno je snažiti međunarodnu saradnju na bilateralnom i multilateralnom nivou, kao i učešće aktera u kulturi u programima i inicijativama čija je Crna Gora članica. Na taj način, sektor će biti ne samo finansijski ojačan, već i predstavljen široj publici, što će doprinijeti popularizaciji, promociji i konkurentnosti u svim oblastima kulture.

Crna Gora je članica sljedećih programa i inicijativa u okviru kojih postoje mogućnosti za apliciranje za finansijske grantove od strane donatora: Kreativna Evropa 2021–2027, najznačajniji EU program namijenjen kulturnom, kreativnom i audiovizuelnom sektoru; Eurimaž, potporni fond za kinematografiju Savjeta Evrope; Dani evropske baštine, međunarodna manifestacija koja se realizuje pod pokroviteljstvom Savjeta Evrope i Evropske komisije, sa ciljem približavanja kulturne baštine široj javnosti; TRADUKI, Evropska mreža za književnost i prevođenje književnih djela; Forum slovenskih kultura: međunarodna organizacija čiji je cilj promocija zajedničkog slovenskog nasljeđa i stvaralaštva; Bijenale mladih umjetnika Evrope i Mediterana: asocijacija koja omogućava saradnju i izgradnju kapaciteta mladim stvaraocima; Fondacija Ana Lind, organizacija koja povezuje predstavnike civilnog društva i građane širom Mediterana; „Compendium Cultural Policies&Trends“, informativna platforma Savjeta Evrope o nacionalnim kulturnim politikama u Evropi; UNESCO Program participacije i IFCD (Međunarodni fond za kulturnu raznolikost).

Kulturna i prirodna dobra Crne Gore upisana na UNESCO-ve liste svjetske baštine su: Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora, Nacionalni park „Durmitor“, sa dijelom kanjona rijeke Tare, Stećci – srednjovjekovna groblja (lokaliteti: Bare Žugića i Grčko groblje, Žabljak i Grčko groblje, Plužine) i Venecijanski odbrambeni sistem između XVI i XVII vijeka – Stato da Terra, zapadni Stato da Mar (zidine Kotora). Na reprezentativnoj listi nematerijalne baštine čovječanstva UNESCO upisano je dobro – Kulturno nasljeđe Bokeljske morarice, Kotor: svečane prezentacije tradicije i identiteta.

Na Tentativnoj listi dobara koja će biti razmatrana za upis na UNESCO-vu Listu svjetske baštine, upisani su Istorijsko jezgro Cetinja, Stari grad Bar, arheološki lokalitet Duklja, Nacionalni park „Biogradska gora“, Stari grad Ulcinj i bukove šume, tačnije Biogradska gora, koja će biti inkorporirana u postojeći transnacionalni upis Albanije, Austrije, Belgije, Bugarske, Hrvatske, Njemačke, Italije, Rumunije, Slovačke, Slovenije, Španije i Ukrajine.

U toku su aktivnosti na proširenju nominacije za upis tvrđave Forte Mare na UNESCO-vu listu u okviru transnacionalne nominacije Venecijanskih utvrđenja od XVI do XVII vijeka (državâ Italije, Hrvatske i Crne Gore), u skladu s preporukama UNESCO.

Ustanove kulture na nacionalnom i lokalnom nivou su članice i učesnice međunarodnih mreža i inicijativa kojima se promovišu i podržavaju specifične oblasti od interesa: pozorišna djelatnost, kinematografija, muzičko-scenska djelatnost, arhivska djelatnost, bibliotečka djelatnost, muzejska djelatnost. Učešćem u ovim programima stvaraju se uslovi za umrežavanje aktera u kulturi, kao i promociju kulturnog identiteta i multikulturalnog konteksta:

- Crnogorska kinoteka je članica asocijacija FIAF (Međunarodna federacija filmskih arhiva) i ACE (Evropska asocijacija kinoteka);
- Posredstvom JU Filmski centar Crne Gore, Crna Gora učestvuje u sljedećim programima iz oblasti kinematografije: Evropska filmska promocija, Evropska audio-vizuelna opservatorija, EFARN – Evropska istraživačka mreža filmskih agencija, Mreža kinematografije Jugoistočne Evrope – SEE Cinema, EFAD – mreža evropskih filmskih agencija, EUFCN – evropska mreža filmskih komisija, EWA – ženska evropska audiovizuelna mreža;
- Kraljevsko pozorište „Zetski dom“ član je Evropske rute istorijskih pozorišta i Evropske teatarske konvencije;
- Nacionalna biblioteka „Đurđe Crnojević“ članica je velikog broja međunarodnih asocijacija: IFLA – Međunarodni savez bibliotečkih asocijacija i institucija, ISSN AGENCIJA – Međunarodna organizacija pri UNESCO-u za dodjelu međunarodnog standardnog broja za serijske publikacije, ISBN AGENCIJA – Međunarodna organizacija za dodjelu standardnog knjižnog broja, ISMN AGENCIJA – Međunarodna organizacija za dodjelu standardnog broja muzikalija, LIBER – Liga evropskih istraživačkih biblioteka,

CDNL – Konferencija direktora nacionalnih biblioteka, CENL – Konferencija evropskih nacionalnih biblioteka, TEL – Evropska biblioteka, OCLC – Online Computer Library Center, SEENL – Konferencija direktora nacionalnih biblioteka Jugoistočne Evrope, COBISS.net, EUROPEANA – Evropska virtuelna biblioteka, muzej i arhiv, CSEEE – kolekcija nacionalnih biblioteka istočne i Jugoistočne Evrope u Europeani;

- Biblioteka za slijepe Crne Gore članica je IFLA-e – Međunarodnog saveza bibliotečkih asocijacija i institucija, kao i DAISY konzorcijuma – Međunarodnog udruženja javnih i privatnih organizacija, koje upravljaju DAISY formatom (govornim knjigama);
- Muzički centar Crne Gore član je MEDINEA mreže u okviru koje se pruža podrška mladim muzičarima na Mediteranu;
- Državni arhiv Crne Gore član je Međunarodnog arhivskog savjeta i Međunarodnog centra za arhivska istraživanja.

Fokus kulturne politike u narednom petogodišnjem periodu mora da bude nadogradnja kapaciteta svih aktera u kulturi, uključujući institucije, civilni sektor i nezavisnu scenu, u cilju adekvatnijeg korišćenja dostupnih fondova čije mogućnosti Ministarstvo kulture i medija u kontinuitetu promovise.

Kao izuzetno značajan međunarodni projekat, koji bi trebalo da osnaži poziciju Crne Gore na kulturnoj mapi Evrope, prepoznaje se aplikacija Opštine Budva za preštužnu titulu Evropske prijestonice kulture i kandidatura projekta „Budva – Boka 2028“ koji je ušao u završni krug takmičenja. Osim Budve, u ovom važnom projektu učestvuju opštine Kotor, Tivat i Herceg Novi, a očekuje se da će zainteresovani akteri sa teritorije cijele Crne Gore imati mogućnost da učestvuju u realizaciji projekta: građani, stvaraoci u kulturi, institucije i organizacije, vaninstitucionalna scena i pojedinci. Realizacija ovog projekta donijeće mnoge promjene u dosadašnjoj kulturnoj praksi, unaprijediće kulturnu ponudu, dodatno diversifikovati kulturnu scenu i unaprijediti proces planiranja u kulturi, jer podrazumijeva donošenje dva planska dokumenta – Programa razvoja kulture Opštine Budva i Strateškog plana razvoja Opštine Budva. Shodno svemu navedenom, Nacionalni program razvoja kulture u periodu 2023–2027. kroz ciljeve i aktivnosti pružiće osnovu za sistemsku i plansku podršku projektu „Budva – Boka 2028: evropska prijestonica kulture“, od strane Ministarstva kulture i medija, ali i svih drugih značajnih aktera koji su uključeni u njegovu realizaciju. Podrška projektu biće ostvarena kroz finansijska sredstva za programski dio projekta, kao i kroz investiciona ulaganja u infrastrukturni okvir i bazu.

Osim navedenog, Crna Gora će nastaviti sa realizacijom aktivnosti u vezi sa drugim evropskim programima, programima koje finansira UNESCO, i svim ostalim ratifikovanim i usvojenim međunarodnim ugovorima i sporazumima. Ove međunarodne aktivnosti, prema mišljenju učesnika konsultacija, moraju biti na višem nivou, posebno u segmentu promocije i učešća organizacija iz Crne Gore na konkursima iz međunarodnih fondova – Kreativna Evropa, Međunarodni fond za kulturnu raznolikost i drugi.

Osim izgradnje profesionalnih kapaciteta svih aktera u kulturi, neophodna je i finansijska podrška za sufinansiranje projekata koji se finansiraju sredstvima iz međunarodnih programa i fondova, što će biti ostvareno uspostavljanjem mehanizma na nivou države za sve institucije koje sprovode projekte iz različitih oblasti. Na taj način biće prevaziđene prepreke koje nedostatak finansijskih sredstava stvara u odnosu na tendenciju ustanova kulture za apliciranje za međunarodne fondove, kao i za finalnu implementaciju projektnih aktivnosti.

Pravni okvir

Pravni okvir kulturne politike u Crnoj Gori obuhvata:

Zakon o kulturi („Službeni list CG“, br. 49/08, 16/11, 40/11 i 38/12)

Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Službeni list CG“, br. 49/10, 40/11, 44/17 i 18/19)

Zakon o muzejskoj djelatnosti („Službeni list CG“, br. 49/10 i 40/11)

Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Službeni list CG“, 49/10 i 40/11)

Zakon o arhivskoj djelatnosti („Službeni list CG“, br. 49/10 i 40/11)

Zakon o spomen-obilježjima („Službeni list CG“, br. 40/08, 40/11 i 2/17)

Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora („Službeni list CG“, br. 56/13, 13/18 i 67/19)

Zakon o državnim i drugim praznicima („Službeni list RCG“, broj 27/07 i „Službeni list CG“, br. 36/13 i 145/21)

Zakon o državnim simbolima i Danu državnosti Crne Gore („Službeni list RCG“, br. 47/04 i 27/07 i „Službeni list CG“, br. 73/10, 40/11, 34/19 i 47/19)

Zakon o pozorišnoj djelatnosti („Službeni list RCG“, broj 60/01 i „Službeni list CG“, br. 75/10 i 40/11)

Zakon o izdavačkoj djelatnosti („Službeni list CG“, broj 30/12)

Zakon o kinematografiji („Službeni list CG“, br. 42/15 i 84/18)

Zakon o državnim nagradama („Službeni list CG“, broj 17/19)

Zakon o državnim odlikovanjima i priznanjima („Službeni list RCG“, broj 29/05, i „Službeni list CG“, broj 41/16)

Zakon o Matici crnogorskoj („Službeni list CG“, broj 21/08)

Uredba o kriterijumima za određivanje manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore („Službeni list CG“, broj 71/08)

Uredba o kriterijumima i načinu dodjeljivanja statusa istaknuti kulturni stvaralac („Službeni list CG“, broj 78/09)

Uredba o načinu i uslovima čuvanja javne registratorske i arhivske građe („Službeni list CG“, broj 3/14)

Uredba o bližim kriterijumima, načinu i postupku za ostvarivanje prava na povraćaj dijela sredstava utrošenih za proizvodnju kinematografskog djela („Službeni list CG“, broj 54/17)

Odluka o utvrđivanju etalona zastave Crne Gore („Službeni list RCG“, broj 58/04)

Odluka o utvrđivanju notnog zapisa himne Crne Gore („Službeni list RCG“, broj 58/04)

Odluka o utvrđivanju etalona grba Crne Gore („Službeni list RCG“, broj 58/04 i „Službeni list CG“, broj 33/08)

Odluka o izgledu i načinu nošenja državnih odlikovanja („Službeni list RCG“, broj 39/06 i „Službeni list CG“, br. 33/07 i 79/16)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra samostalnih umjetnika i samostalnih stručnjaka u kulturi („Službeni list CG“, broj 64/12)

Pravilnik o Registru kulturnih dobara („Službeni list CG“, broj 19/11)

Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje poslova konzervatorske djelatnosti („Službeni list CG“, broj 19/11)

Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje i oduzimanje konzervatorske licence („Službeni list CG“, br. 12/18 i 102/20)

Pravilnik o bližim uslovima za izdavanje i oduzimanje istraživačke licence („Službeni list CG“, broj 12/18)

Pravilnik o bližim kriterijumima i postupku za utvrđivanje kulturne vrijednosti dobara („Službeni list CG“, broj 41/11)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja informacionog sistema kulturnih dobara („Službeni list CG“, broj 56/11)

Pravilnik o vrstama, uslovima i načinu vršenja istraživanja, vrstama i sadržini dokumentacije o istraživanjima i sadržaju Elaborata istraživanja i zaštite kulturnih dobara („Službeni list CG“, broj 41/11)

Pravilnik o obrascu, sadržini i načinu vođenja evidencije o prodaji antikviteta i umjetnina („Službeni list CG“, broj 48/13)

Pravilnik o zbirkama kulturnih predmeta koji se mogu smatrati nacionalnim blagom država članica Evropske unije („Službeni list CG“, broj 48/13)

Pravilnik o bližim uslovima i načinu izdavanja odobrenja za privremeno iznošenje kulturnih dobara u inostranstvo („Službeni list CG“, broj 50/13)

Pravilnik o vrsti i stepenu stručne spreme, programu i načinu polaganja stručnog ispita i stručnim zvanjima za vršenje poslova konzervatorske, muzejske, bibliotečke i arhivske djelatnosti („Službeni list CG“, br. 22/12, 26/12 i 70/20)

Pravilnik o službenoj legitimaciji zaposlenih u Upravi za zaštitu kulturnih dobara („Službeni list CG“, broj 45/19)

Pravilnik o bližem sadržaju konzervatorskog projekta za sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnom dobru („Službeni list CG“, broj 61/18)

Pravilnik o bližem sadržaju studije zaštite kulturnih dobara („Službeni list CG“, broj 66/18)

Pravilnik o načinu obilježavanja kulturnih dobara i izgledu i sadržaju zaštitnog znaka („Službeni list CG“, br. 1/17 i 3/17)

Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje muzejske djelatnosti („Službeni list CG“, broj 19/11)

Pravilnik o sadržaju i vođenju Registra muzeja („Službeni list CG“, broj 19/11)

Pravilnik o načinu, postupku i rokovima revizije muzejskog materijala („Službeni list CG“, broj 19/11)

Pravilnik o sadržini i načinu vođenja Registra muzejskih kopija i obrascu sertifikata muzejske kopije („Službeni list CG“, broj 19/11)

Pravilnik o načinu vođenja, vrstama i sadržaju dokumentacije o muzejskom materijalu („Službeni list CG“, broj 53/11)

Pravilnik o zaštiti muzejskog materijala i muzejske dokumentacije („Službeni list CG“, broj 53/11)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra biblioteke („Službeni list CG“, broj 20/11)

Pravilnik o bližim uslovima i načinu vršenja poslova matične bibliotečke djelatnosti („Službeni list CG“, broj 58/11)

Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje bibliotečke djelatnosti („Službeni list CG“, broj 58/11)

Pravilnik o postupku, rokovima i načinu vršenja revizije bibliotečkih fondova („Službeni list CG“, broj 20/11)

Pravilnik o vrsti, sadržaju i načinu vođenja evidencije bibliotečke građe i bibliotečke dokumentacije („Službeni list CG“, broj 29/11)

Pravilnik o mjerama za čuvanje i zaštiti bibliotečke građe („Službeni list CG“, broj 25/11)

Pravilnik o nacionalnim standardima i stručnim uputstvima za obradu bibliotečke građe („Službeni list CG“, broj 46/13)

Pravilnik o nacionalnim standardima za digitalizaciju bibliotečke građe („Službeni list CG“, broj 8/13)

Pravilnik o bližim uslovima za obavljanje djelatnosti specijalnog arhiva („Službeni list CG“, broj 41/11)

Pravilnik o evidencijama u arhivima („Službeni list CG“, broj 41/11)

Pravilnik o načinu i uslovima korišćenja arhivske građe („Službeni list CG“, broj 41/11)

Pravilnik o sadržaju i načinu izrade liste kategorija registraturske građe i načinu odabiranja i predaje arhivske građe Državnom arhivu („Službeni list CG“, broj 58/11)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja registra i Centralnog registra spomen-obilježja i sadržaju evidencije objekata bespravno podignutih kao spomen obilježje („Službeni list CG“, broj 37/13)

Pravilnik o bližim kriterijumima za određivanje troškova izrade pojedinačne procjene uticaja na baštinu i troškova za rad stručnog tima („Službeni list CG“, br. 37/18 i 7/20)

Pravilnik o bližem načinu isticanja, upotrebe, kao i sastavu materijala zastave Crne Gore („Službeni list CG“, broj 67/19)

Pravilnik o kriterijumima i uslovima za naknadu troškova umjetnicima za nabavljenu opremu, instrumente ili materijal za rad („Službeni list CG“, broj 9/13)

Pravilnik o sadržaju prijave, vrsti dokumentacije, kao i načinu vođenja evidencije izdavača, štampara i distributera („Službeni list CG“, broj 12/15)

Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja Kinematografskog registra („Službeni list CG“, broj 105/20)

Finansiranje, državni i lokalni budžeti za kulturu

Član 93 Zakona o kulturi propisuje „Sredstva za rad Ministarstva u tekućem budžetu izdvajaju se najmanje na nivou 2,5% od državnog budžeta, umanjenog za izdatke državnih fondova i kapitalnog budžeta, ukoliko je planirani realni rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) do 8%, odnosno najmanje na nivou 3%, ukoliko je planirani realni rast BDP veći od 8%“. Ovo je veoma pozitivna mjera kulturne politike jer mnoge države zbog nedostatka odluka u ovom pravcu imaju značajno manje budžete za kulturu.

Izveštaj o realizaciji Programa razvoja kulture 2016–2020. pokazuje da se u petogodišnjem periodu procenat sredstava za kulturu kretao od 2,35% do 2,52%. Najniža nominalna vrijednost bila je 19.242.034,53 €, a najviša 23.670.873,52 €.

Prema Zakonu o budžetu Crne Gore u 2021. godini ukupan budžet Ministarstva prosvjete, nauke, kulture i sporta iznosio je 217.336.347,65 €, ali je 15.587.925,30 € utrošeno u programe Zaštita, očuvanje i razvoj kulturne baštine (6.791.100,84 € ili 43,6%) i Produkcija i umjetničko stvaralaštvo (8.796.824,46 € ili 56,4%). U 2022. godini od ukupnog budžeta koji je, prema Zakonu o budžetu, iznosio 232.771.623,84 €, 17.616.197,09 € bilo je opredijeljeno na programe Zaštita, očuvanje i razvoj kulturne baštine (7.703.429,74 € ili 43,7%) i Produkcija i umjetničko stvaralaštvo (9.912.767,35 € ili 56,3%). Međutim, tokom 2022. godine izuzetno kompleksno Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta prošlo je kroz transformaciju, formirano je Ministarstvo kulture i medija.

U 2023. godini biće izdvojena najznačajnija sredstva u prethodnih sedam godina. Budžet Ministarstva kulture i medija iznosi 25.879.497,30 € (2,43% tekućih izdataka u budžetu Crne Gore). Za program Zaštita, očuvanje i razvoj kulturne baštine izdvojeno je 9.138.622,52 €, dok je za program Produkcija i umjetničko stvaralaštvo opredijeljeno 13.470.945,17 € (ukupno 22.609.567,69 €).

Opštinske ustanove kulture finansiraju se iz budžeta lokalnih samouprava. U 2022. godini u tu svrhu ukupno je izdvojeno 15.634.261,00 €, što je u prosjeku izdvajanje od 4,33% po opštini, odnosno 332.643,85 € po ustanovi kulture. Za potrebe Nacionalnog programa analizirane su odluke o budžetu opština za 2022. godinu, gdje su jasno naznačene pozicije izdvajanja za ustanove kulture. Odluke o budžetu su i važni pokazatelji kako se planiraju sredstva bez faktora viškova i nedostatka sredstava na kraju godine, gdje dolazi do preliivanja iz jedne u drugu poziciju. Može se reći da su odluke o budžetu rezultat prethodnih analiza i ukazuju na konzistentnost i logičan slijed u izdvajanjima za određene pozicije.

Pregled budžeta lokalnih samouprava na osnovu odluka o budžetu za 2022. godinu, usvojenih krajem 2021. godine				
Lokalna samouprava	Broj lokalnih ustanova kulture	Ukupan budžet opštine (€)	Budžet za finansiranje ustanova kulture (€)	Udio budžeta za kulturu u ukupnom budžetu opštine
Opština Nikšić	4	23.700.000	1.645.500	6,94%
Opština Plužine	1	5.839.500	145.000	2,48%

Opština Tuzi	1	7.898.628	205.000	2,60%
Opština Mojkovac	1	3.690.500	145.000	3,93%
Opština Bar	1	23.230.000	845.000	3,64%
Opština Rožaje	3	7.660.000	545.000	7,11%
Opština Kotor	2	19.334.000	800.000	4,14%
Opština Ulcinj	1	16.240.000	330.000	2,03%
Opština Gusinje	1	2.335.950	124.000	5,31%
Opština Kolašin	1	5.247.000	210.000	4,00%
Opština Berane	2	9.770.000	430.000	4,40%
Glavni grad Podgorica	4	93.922.000	3.255.500	3,47%
Opština Pljevlja	4	20.610.071	944.500	4,58%
Prijestonica Cetinje	1	7.730.000	187.800	2,43%
Opština Budva	3	34.826.000	2.250.000	6,46%
Opština Tivat	3	18.635.700	963.410	5,17%
Opština Danilovgrad	2	6.300.000	286.701	4,55%
Opština Žabljak	1	3.620.000	72.000	1,99%
Opština Andrijevica	1	3.006.650	270.000	8,98%
Opština Petnjica	1	1.365.270	67.000	4,91%
Opština Zeta	1	4.133.200	173.350	4,19%
Opština Plav	1	3.900.000	260.000	6,67%
Opština Herceg Novi	3	18.640.000	744.500	3,99%
Opština Bijelo Polje	3	15.596.000	675.000	4,33%
Opština Šavnik	1	3.800.000	60.000	1,58%
UKUPNO	47	361.030.469	15.634.261	4,33%

Analiza institucionalnog sektora pokazala je da se ustanove najčešće oslanjaju na državni, odnosno lokalne budžete, da se rijetko odlučuju za apliciranje za međunarodna sredstva. Ova praksa je daleko više zastupljena u nevladinom sektoru. Ipak, saradnja dva sektora kako bi udruženim idejama i kapacitetima razvijali zajedničke projekte i aplicirali kod raznih donatora, je veoma rijetka. Kako bi se diversifikovali izvori finansiranja neophodne su edukacije u ovom pravcu. Ovo će biti veoma značajno i ako se otvori široko polje za apliciranje na pozive u okviru projekta „Budva – Boka 2028: evropska prijestonica kulture“.

SWOT analiza

Snage:	Slabosti:
<ul style="list-style-type: none"> • veličina zemlje u smislu kompaktnosti i obuhvatnosti svih aktera mjerama kulturne politike, • stabilan budžet za kulturu na nivou 2–2,5% državnog budžeta, • raznolika kulturna baština kao ključni resurs i potencijal, • postojanje institucionalnog i zakonodavnog okvira za zaštitu kulturne baštine, • zakonska osnova za stavljanje u funkciju održivog korišćenja objekata kulturne baštine, kroz privatno-javno partnerstvo, • opredijeljenost države za ulaganje u kulturnu baštinu, • osnivanje studijskog programa konzervacije i restauracije, • jasna opredijeljenost države za ravnomjeran razvoj (programima poput razvoja kulture na sjeveru) • postojanje državne podrške razvoju kreativnih prostora/habova, • ootvaranje sve većeg broja habova u gradovima Crne Gore, • postojanje fondova za programe u oblasti kinematografije i zaštite kulturne baštine, • potencijalna titula Evropska prijestonica kulture i državna podrška ovom projektu koji će uključiti 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna usklađenost dijela zakonske regulative sa savremenim standardima, • nedovoljno poštovanje Zakona o bibliotečkoj djelatnosti, Zakona o zaštiti kulturnih dobara, Zakona o muzejskoj djelatnosti i Zakona o izdavačkoj djelatnosti, • nedovoljan broj kadrovskih kapaciteta u oblasti kulturne baštine, • nepostojanje dugoročne strategije zaštite i ulaganja u kulturnu baštinu, • neadekvatno korišćenje konzervatorskih licenci od pravnih i fizičkih lica, • neadekvatan zakonski mehanizam za kontrolu/ nadzor nad izvođenjem radova na kulturnim dobrima od strane države, • nedovoljan broj ugovora za kulturna dobra koja mogu biti predmet privatno-javnog partnerstva, • neadekvatan odnos pojedinih vlasnika/držalaca kulturnih dobara, • pojačana urbanizacija i devastacija kulturnog pejzaža na području Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, • neadekvatno upravljanje kulturnom baštinom, • nedovoljna zainteresovanost lokalne zajednice za kulturnu baštinu na teritorijama opština,

<ul style="list-style-type: none"> • aktere sa teritorije cijele zemlje • Veliki broj festivala koji su u funkciji turističke promocije Crne Gore, • zadovoljstvo posjećenošću programa od strane publike, • dobra povezanost sa zemljama u regionu u svrhu razmjene znanja i dobrih praksi, • veliki broj analiza u oblasti kulture, • senzibilitet u definisanju prioriteta podrške koji podstiče programe stručnih usavršavanja (prvenstveno mladih) i pozitivna diskriminacija u odnosu na ranjive grupe, • vitalnost pojedinačnih inicijativa u kulturi i nezavisne scene, amaterizma • postojanje institucionalnog okvira za sprovođenje stručnog obrazovanja – CSO. 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljna prezentacija potencijala kulturne baštine na međunarodnom nivou, • nedovoljna povezanost i saradnja između različitih aktera kulturne scene, • nedovoljno razvijena mreža ustanova kulture, odnosno programa, posebno na sjeveru, • nedovoljan broj zaposlenih u Ministarstvu kulture i medija, u nacionalnim ustanovama kulture, u lokalnim samoupravama i lokalnim ustanovama kulture, • nezadovoljavajuća komunikacija sa Ministarstvom kulture i medija, • nezadovoljavajuća evidencija kulturnih dobara/ nedostaje informacijski sistem kulturnih dobara, • nedovoljno razvijena oblast prezentacije materijalne i nematerijalne kulturne baštine, • neadekvatni prostori za obavljanje djelatnosti – nedostatak prostora za smještaj arhivske građe, neuslovni ili nedovoljni prostori za izvođenje programa, neadekvatni depoi za muzejske predmete i bibliotečku građu, • nedovoljna pristupačnost objekata kulture, kulturnih sadržaja i dobara za OSI, kako kao stvaralaca kulture, tako i kao njenih konzumenata, • nedovoljna iskorišćenost kulturnih potencijala u turističke svrhe, • nepostojanje kadrova na tržištu (bibliotekari, arheolozi, istoričari umjetnosti, etnolozi, konzervatori-restauratori, arhitekta konzervatori, vlasuljari, maskeri, ton i majstori svijetla...), • nedovoljna iskorišćenost dostupnih međunarodnih fondova, • nezadovoljavajuća metrika u svim oblastima (i uopšte na nivou CG) kao i nedostatak digitalizacije procesa rada Ministarstva i ustanova kulture, nepostojanje digitalnih relacionih baza podataka o akterima kulture i aktivnostima,
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljno uvažan značaj savremenih tehnologija u kreiranju radnih mjesta u oblasti kulture i kulturne baštine, • inertnost i problemi prilikom uvođenja savremenih studijskih programa koji bi involvirali sve umjetničke profesije u produkciju digitalnih sadržaja (game design, dizajn svijetla i zvuka...).
Mogućnosti:	Prijetnje:
<ul style="list-style-type: none"> • proširenje bibliotečke mreže prema standardima struke, • proširenje muzejske djelatnosti u mjestima gdje postoji potreba, • unapređenje djelatnosti iz oblasti kulturne baštine (muzejske, arhivske, konzervatorske, bibliotečke), • uvođenje modela redovne komunikacije među svim akterima u kulturi, • plansko investiranje u objekte ustanova kulture i objekte sa statusom kulturnog dobra, • unapređenje registara i uvođenje novih načina evidencija od značaja za kulturu, • sprovođenje istraživanja kulturnih potreba i navika građana i publike u cilju unapređenja politika ustanova i kulturne politike, • kreiranje cjelogodišnjih kulturno-turističkih proizvoda u saradnji sa turističkim organizacijama, • diversifikacija izvora finansiranja kroz obezbjeđivanje edukacija za korišćenje međunarodnih projekata, • razvoj studijskih programa za deficitarna zanimanja u kulturi (gdje je to opravdano), 	<ul style="list-style-type: none"> • ekonomska kriza na svjetskom nivou, • visok budžetski deficit, • nestabilnost političkog okvira Crne Gore, • nerazumijevanje nadležnih organa za inicirane izmjene pravne regulative, • nedovoljna zainteresovanost za saradnju drugih resora za programe od značaja za kulturu, • smanjen broj turista i njihova struktura, • neadekvatno upravljanje kulturnim dobrima od strane držalaca i drugih subjekata, • nekontrolisana gradnja u područjima sa značajnom tradicijom i kulturno-istorijskom važnošću, • nedovoljna zainteresovanost za privatno-javno partnerstvo kroz stavljanje u funkciju održivog korišćenja objekte nepokretne kulturne baštine, • nezainteresovanost za učešće u dostupnim međunarodnim fondovima, • inertnost i neprepoznavanje značaja uvođenja savremenih studijskih programa, • izumiranje tradicionalnih zanata, kao jednog od ključnih faktora u sprovođenju konzervatorskih mjera na objektima kulturne baštine,

<ul style="list-style-type: none"> • stvaranje mreže reprezentativnih udruženja za ostvarivanje prava u kulturi i pomoć u radu Ministarstvu kulture i medija, • razvoj međuresorne saradnje sa naukom, obrazovanjem i medijima, • osnivanje ustanova kulture, • kreiranje inovativnih studijskih programa u saradnji s UCG i privatnim obrazovnim ustanovama koji bi stvorili pretpostavke za razvoj savremenih vidova produkcije i angažmana velikog broja umjetnika, • kreiranje relacionih baza podataka i specifičnih digitalnih alata za rad MKU, • oslanjanje na iskustva drugih resora prilikom digitalizacije njihovog rada u okviru procesa S3 pametne specijalizacije. 	<ul style="list-style-type: none"> • nedovoljno razvijena svijest o definisanju Crne Gore kao društva znanja i kreativnosti usmjerenog na stvaranju. Ostaci refleksa iz prethodnog sistema raspodjele ne stvaranja, samim tim brojna očekivanja od države u smislu nepovratnih dotacija a ne podsticaja razvoju, • nedostatak konzistentnosti u procesima, kontinuiteta u programima i inicijativama, nedostatak vizije za srednji i duži rok.
--	--

Analiza problema

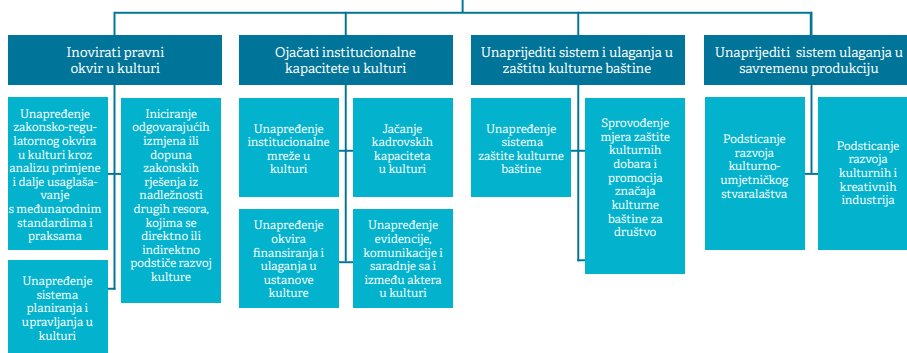
Sumiranjem analize stanja, s aspekta identifikovanih problema, iskristalisala su se dva ključna problema čije rješavanje će biti u fokusu kulturne politike u narednom petogodišnjem periodu, a to su: nedovoljno razvijen javni sektor u kulturi i nedovoljno razvijeni vaninstitucionalni sektor kulture, saradnja i publika.

Za navedene probleme, utvrđena su po četiri glavna uzroka, a za svaki od njih više poduzroka. U nastavku su za oba ključna problema dati šematski prikazi drveta problema, s uzrocima i poduzrocima, koje prate odgovarajuće šeme drveta ciljeva, a u njima su za rješavanje ključnih problema utvrđeni adekvatni strateški ciljevi, za svaki uzrok problema predviđen je operativni cilj, dok su za poduzroke definisane mjere koje će se preduzeti u ostvarivanju postavljenih ciljeva.

NEDOVOLJNO RAZVIJEN JAVNI SEKTOR U KULTURI

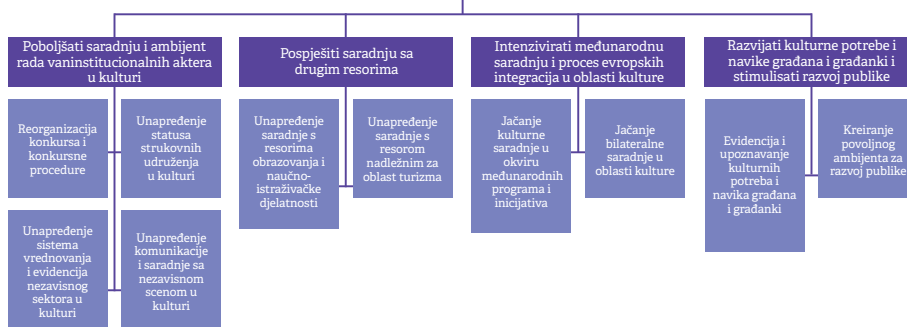
USPOSTAVITI PROFESIONALAN, EFIKASAN, UMREŽEN I STABILAN JAVNI SEKTOR U KULTURI

NEDOVOLJNO RAZVIJENI VANINSTITUCIONALNI SEKTOR KULTURE, SARADNJA I PUBLIKA

OSNAŽITI VANINSTITUCIONALNI SEKTOR KULTURE, MEĐUSEKTORSKU, MEĐURESORNU I MEĐUNARODNU SARADNJU I RAZVOJ PUBLIKE

3. Strateški ciljevi, operativni ciljevi s pratećim indikatorima uspjeha

Strateški cilj 1: Uspostaviti profesionalan, efikasan, umrežen i stabilan javni sektor u kulturi

Profesionalan

- stručan, depolitizovan, odgovoran, nezavisan
- transparentno i meritorno zapošljavanje; kompetentan kadar u institucijama kulture
- kontinuirana edukacija kadra

Efikasan

- dobro organizovan, progresivan, inovativan
- pojednostavnjene i osavremenjene procedure
- racionalno trošenje resursa (sredstva i vrijeme)

Umrežen

- decentralizovan i međusobno uvezan
- institucije kulture međusobno saraduju i realizuju zajedničke projekte
- singerija aktera kulture

Stabilan

- infrastrukturno jačanje
- finansijska ulaganja
- podrška ostvarivanju javnog interesa u kulturi

Operativni cilj 1.1: Inovirati pravni okvir u kulturi	
Indikator učinka a)	broj donijetih zakonskih i podzakonskih akata
Indikator učinka b)	broj opštinskih programa razvoja kulture
Operativni cilj 1.2: Ojačati institucionalne kapacitete u kulturi	
Indikator učinka a)	procenat zaposlenih (m. i f.) u nacionalnim ustanovama kulture koji su prošli neku edukaciju u odnosu na ukupan broj zaposlenih (m. i f.)
Indikator učinka b)	procenat sredstava nacionalnih ustanova kulture namijenjenih za programske aktivnosti
Operativni cilj 1.3: Unaprijediti sistem i ulaganja u zaštitu kulturne baštine	
Indikator učinka a)	broj unaprijeđenih kulturnih dobara
Operativni cilj 1.4: Unaprijediti sistem i ulaganja u savremenu produkciju	
Indikator učinka a)	broj objavljenih konkursa podrške stvaralaštvu na godišnjem nivou
Indikator učinka b)	broj objekata privedenih namjeni za realizaciju programa u oblasti kulture

Strateški cilj 2: Osnažiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike

Vaninstitucionalni sektor kulture

- nevladin sektor u kultur
- privatni sektor u kulturi
- umjetnici, umjetnice, stručnjaci i stručnjakinje u kulturi

Saradnja

- međusektorska (javni, NVO i privatni sektor)
- međuresorna (obrazovanje, nauka, turizam...)
- međunarodna (bilateralna i multilateralna)

Publika

- građani, građanke
- kulturne potrebe i navike građana i građanki
- diversifikacija publike

Operativni cilj 2.1: Poboľjšati saradnju i ambijent rada vaninstitucionalnih aktera u kulturi

Indikator učinka a)	broj reprezentativnih strukovnih udruženja
Indikator učinka b)	broj manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore

Operativni cilj 2.2: Pospješiti saradnju sa drugim resorima

Indikator učinka a)	broj zajedničkih aktivnosti i projekata resora kulture s drugim resorima
---------------------	--

Operativni cilj 2.3: Intenzivirati međunarodnu saradnju i proces evropskih integracija u oblasti kulture

Indikator učinka a)	broj projekata aktera kulture podržanih iz međunarodnih fondova kojima koordinira MKM
---------------------	---

Operativni cilj 2.4: Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulisati razvoj publike

Indikator učinka a)	broj posjetilaca (m. i f.)
---------------------	----------------------------

4. Ključne aktivnosti za sprovođenje operativnih ciljeva

U odnosu na strateške i operativne ciljeve definisane u poglavlju 3, u ovom odjeljku će biti identifikovane aktivnosti za sprovođenje operativnih ciljeva. S obzirom na to da su sami ciljevi formulisani na većem stepenu opštosti, bilo je neophodno postaviti još jedan nivo između operativnih ciljeva i aktivnosti, a to je učinjeno kroz definisanje mjera.

U okviru svake mjere prikazan je set aktivnosti koje se planiraju realizovati za vrijeme cjelokupnog važenja strateškog dokumenta, odnosno za period od pet godina. Određene aktivnosti su takođe formulisane generalno, a njihova konkretizacija će uslijediti definisanjem pojedinačnih akcionih planova. Ipak, navedeni spisak nije konačan, već se ostavlja mogućnost da se u okviru postavljenih operativnih ciljeva, u zavisnosti od potreba i prioriteta, kreiraju aktivnosti i mjere koje će odgovarati aktuelnom trenutku.

Određene aktivnosti definisane su tako da podstaknu rodnu ravnopravnost u domenu kulture, odnosno u kreiranju kulturnih sadržaja i učešću u kulturi.

Strateški cilj 1: Uspostaviti profesionalan, efikasan, umrežen i stabilan javni sektor u kulturi

Prvi strateški cilj obuhvata četiri operativna cilja, mjere i aktivnosti koje se tiču propisa u oblasti kulture i onih koji se indirektno odnose na kulturu, kao i svega onoga što može pospješiti plodotvornost upravljanja i djelovanja u kulturi.

Operativni cilj 1.1: Inovirati pravni okvir u kulturi

Mjera 1.1.1: Unapređenje zakonsko-regulatornog okvira u kulturi kroz analizu primjene i dalje usaglašavanje s međunarodnim standardima i praksama

Sektor kulture Crne Gore sistemski je strukturiran i definisan u skladu s evropskim standardima, što je potvrđeno još 2013. godine, u pregovaračkom procesu pristupanja Evropskoj uniji, otvaranjem i zatvaranjem Poglavlja 26 – Obrazovanje i kultura. U kontekstu te potvrde je i pravni okvir razvoja kulture Crne Gore, koji je nakon donošenja Zakona o kulturi 2008. godine, kontinuiranom normativnom aktivnošću zaokružen donošenjem seta zakona iz oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva i zaštite kulturne baštine.

Takođe, rezultati istraživanja u okviru UNESCO projekta „Indikatori uticaja kulture na razvoj“ koji je realizovan 2015. godine u Crnoj Gori, ukazali su na to da postoji „značajan okvir za uspostavljanje standarda u kulturi i državni organi ulažu značajne napore radi potvrđivanja ključnih međunarodnih pravnih instrumenata koji se tiču kulturnog razvoja, kulturnih prava i kulturne raznolikosti, kao i radi uspostavljanja nacionalnog okvira za priznavanje i ispunjavanje tih obaveza“.

Dalje unapređenje pravnog okvira, inoviranjem važećih ili donošenjem novih zakona i podzakonskih akata ima za cilj stvaranje dobre osnove za dalju institucionalnu i organizacionu reformu u sektoru kulture. Time se želi dugoročno obezbijediti razvoj kulture na nacionalnom i lokalnom nivou. Ovom mjerom želi se poboljšati pravni osnov usmjeren na podsticanje inkluzivnog kulturnog razvoja, strukturiranje dinamičnog sektora kulture i promovisanje razno-

likosti. Generalno, cilj je da se pravni okvir harmonizuje sa propisima u oblasti kulture koji su donijeti nakon donošenja Zakona o kulturi, inoviraju norme za koje je višegodišnja praksa ukazala na potrebu njihovog unapređenja, stvaranje uslova za potpuniju implementaciju i nadzor nad primjenom zakonskih odredbi, naročito na lokalnom nivou.

U tom kontekstu, nameće se prvenstvena potreba izrade analize primjene krovnog Zakona o kulturi, između ostalog u pogledu: primjene na lokalnom nivou, nezavisne scene, polja kulturnih i kreativnih industrija i saradnje sa drugim resorima koja je posljednjih godina apostrofirana u svim važnim međunarodnim regulatornim okvirima, kao i u pogledu potrebe harmonizacije s drugim propisima u oblasti kulture. Nadalje, sveobuhvatna analiza, na bazi egzaktnih podataka, preciznije bi utvrdila prostor za njegovu izmjenu, uz očuvanje svih kvalitetnih zakonskih rješenja koja ovaj zakon nesumnjivo sadrži. Takođe, analiza bi između ostalog pokazala da li su prepoznate slabosti u dosadašnjoj primjeni pitanje inoviranja zakonskih normi ili potrebe podsticaja njihove pune implementacije i potrebe donošenja novih akata koji nijesu zakonskog tipa (strategije i smjernice za razvoj pojedinačnih oblasti kulture i sl.).

Kada je riječ o propisima iz oblasti kulturne baštine, prepoznate su norme koje bi trebalo izmijeniti ili doraditi u odnosu na praksu koja je pokazala određene nedostatke (Zakon o zaštiti kulturnih dobara, Zakon o muzejskoj djelatnosti, Zakon o bibliotečkoj djelatnosti, Zakon o zaštiti Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora).

Osim aktivnosti u vezi sa zakonima, u narednom periodu pristupiće se izradi i dopuni podzakonskih akata čiji je pravni osnov istima definisan.

Aktivnosti za realizaciju:

- analiza primjene Zakona o kulturi u smislu potrebe za izradom izmjena i dopuna ovog zakona (uočeni nedostaci, nemogućnost primjene, neusaglašenost sa propisima iz oblasti kulture i drugih resora);
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara,
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o muzejskoj djelatnosti,
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o bibliotečkoj djelatnosti,
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pozorišnoj djelatnosti,
- analiza primjene Zakona o kinematografiji i podzakonskih akata (Uredbe o bližim kriterijumima, načinu i postupku za ostvarivanje prava na povraćaj dijela sredstava utrošenih za proizvodnju kinematografskog djela; Pravilnik o kinematografskom registru), u smislu potrebe za izradom izmjena i dopuna ovog zakona (uočeni nedostaci, nemogućnost primjene, neusaglašenost sa propisima iz oblasti kulture i drugih resora);
- sveobuhvatna analiza potrebe izrade Zakona o muzičkoj djelatnosti ili drugog odgovarajućeg akta za unapređenje muzičke djelatnosti;

- izrada podzakonskih akata na osnovu Zakona o kulturi, Zakona o izdavačkoj djelatnosti (Pravilnik o kriterijumima i načinu utvrđivanja statusa reprezentativnog strukovnog udruženja itd.).

Mjera 1.1.2: Iniciranje odgovarajućih izmjena ili dopuna zakonskih rješenja iz nadležnosti drugih resora, kojima se direktno ili indirektno podstiče razvoj kulture

Ova mjera, koja se odnosi na regulativu koja nije u nadležnosti Ministarstva kulture i medija, može da inicira značajne izmjene u stvaranju uslova za poboljšanje statusa kulturnih aktera i podsticaj razvoja djelatnosti. U tom pogledu, značajne su odredbe Zakona o nevladinim organizacijama. Naime, navedeni zakon jednako tretira sva udruženja građana, bez obzira na oblast u kojoj su ovi akteri aktivni, pa tako i strukovna udruženja u određenim oblastima kulture, među kojima su ona i sa višedecenijskim radom i potencijalom za unapređenje djelatnosti u okviru svog domena djelovanja.

U pripremi ovog strateškog dokumenta, prepoznata je i potreba analize Zakona o javnim nabavkama u pogledu mogućnosti za određena izuzeća (nabavka muzičkih instrumenata, knjiga, scenografskih elemenata itd.).

Aktivnosti za realizaciju:

- iniciranje izmjena Zakona o nevladinim organizacijama u smislu statusa i podsticaja razvoja NVO u oblasti kulture,
- iniciranje izmjena Zakona o javnim nabavkama u smislu traženja izuzeća kada je riječ o specijalizovanoj opremi (nabavka muzičkih instrumenata, knjiga, scenografskih i kostimografskih elemenata, opreme i materijala za vršenje poslova konzervatorske djelatnosti itd.),
- iniciranje uvećanja iznosa doprinosa za obavezno socijalno osiguranje samostalnih umjetnika (jer postojeći iznosi predstavljaju osnovicu za najnižu penziju),
- iniciranje smanjenja administrativnih procedura za organizatore kulturnih događaja – na lokalnom nivou,
- iniciranje kvote za emitovanje domaće audio-produkcije na radio-stanicama,
- sagledavanje mogućnosti harmonizacije propisa u oblasti planiranja prostora i izgradnje objekata i zaštite kulturnih dobara.

Mjera 1.1.3: Unapređenje sistema planiranja i upravljanja u kulturi

S aspekta Ministarstva kulture i medija, razvoj i unapređenje kulture na opštinskom nivou je jedan od veoma značajnih strateških prioriteta za vođenje i ostvarivanje kulturne politike, posebno kada se ima u vidu potencijal koji u ovoj oblasti imaju crnogorske opštine.

Takođe, rad opštinskih javnih ustanova kulture, u odnosu na njihovu brojnost, rasprostranjenost i programsku profilaciju, umnogome generiše stanje u kulturi Crne Gore u cjelini. Zato je neophodna kontinuirana i sveobuhvatna saradnja Ministarstva kulture i medija i lokalnih uprava na dosljednom uspostavljanju standarda utvrđenih zakonskim i strateškim razvojnim dokumentima. Ministarstvo kulture i medija će, u granicama svojih ovlašćenja, u narednom periodu intenzivirati saradnju s opštinama na uspostavljanju sistema planiranja i upravljanja u kulturi u lokalnim okvirima, u cilju efikasne i potpune implementacije Zakona o kulturi na opštinskom nivou.

Aktivnosti za realizaciju:

- iniciranje saradnje i pružanje podrške lokalnim samoupravama u donošenju opštinskih programa razvoja kulture u skladu s obavezom propisanom Zakonom o kulturi,
- organizacija i realizacija edukativnih sadržaja o strateškom planiranju u kulturi,
- promovisanje inkluzivnog modela planiranja kulturnih i programskih politika,
- donošenje opštinskih programa razvoja kulture,
- donošenje srednjoročnih strateških planova razvoja javnih ustanova kulture,
- puna primjena intersektorskih strategija za koje su nadležni drugi resori, u kontekstu kulturne participacije ranjivih grupa.

Operativni cilj 1.2: Ojačati institucionalne kapacitete u kulturi

Mjera 1.2.1: Unapređenje institucionalne mreže u kulturi

Postojeća institucionalna mreža u kulturi se, radi lakše sistematizacije, pored organa državne uprave za oblast kulture (Ministarstvo kulture i medija, Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Državni arhiv Crne Gore), može podijeliti u dva resora ili oblasti, i to na oblast kulturne baštine i savremenog umjetničkog stvaralaštva. Takođe, u okviru ova dva resora, obavljaju se djelatnosti zaštite i očuvanja kulturne baštine (konzervatorska, muzejska, bibliotečka, arhivska i kinotečka djelatnost), a u okviru savremenog umjetničkog stvaralaštva obavljaju se umjetničke djelatnosti (pozorišna, muzička, likovna, filmska djelatnost itd.). Ove djelatnosti se obavljaju u javnim ustanovama čiji je osnivač Crna Gora i javnim ustanovama čiji je osnivač lokalna samouprava. Kada se ima u vidu ukupan broj institucionalnih nosilaca navedenih djelatnosti kulture, može se steći utisak o dovoljnom broju, kao i o određenoj mreži ovih nosilaca djelatnosti na teritoriji države. Međutim, s aspekta pojedinih djelatnosti obje oblasti i njihove funkcionalnosti u djelatnostima pojedinačno, konstatuje se nedostatak određenih stručnih službi, odnosno institucionalnih nosilaca djelatnosti.

Takođe, propisi donijeti 2010. godine u oblasti kulturne baštine, posebno u oblasti muzejske i bibliotečke djelatnosti, uredili su da se javne ustanove za obavljanje ovih djelatnosti, mogu osnovati jedino kao samostalne javne ustanove, čiji je osnivač država ili opština. Ovo zakonsko rješenje je nastalo kao mjera za unapređenje ovih djelatnosti, jer je nekadašnja analiza stanja u kulturnoj baštini pokazala da su iste bile zapostavljene i nedovoljno razvijene, u okviru kompleksnih ustanova, tipa centra za kulturu. S druge strane, ovo zakonsko rješenje je dovelo do osnivanja novih ustanova za obavljanje muzejske i bibliotečke djelatnosti, bilo kroz reorganizaciju postojećih, radi racionalizacije, bilo kroz nove radne jedinice postojećih muzeja, kao što je primjer organizovanja Arheološkog muzeja, u okviru JU Narodni muzej Crne Gore. Ovaj proces je još uvijek u toku u nekim jedinicama lokalne samouprave. Sličan postupak je sprovelo Ministarstvo kulture i medija kod osnivanja JU Muzej savremene umjetnosti Crne Gore, budući da je isti osnovan kroz reorganizaciju nekadašnje JU Centar savremene umjetnosti Crne Gore, a u skladu s odredbama Zakona o muzejskoj djelatnosti i savremenim standardima u oblasti muzealizacije savremene umjetnosti.

Pored navedenog, donošenje ovih propisa je otvorilo mogućnost inicijativama o osnivanju, pretežno muzeja, za oblasti koje nijesu zastupljene u postojećoj mreži, bilo kroz osnivanje privatnih ili privatno-javnih muzeja.

Period od 2010. godine do danas ukazao je i na određene nedostatke ili nemogućnost sprovođenja navedenih propisa, naročito u dijelu institucionalnih nosilaca konzervatorske djelatnosti, koju, shodno propisima i osnivačkim aktima, obavljaju Uprava za zaštitu kulturnih dobara i JU Centar za konzervaciju i arheologiju, sa radnim jedinicama na Cetinju, u Kotoru i Mojkovcu (Uprava), a za potrebe zaštite kulturnih dobara na cijelom prostoru Crne Gore. Veoma kompleksne poslove, upravne i sa njima povezane stručne poslove (Uprava) i najsloženije poslove konzervatorske djelatnosti (Centar), navedena pravna lica obavljaju donekle otežano, što utiče na ukupno stanje kulturnih dobara. Uz navedeno, evidentan je problem i u nedostatku neophodnog kvalifikovanog kadra, koji je nosilac ovih veoma složenih poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara Crne Gore. Period primjene propisa daje dovoljno argumenata i nameće potrebu za sveobuhvatnu analizu stanja u ovom dijelu, kako bi se stanje unaprijedilo u narednom periodu.

Budući da je Crna Gora ratifikovala Konvenciju o zaštiti nematerijalne baštine (UNESCO), kao i da su propisi iz ove oblasti prvi put normirali zaštitu i očuvanje ovog dijela kulturnog nasljeđa, obaveza države je da organizuje poslove Centra za nematerijalnu baštinu. Ističe se da se, shodno nacionalnim propisima, zaštitom ovog dijela kulturne baštine bavi Uprava za zaštitu kulturnih dobara, po istom principu kao i za ostala kulturna dobra, te se u ovom dijelu zapažaju određeni nedostaci. U tom smislu, analiza institucionalnih nosilaca konzervatorske djelatnosti stvorice uslove za buduću transformaciju ove

djelatnosti i eventualno uvođenje novih institucionalnih rješenja za brojne specijalizacije u ovoj oblasti, u zavisnosti od sadržaja, namjene i vrste kulturnog dobra.

Važno je istaći i da je, uzevši u obzir obaveze propisane Marakeškim sporazumom, koji omogućava lakši pristup objavljenim djelima, potrebno sagledati mogućnost reorganizacije Javne ustanove Biblioteka za slijepe, na način što bi Biblioteka dobila naziv Javna ustanova Nacionalna biblioteka pristupačnih formata, kako bi se proširio opseg njenih korisnika. Za ovu aktivnost, potrebno je pristupiti izradi elaborata o opravdanosti, u skladu sa Zakonom o kulturi.

Pored navedenog, potrebno je osnivanje Agencije za knjigu kao mehanizma koji bi kompenzirao uslovljenosti malog tržišta i obezbijedio opstanak i razvitak izdavačke scene, čemu će prethoditi izrada elaborata opravdanosti osnivanja Agencije.

Aktivnosti za realizaciju:

- završetak transformacije Centra savremene umjetnosti u Muzej savremene umjetnosti,
- iniciranje i osnivanje novih ustanova kulture,
- iniciranje transformacije nosilaca konzervatorske djelatnosti,
- iniciranje organizovanja centra za očuvanje nematerijalne kulturne baštine,
- izrada elaborata o opravdanosti reorganizacije JU Biblioteka za slijepe u JU Nacionalna biblioteka pristupačnih formata,
- izrada elaborata opravdanosti i osnivanje Agencije za knjigu.

Mjera 1.2.2: Jačanje kadrovskih kapaciteta u kulturi

Za ostvarivanje prvog operativnog cilja, pored zakonodavnog i institucionalnog okvira, značajan je i kadrovski kapacitet u kulturi, odnosno obezbjeđenje stručnog kadra za obavljanje djelatnosti kulture u dvije navedene oblasti. U tom smislu Ministarstvo je 2018. godine izvršilo određeno istraživanje u oblasti kadrovske strukture zaposlenih u djelatnostima kulturne baštine i konstatovalo mali broj stručnjaka određene vrste kvalifikacija, ali i starosne strukture. Predmetna informacija obuhvatila je zaposlene na poslovima zaštite i očuvanja kulturne baštine u 3 organa državne uprave (Direktorat za kulturnu baštinu Ministarstva, Uprava i Državni arhiv), 8 nacionalnih javnih ustanova i 32 lokalne javne ustanove, odnosno 533 zaposlena u državnim organima i nacionalnim javnim ustanovama iz oblasti kulturne baštine, kao i 670 zaposlenih u opštinskim javnim ustanovama koje obavljaju djelatnosti kulturne baštine. Ciljevi analize su evaluacija broja i strukture kadrovskih kapaciteta iz oblasti kulturne baštine, odnosno zaposlenih u navedenim pravnim licima i predlog mjera za jačanje kadrovske strukture i planiranje u pogledu obrazovanja neophodnog kadra u djelatnostima zaštite i očuvanja kulturne baštine.

Značajno je istaći da se obavljanje stručnih poslova u oblasti kulturne baštine, dominantno bazira na specifičnim kvalifikacijama u konzervatorskoj, muzejskoj, bibliotečkoj, arhivskoj i kinotečkoj djelatnosti i predstavljen je broj i procentualni odnos zaposlenih konzervatora i restauratora, historičara umjetnosti, etnologa i antropologa, arheologa i arhitekata, u navedenim pravnim licima. Nadalje, ističe se potreba i za neke specifične studijske programe, naročito u oblasti konzervacije i restauracije kulturnih dobara, ali i u oblasti stručne obrade arhivske, bibliotečke, muzejske i kinotečke građe.

Takođe, ovu vrstu istraživanja je neophodno sprovesti i u oblasti savremenog umjetničkog stvaralaštva, i redovno ažurirati za potrebe unapređenja djelatnosti kulture uopšte, u svim pravnim licima, počev od Ministarstva, javnog sektora, ali i civilnog sektora, kroz aktivnosti strukovnih – profesionalnih udruženja i nosilaca, odnosno čuvara nematerijalnog nasljeđa. Ovo sve ukazuje na potrebu efikasnijeg evidentiranja i sistematizovanja kulturne baštine i savremenog stvaralaštva što je obaveza koja je pred nama i koju je neophodno što prije preciznije definisati kroz eventualno donošenje Strategije digitalizacije ovih oblasti.

Veliki potencijal postoji u izvedenim pravcima stvaralaštva koji se prenose u različitim oblastima primijenjenih umjetnosti, a koje su definisane kao kreativne industrije. Ovaj segment stvaralaštva uključuje savremene tehnologije i izraze i predstavlja veliki potencijal za kreiranje radnih mjesta u sektoru, posebno u sredinama koje imaju sopstveno malo tržište i koje ne obezbjeđuju uposlenost svog kadra koje kreiraju umjetničke akademije i srodne visokoškolske obrazovne institucije. U tom smislu, u saradnji sa Direktoratom kreativnih industrija, potrebno je koncipirati systemske odgovore koji bi bili bazirani na istraživanjima trenutnog stanja u ovim oblastima. Takođe, neophodno bi bilo raditi kroz intersektorsku saradnju (Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo nauke) i uvezivanje sa nekim od ciljeva strategije S3 pametne specijalizacije, na kreiranju novih obrazovnih programa koji bi pokrili deficitarnost novih umjetničkih zanimanja u ovim oblastima.

Stoga je neophodno uraditi sveobuhvatnu analizu kadrovskih potreba u kulturi i donijeti dugoročne kadrovske planove zapošljavanja.

Pored postojećih državnih organa i javnih ustanova, unapređenje kadra zahtijeva i nova muzejska ustanova – Muzej savremene umjetnosti, koji nastaje kroz transformaciju Centra savremene umjetnosti, a koji je poslovao u oblasti savremene produkcije i prezentacije, a samo dijelom u oblasti muzejske djelatnosti. Promjenom primarne oblasti djelovanja, nova ustanova zahtijeva proširenje kapaciteta u smislu stručnog kadra za muzejsku djelatnost.

Kada je riječ o stručnom usavršavanju, potrebna je edukacija u pogledu unapređenja profesionalnih kvalifikacija i vještina u oblasti zaštite i očuvanja

kulturne baštine, scensko-tehničke produkcije, kao i obuke u oblasti izrade međunarodnih projekata, učenja i unapređenja znanja stranih jezika i tradicionalnih vještina i zanata.

Imajući u vidu da je uočena nedovoljna komunikacija između ustanova i poslenika iz različitih oblasti kulture, jedna od aktivnosti bila bi i formiranje mreže saradnika u kulturi koja bi imala funkciju razmjene stručnih znanja, vještina i iskustava, ali i za povezivanje i partnersku saradnju na projektima. Ova mreža bi najbolje funkcionisala u digitalnom obliku, ali bi podrazumijevala i redovne godišnje sastanke i radionice.

Aktivnosti za realizaciju:

- analiza kadrovskih potreba u Ministarstvu kulture i medija i sistemu državnih organa i javnih ustanova kulture (uključujući i potrebu za zapošljavanjem, stručnim usavršavanjem i doedukacijama),
- razvoj programa stručnog usavršavanja zaposlenih u skladu s potrebama ustanova i organa,
- razvoj programa edukacije i doedukacije za zaposlene u ustanovama kulture na temu razvoja međunarodne saradnje, upoznavanja sa stranim fondovima, pisanja i vođenja projekata, monitoringa i evaluacije projektnih procesa,
- edukacija zaposlenih u kulturi i kulturnih stvaralaca o učešću ranjivih grupa u kreiranju i konzumiranju kulturnih sadržaja,
- organizovanje mreže saradnika u kulturi,
- stimulisanje programa volontiranja u javnim ustanovama kulture (za diplomirane stručnjake iz djelatnosti kulture, penzionere iz sektora kulture i druga lica).

Mjera 1.2.3: Unapređenje okvira finansiranja i ulaganja u ustanove kulture

Budžet za aktivnosti ustanova kulture apostrofiran je kao jedan od najvećih problema za rad. Pozitivna strana budžeta za kulturu je što je njegov obim definisan Zakonom o kulturi na 2,5% državnog budžeta. Iako često ne dostigne taj nivo, budžet za kulturu je ipak veoma blizu tog procenta. Međutim, poželjno je da on bude i značajno više od tog nivoa kako bi bio dovoljan da proizvede nove sadržaje i nove vrijednosti. Kada se govori o budžetu za kulturu, on ne podrazumijeva samo izdvajanja za funkcionisanje ustanova kulture, već i investiciona ulaganja i kapitalne projekte koji se izdvajaju sa drugih pozicija državnog budžeta. Upravo iz tog razloga neophodno je kreirati Listu prioriteta za ulaganja u ustanove kulture, i to u saradnji sa samim ustanovama (kroz analize i preglede stanja i potreba), ali i Ministarstvom kapitalnih investicija, Ministarstvom finansija i Vladom Crne Gore. Ova mjera podrazumijeva i ulaganja u započeta i urgentna infrastrukturna rješenja, poput objekata za Prirodnjački muzej, Biblioteku za slijepe i Muzej savremene umjetnosti.

Aktivnosti za realizaciju:

- kontinuirano uvećanje budžeta za kulturu na godišnjem nivou,
- analiza stanja objekata, infrastrukturnih uslova i opreme u ustanovama kulture,
- izrada tehničke dokumentacije za novu zgradu Muzeja savremene umjetnosti,
- izgradnja zgrade Muzeja savremene umjetnosti na predviđenom prostoru,
- obezbjeđivanje prostornih uslova za potrebe Arheološkog muzeja Crne Gore, organizacione jedinice Narodnog muzeja i izrada tehničke dokumentacije,
- obezbjeđivanje prostornih uslova za smještaj bibliotečke građe Nacionalne biblioteke zbog popunjenosti postojećeg depoa,
- obezbjeđivanje prostora za izgradnju objekta Biblioteke za slijepe prema postojećoj tehničkoj dokumentaciji,
- izrada tehničke dokumentacije rješenja za Prirodnjački muzej Crne Gore,
- izrada Liste prioriteta za infrastrukturno/investiciono ulaganje u narednih pet godina,
- realizacija ulaganja prema Listi prioriteta u ustanove kulture,
- apliciranje kod međunarodnih fondova koji obezbjeđuju sredstva za unapređenje infrastrukturnih kapaciteta ustanova kulture i sanaciju objekata kulturne baštine,
- obezbjeđivanje sredstava za održivo korišćenje nepokretnih kulturnih dobara kroz javno-privatno partnerstvo u skladu sa zakonom,
- obezbjeđivanje sredstava za prenamjenu teatarskih prostora na lokalnom nivou u višenamjenske, u odnosu na potrebe i mogućnosti,
- revitalizacija lokalnih scena na otvorenom,
- kreiranje Open space Art fonda.

Mjera 1.2.4: Unapređenje evidencije, komunikacije i saradnje sa i između aktera u kulturi

U cilju osnaživanja participativnog modela donošenje mjera za sprovođenje kulturne politike, neophodno je u kontinuitetu unapređivati komunikaciju između aktera u kulturi.

Pored toga, da bi mjere kulturne politike bile bazirane na činjenicama, neophodno je da se u saradnji s Monstatom razvije sistem godišnjeg prikupljanja podataka koji ukazuju ne samo na trenutno stanje, nego i na rezultate i ishode rada. Podaci bi obuhvatili budžete, broj zaposlenih, broj programa, broj publike, visinu prihoda, podatke o prostoru, broj prodatih ulaznica, ali i sve druge podatke koji se pokažu kao relevantni. Pored ove, neophodno je razviti i jedinstvenu platformu svih aktera u kulturi s informacijama o programima, potrebama za gostovanjima, ponudama programa za izvođenje u drugim prostorima, a koja bi služila i kao platforma za partnersku saradnju na izradi projekata.

Neophodno je na nivou Ministarstva obaviti mapiranje svih relevantnih učesnika u kulturi i kontinuirano pratiti i ažurirati podatke o njihovoj strukturi, planovima i programima, stepenu realizacije projekata.

Aktivnosti za realizaciju:

- razvijanje participativnih modela u donošenju mjera kulturne politike – konsultacije sa svim relevantnim stranama u procesima,
- angažovanje istaknutih kulturnih stvaralaca i stručnjaka u kulturi na promociji kulture u Crnoj Gori,
- izrada jedinstvene platforme svih aktera u kulturi s informacijama o programima, potrebama za gostovanjima, ponudama programa za izvođenje u drugim prostorima, koja bi služila i kao platforma za partnersku saradnju na izradi projekata za realizaciju kroz državni i međunarodni sistem finansiranja,
- izrada informacionog sistema za praćenje rada ustanova kulture i trendova na kulturnoj sceni Crne Gore (brojnost publike, veličina prostora, sala, broj programa, budžeti, ulaganja i drugi podaci specijalizovano po tipu ustanova).

Operativni cilj 1.3: Unaprijediti sistem i ulaganja u zaštitu kulturne baštine

Mjera 1.3.1: Unapređenje sistema zaštite kulturne baštine

Unapređenje sistema zaštite kulturne baštine je mjera koja se odnosi na jačanje institucionalnog i zakonodavnog okvira koji će omogućiti stvaranje savremenih uslova u ovoj oblasti. U prethodnom Nacionalnom programu razvoja kulture planirano je donošenje strateškog dokumenta u oblasti zaštite kulturnih dobara, ali ta aktivnost, iako su bili angažovani i UNESCO-vi eksperti, zbog pandemijskih uslova nije realizovana. Takođe, neophodna je jedinstvena lista prioriteta intervencija kod nepokretnih i pokretnih kulturnih dobara, s utvrđenim prioritetima za preduzimanje mjera zaštite.

Aktivnosti za realizaciju:

- izrada strateškog dokumenta o zaštiti i upravljanju kulturnom baštinom,
- izrada informacionog sistema kulturnih dobara,
- završetak izrade digitalnog registra kulturnih dobara,
- integralna zaštita kulturnih dobara – izrada studija zaštite kulturnih dobara za potrebe planskih dokumenata,
- revizija postojećih menadžment planova,
- konstituisanje Savjeta za upravljanje Područjem Kotora,
- izrada Planova upravljanja za kulturna dobra od posebnog značaja,
- kreiranje Liste prioriteta nepokretnih kulturnih dobara u najvećem riziku od propadanja koji zahtijevaju hitnu sanaciju (objekti javnih ustanova, fortifi-

kacioni, sakralni, memorijalni, infrastrukturni i drugi objekti...),

- kreiranje Liste prioriteta pokretnih kulturnih dobara u najvećem riziku od propadanja koji zahtijevaju hitan konzervatorski tretman,
- izrada planova sanacije za najugroženija nepokretna kulturna dobra.

Mjera 1.3.2: Sprovođenje mjera zaštite kulturnih dobara i promocije značaja kulturne baštine za društvo

Nakon obezbjeđivanja sistemskih okvira otpočele bi aktivnosti sprovođenja konkretnih mjera na unapređenju zaštite i očuvanja kulturne baštine i unapređenja stanja, njene valorizacije i prezentacije. To podrazumijeva brojne aktivnosti, kako na institucionalnom, tako i na zakonodavnom osnovu. Veoma značajan projekat zaštite i promocije filmskog stvaralaštva i domaće kinematografije je program Crnogorske kinoteke „Kinoteka u svakom gradu“ koji je finansijski održiv jer gradovi plaćaju uslugu prikazivanja filmova iz fondova Kinoteke. Ideja je da se program unaprijedi u „Kinoteka u svakoj školi“ koji će takođe biti održiv, jer će škole za realizaciju programa izdvajati godišnja sredstva, a filmovi će se prikazivati u školskim prostorima. Za oba projekta potrebna je veća podrška Ministarstva kulture i medija, odnosno Ministarstva prosvjete.

Aktivnosti za realizaciju:

- sprovođenje konzervatorskih mjera na nepokretnim kulturnim dobrima u skladu s Listom prioriteta u najvećem riziku od propadanja koji zahtijevaju hitan konzervatorski tretman;
- sprovođenje konzervatorskih mjera na pokretnim kulturnim dobrima u skladu sa Listom prioriteta u najvećem riziku od propadanja koji zahtijevaju hitan konzervatorski tretman;
- sprovođenje postupka utvrđivanja kulturne vrijednosti dobara koja posjeduju potencijalne kulturne vrijednosti, a posebno onih dobara koja su navedena kao potencijalna kulturna dobra u studijama zaštite kulturne baštine, kao i rukopisnih i štampanih primjeraka knjiga, novina i časopisa od izuzetnog značaja za kulturu Crne Gore; izrada elaborata o utvrđivanju kulturne vrijednosti, koji se bazira na rezultatima istraživačkih nalaza, donošenje rješenja o kulturnoj vrijednosti i upisa u Registar kulturnih dobara;
- stvaranje uslova za pokretanje istraživanja kulturne baštine koja nije adekvatno vrednovana ni zaštićena (industrijska baština, arhitektura XX vijeka, tradicionalna/ ruralna arhitektura, uključujući i katune, kulturni pejzaž i dr.);
- unapređenje finansijske podrške kroz Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara;
- unapređenje liste elemenata nematerijalne kulturne baštine;
- realizacija programa Kinoteke u obrazovnim ustanovama u cilju promocije i zaštite filmske tradicije;
- obezbjeđivanje opreme za kreiranje digitalnih baza podataka i digitalizaciju građe u svrhu njenog očuvanja;
- priprema programa promocije kulturne baštine svih regija Crne Gore s

akcionim planom putem medija i TV kanala, s posebnim osvrtom na kulturnu baštinu vjerskih zajednica i manjinskih naroda – materijalnu i nematerijalnu;

- ekonomska valorizacija kulturnih dobara – priprema liste kulturnih dobara koja mogu biti predmet koncesije, s programom davanja koncesije;
- izrada nominacionih dosijea za upis kulturnih dobara na UNESCO-vu Listu (kulturna dobra koja su na tentativnoj listi);
- organizovanje radionica i edukativnih promocija kulturne baštine za mlađu populaciju – školski uzrast;
- revizija izdatih konzervatorskih i istraživačkih licenci.

Operativni cilj 1.4: Unaprijediti sistem i ulaganja u savremenu produkciju

Mjera 1.4.1: Podsticanje razvoja kulturno-umjetničkog stvaralaštva

Savremeno stvaralaštvo je drugo najznačajnije polje djelovanja u kulturi pa je neophodno pomoći njegov razvoj kroz finansijsku i drugu vrstu podrške. Problem nedovoljnog budžeta za kinematografske projekte iznijet je detaljnije u analizi institucionalnog okvira, ali se u konačnom najviše apostrofiraju nedovoljna sredstva koja se slivaju u Filmski fond. Zbog toga je razvoju filma potreba pomoć iz državnog budžeta, uz unapređenje modela prikupljanja sredstava, ne samo od emitera i distributera, već i od „streaming“ servisa i drugih relevantnih aktera u filmskoj industriji. Nacionalni teatri istakli su nedovoljno razvijenu pozorišnu scenu u Crnoj Gori, zbog čega se stvara utisak centralizovanosti pozorišne produkcije. Upravo je to razlog zašto Ministarstvo kulture i medija treba da pokrene program gostovanja postojećih pozorišta u sredinama gdje nedostaju takvi sadržaji. U partnerstvu s lokalnim samoupravama u domenu finansiranja ovih aktivnosti, zbog postojanja realnih troškova prevoza i izvođenja, najbolje je da ovaj program sufinansira Ministarstvo, a da se organizacija prepusti lokalnim samoupravama i njihovim partnerima. Takođe, nameće se potreba da se pitanje decentralizacije kulturnih dešavanja riješi na prirodniji način, tj. kroz finalizovanje postojećih preduslova za osnivanje lokalnih scena. Ove aktivnosti je potrebno sprovesti u saradnji sa lokalnim samoupravama. Veoma je važno i njegovanje kreativnih potencijala kod djece i mladih, jer se tako formiraju kako budući stvaraoci u kulturi, tako i buduća publika na programima. U narednom periodu u tu svrhu moguće je ponovo pokrenuti programsku liniju u okviru redovnog Konkursa za sufinansiranje programa i projekata od značaja za ostvarivanje javnog interesa u oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva koja će se odnositi na sve oblasti kulturno-umjetničkog stvaralaštva (likovnu, literarnu, pozorišnu, filmsku, multimedijalnu...) koja bi bila namijenjena djeci i mladima u okviru koje bi razvijali svoje kreativne kapacitete na određene teme od značaja za crnogorski identitet i kulturu. Usljed postojanja realne opasnosti da se relevantna djela savremene umjetnosti, kao i recentnog crnogorskog stvaralaštva, nađu trajno van zemlje u drugim kolekcijama, i da ne bude mogućnosti sistematskog uvida u opuse značajnih crnogorskih autora današnjice, potrebno je

definisati politike otkupa djela savremenog stvaralaštva za potrebe crnogorskih institucija (muzeja), u cilju očuvanja i promocije vrhunske kulture.

Aktivnosti za realizaciju:

- povećanje sredstava za finansiranje kinematografskih projekata kroz konkurse Filmskog centra Crne Gore;
- pokretanje programa finansiranja gostovanja pozorišnih predstava nacionalnih i gradskih pozorišta u opštinama koje nemaju pozorišnu scenu/redovni repertoar;
- unapređenje bioskopske mreže u Crnoj Gori za filmske projekcije u zatvorenim prostorima i na otvorenom kroz nastavljjanje procesa podizanja tehnoloških uslova i digitalizacije sala lokalnih centara za kulturu;
- pružanje podrške crnogorskom književnom stvaralaštvu i izdavaštvu kroz organizovanje otkupa knjiga za potrebe biblioteka;
- otkup najrelevantnijih djela i opusa crnogorskih umjetnika za potrebe muzeja;
- pokretanje programskih linija u okviru redovnog godišnjeg konkursa kulturno-umjetničkog stvaralaštva u različitim oblastima kulture za učenike osnovnih i srednjih škola;
- pokretanje konkursa za podršku i podsticanje književnog stvaralaštva autora, isključivo za individualne prijave autora (fizička lica);
- organizovanje i realizovanje prevoda filmova, realizovanih do 2023. na engleski, njemački, francuski, kineski i španski jezik;
- prilagođavanje filmova nastalih do 2023. za prikazivanje slabovidnoj publici;
- izrada strategije i povećanje budžeta za nacionalnog kandidata za Oskara za strani film;
- realizacija štampanih izdanja scenarija za filmove koji su doživjeli realizaciju i promociju;
- učešće u strategiji implementacije filmskog obrazovanja u srednjim školama;
- definisanje podrške naporima da se sistematizuju i istraživački valorizuju arhive Cetinjskih bijenala kao i pospješivanje aktivnosti na kreiranju uslova za eventualno ponovno uspostavljanje Cetinjskog bijenala.

Mjera 1.4.2: Podsticanje razvoja kulturnih i kreativnih industrija

Podrškom projektima iz oblasti kreativnih industrija, pruža se podrška kreativnim pojedincima i firmama, da svoj kreativni i preduzetnički potencijal usmjere na održiv način i ekonomski valorizuju svoj rad u različitim oblastima.

Država Crna Gora jasno je pokazala opredijeljenost za razvoj kreativnih industrija, kako realizacijom konkursa u ovoj oblasti od strane Ministarstva kulture i medija, tako i ulaganjem u razvoj kreativnih habova kroz projekte saradnje i par-

tnerstva s nacionalnim i međunarodnim akterima. Dalji koraci su svakako uspostavljanje i generisanje optimalnog modela funkcionisanja habova kroz komunikaciju s primjerima dobre prakse u svijetu, ali i našim specifičnim potrebama.

O snaživanje ekonomske uloge kulturne baštine kroz savremenu prezentaciju neophodno je za ostvarivanje proaktivne uloge nepokretne i pokretne kulturne baštine i eksponiranje njenog značaja u skladu s njenim savremenim tumačenjem. Upotrebom savremenih digitalnih alata potrebno je obezbijediti kvalitetniji uvid i generisati uzbudljivo iskustvo, kada je u pitanju kulturno nasljeđe koje Crna Gora ima, i time obezbijediti njegovu značajniju identitet-sku i ekonomsku dimenziju. Takođe, kreativne industrije su moćan alat kada su u pitanju savremene edukativne prakse usmjerene ka djeci i mladima. Sve prisutnija digitalna transformacija edukativnog procesa, nažalost, skopčana s padom opšteg obrazovanja, zahtijeva novi pristup u promovisanju kulture, razvoju publike i opšteg znanja. Sektor kreativnih industrija je pozvan da svojim interaktivnim produkcijskim odgovorima, prvenstveno iz oblasti gejminga, 3D mapinga i VR praksi, aktivno učestvuje u podizanju kvaliteta obrazovanja i informisanosti mladih.

Aktivnosti za realizaciju:

- formiranje, infrastrukturno opremanje i programsko profilisanje kreativnih habova Jusovača u Podgorici, Cerovo u Bijelom Polju i Španjola u Herceg Novom;
- disperzovanje uloge kulturnih i kreativnih industrija kroz uspostavljanje saradnje sa drugim ministarstvima na zajedničkom finansiranju kompatibilnih projekata na konkursima;
- povećanje sredstava namijenjenih konkursu za sufinansiranje projekata i programa iz oblasti kreativnih industrija;
- povezivanje kreativnih prostora u Crnoj Gori sa sličnim prostorima u drugim zemljama u cilju prenošenja dobrih praksi; pristupanje Kreativnog haba u Kotoru evropskoj mreži – Trans Europe Halles i ECHN;
- kontinuirana prezentacija proizvoda kreativnih industrija kroz godišnju nacionalnu konferenciju, međunarodne promocije, nagrade u oblasti dizajna, nagrade umjetnicima i preduzetnicima, u cilju stvaranja savremenog imidža Crne Gore;
- realizacija edukativnog projekta „Digitalna kultura“ u saradnji s Ministarstvom prosvjete;
- kontinuirano praćenje i mapiranje aktera kreativnog sektora, statističko praćenje udjela sektora kreativnih industrija u ukupnom BDP-u;
- podsticaj razvoju programa kreativnog preduzetništva;
- sprovođenje kapitalnih projekata u oblasti kulture u skladu s Jedinstvenom listom prioriternih infrastrukturnih projekata.

Strateški cilj 2: O snažiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike

Drugi strateški cilj, kroz četiri operativna cilja, obuhvata mjere i aktivnosti širenja kulturnog djelovanja van institucionalnog okvira ka drugim javnostima i poljima saradnje.

Operativni cilj 2.1: Poboljšati saradnju i ambijent rada vaninstitucionalnih aktera u kulturi

Vaninstitucionalni akteri u kulturi su: NVO, privatni sektor i pojedinci, odnosno umjetnici i stručnjaci u kulturi.

Mjera 2.1.1: Reorganizacija konkursa i konkursne procedure

U cilju unapređenja konkurse procedure u okviru Ministarstva kulture i medija, neophodno je pojednostavnjivanje prijave na konkurs i omogućavanje elektronskih aplikacija, uvećanje sredstava po projektu zbog rasta troškova, generalno uvećanje budžeta namijenjenog za konkurse, i detaljna evaluacija podržanih projekata i njihovih rezultata, kao mjera vrednovanja aktivnih organizacija koje proizvode visokokvalitetne sadržaje.

Aktivnosti za realizaciju:

- podjela konkursa za nevladine organizacije na više konkursnih linija u skladu sa sektorskim analizama;
- uvođenje podsticajnih mjera kroz posebne konkursne linije radi otklanjanja rodnih i drugih nejednakosti u određenoj oblasti kulture;
- kreiranje elektronskog sistema prijave na konkurse Ministarstva kulture i medija, uz uspostavljanje javno dostupne baze podataka o realizovanim projektima;
- povećanje finansijske podrške projektima na konkursima;
- unapređenje sistema kvalitativne i kvantitativne evaluacije projekata podržanih na konkursu.

Mjera 2.1.2: Unapređenje statusa strukovnih udruženja u kulturi

Pravni osnov za utvrđivanje statusa reprezentativnog strukovnog udruženja, sadržan u članu 54 Zakona o kulturi, i podrška razvoju kulture od strane države u vidu obezbjeđivanja uslova za rad ovih udruženja, propisana članom 86 navedenog zakona, predstavljaju polazište za donošenje podzakonskog akta kojim će se na kvalitetan način urediti funkcionisanje strukovnih udruženja i unaprijediti njihovo djelovanje. Tome prethodi analiza primjene, odnosno izmjene i dopune Zakona o kulturi, kao i usaglašavanje s drugim relevantnim propisima, kako bi se odabralo optimalno rješenje za ustrojstvo strukovnih udruženja u kulturi.

Po modelu susjednih zemalja, reprezentativna udruženja bi vremenom mogla vršiti povjerene poslove za Ministarstvo kulture i medija i time olakšala i njegovo funkcionisanje. U domenu povjerenih poslova, moguće aktivnosti bi bile: formiranje arhive, administriranje procesa dodjeljivanja statusa samostalnih umjetnika i umjetnica, stručnjaka i stručnjakinja, statusa istaknutih kulturnih stvaralaca i stvarateljki, kao i registara u ovom domenu, sprovođenje sektorskih analiza i drugi poslovi.

Aktivnosti za realizaciju:

- uvođenje modela finansiranja i obezbjeđivanja prostora za rad reprezentativnih strukovnih udruženja u kulturi;
- unapređenje funkcionalnosti reprezentativnih strukovnih udruženja kroz podsticanje saradnje sa srodnim institucijama;
- imenovanje reprezentativnog strukovnog udruženja iz redova kulturno-umjetničkih društava koje će koordinirati promociju i snaženje nematerijalne baštine u sferi tradicionalne igre i muzike, kao i postavljati standarde i strateške pravce u ovoj sferi kulture;
- uvođenje sistema reprezentativnih strukovnih udruženja u kulturi po modelu vršenja povjerenih poslova za potrebe Ministarstva kulture i medija (vođenje arhive, registra samostalnih umjetnika i umjetnica, stručnjaka i stručnjakinja u kulturi i drugih aktivnosti);
- uvođenje sistema evaluacije rada reprezentativnih strukovnih udruženja sa ciljem obnavljanja saradnje kroz vršenje povjerenih poslova.

Mjera 2.1.3: Unapređenje sistema vrednovanja i evidencija nezavisnog sektora u kulturi

Mapiranje aktera u kulturi koji djeluju na nezavisnoj kulturnoj sceni otvoriće mogućnosti za profilisanje, umrežavanje i partnerstva, i u krajnjem doprinijeće uspostavljanju povoljnog okruženja za rad ovih organizacija. Pritom poseban akcenat treba staviti na sprovođenje evaluacije, i to ne samo projekata po konkursima, nego i evaluacije rada udruženja i manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore. Rezultat redovne evaluacije bilo bi formiranje i ažuriranje evidencije vaninstitucionalnih aktera u kulturi koja bi podrazumijevala kategorizaciju onih najaktivnijih, afirmisanih i visoko vrednovanih od strane publike i struke. Time bi se inovirala lista manifestacija i festivala od nacionalnog značaja.

Pored toga, potrebno je revidirati kriterijume i način dodjeljivanja statusa „istaknuti kulturni stvaralac“, odnosno stvarateljka, u pogledu nagrada u različitim oblastima kulture, a posebno polazeći od činjenice da ovaj status nikad nije ostvario nijedan stručnjak ili stručnjakinja iz oblasti kulturne baštine.

Aktivnosti za realizaciju:

- revizija Uredbe o kriterijumima i načinu dodjeljivanja statusa istaknuti kulturni stvaralac radi unapređenja sistema dodjele statusa u domenu priznavanja međunarodnih nagrada u različitim oblastima kulture i uvođenja nacionalnih nagrada u pojedinim oblastima kulture, kao i uključivanja drugih kulturnih poslenika;
- analiza Uredbe o kriterijumima za određivanje manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore iz 2008. godine i njene usklađenosti sa sadašnjim tendencijama;
- evaluacija manifestacija i festivala generalno, kao i onih od posebnog značaja za kulturu Crne Gore i ažuriranje postojeće liste festivala od nacionalnog značaja;
- formiranje posebne evidencije vaninstitucionalnih aktera u kulturi s podacima u vezi s njihovom aktivnošću i kategorizacija u odnosu na doprinos razvoju kulture;
- formiranje baze podataka (repozitorijuma/registra) relevantnih aktera u kulturi iz korpusa kredibilnih međunarodnih i domaćih pravnih lica u kulturi.

Mjera 2.1.4: Unapređenje komunikacije i saradnje sa nezavisnom scenom u kulturi

U cilju unapređenja saradnje sa nezavisnim sektorom u oblasti kulture, neophodno je da se u narednom periodu organizuju, pored redovnih sastanaka sa predstavnicima državnih ustanova kulture, povremenih susreta predstavnika državnih i lokalnih ustanova, redovni javni dijalozi sa predstavnicima nezavisne scene. Tokom konsultacija predloženo je i ponovno imenovanje osobe za kontakt s nevladinim organizacijama u Ministarstvu kulture i medija.

Aktivnosti za realizaciju:

- razvoj sistema redovne komunikacije s organizacijama civilnog i privatnog sektora u kulturi kroz pokretanje godišnjih susreta/seminara/dijaloga/okruglih stolova s nevladinim i organizacijama u kulturi na aktuelne teme;
- redovne konsultacije s predstavnicima reprezentativnih strukovnih udruženja prilikom donošenja mjera kulturne politike i aktivnosti Ministarstva koje su od značaja za strukovna udruženja;
- iniciranje veće saradnje javnog, privatnog i civilnog sektora na projektima kroz kriterijume vrednovanja na konkursima;
- iniciranje i razvoj javno-privatnih partnerstava u kulturi (osnivanje ustanova kulture shodno članu 14 Zakona o kulturi i drugi modeli);
- iniciranje unutarsektorske saradnje kroz stimulatívne mjere za osnivanje mreža i konzorcijuma nevladinih organizacija i aktera privatnog sektora u kulturi.

Operativni cilj 2.2: Pospješti saradnju sa drugim resorima

Mjera 2.2.1: Unapređenje saradnje s resorima obrazovanja i naučno-istraživačke djelatnosti

Tokom fokus grupa sa svim akterima pomenuta su brojna deficitarna zanimanja u kulturi, zbog čega je neophodno u saradnji s Ministarstvom prosvjete pokrenuti studijske programe za deficitarne profile u ustanovama kulture, gdje god se to pokaže opravdanim. U oblastima u kojima to nije opravdano, treba razmotriti sistem stipendiranja kadra u drugim državama, uz zahtjev da određeno vrijeme obučeni kadar mora svojim radom doprinosti razvoju ustanova u Crnoj Gori. Javne politike bazirane na činjenicama su osnovna ideja svjetskih kretanja u formiranju regulatornih okvira djelovanja društvenih sistema. Zbog toga je neophodno obezbijediti naučnu potporu donošenju važnih mjera kulturne politike u saradnji s naučnim institutima.

Dodatno, neophodno je jačati saradnju s institucijama iz oblasti naučno-istraživačke djelatnosti. Uloga inovacija u ovom kontekstu je jako značajna. Dok se kreativnost odnosi na stvaranje novih ideja i pristupa, inovacija podrazumijeva njihovu primjenu u praksi i stvara uslove za njihovu održivost, zbog čega su kreativnost i inovacije nerazdvojne. Podsticanje inovacione kulture podrazumijeva podršku programima promocije u najširem obliku i među najrazličitijim ciljnim grupama u Crnoj Gori. Realizacija obuka u oblastima pametne specijalizacije ima za cilj je da se u strukturiranom obliku, kroz obuke u trajanju do 6 mjeseci, unapređuju znanja i vještine mladih ljudi (učenika, studenata, mladih istraživača i profesionalaca). Programi obuka treba da se odnose na aktuelne i perspektivne naučne i tehnološke oblasti u kojima Crna Gora treba da ubrzanom dinamikom unapređuje ljudske resurse i u kojima nacionalni obrazovni sistem još uvijek ne može da razvije potrebne vještine. Osim ovih linija, kreativne industrije mogu biti i jesu zastupljene i u idejama koje se mogu prijaviti za sve ostale pozive Fonda, a kojima se finansiraju inovativne ideje u različitim fazama razvoja, što će biti predmet posebne pažnje Fonda za inovacije Crne Gore u narednom periodu.

Aktivnosti za realizaciju:

- iniciranje uvođenja studijskih programa za deficitarna zanimanja i programa specifičnih za kulturu u visokoškolske ustanove (na osnovu analize kadrovskih potreba);
- razvoj edukativnih programa – seminara, kurseva za prenošenja znanja i vještina između aktera javnog, civilnog i privatnog sektora u kulturi;
- uspostavljanje sistema stipendiranja obrazovanja budućeg stručnog kadra u kulturi, revidiranje/kreiranje pravilnika i kriterijuma;
- razvoj istraživačkih i stručno-naučnih studija na relevantne teme za kulturu;
- unapređenje saradnje sa Centrom za stručno obrazovanje za deficitarna

zanatska i stručno-tehnička zanimanja u kulturi (šminkeri, vlasuljari, preparatori, švenkeri, pomoćnici kamere, asistenti režije, rasvjetlivači, tonci...);

- programi cjeloživotnog obrazovanja (RTCG, nakon objave programa);
- realizacija kapitalnog projekta adaptacije Doma digitalne revolucije u Nikšiću;
- program podsticanja inovacione kulture;
- program obuka u oblastima pametne specijalizacije.

Mjera 2.2.2: Unapređenje saradnje s resorom nadležnim za oblast turizma

Turizam je najvažnija privredna grada u Crnoj Gori, ali isto tako i polje za bolje pozicioniranje kulture, njene prezentacije i razvoja. Kroz saradnju sa turizmom, kultura nužno unapređuje svoju ekonomsku dimenziju, koja se dalje može iskoristiti za razvoj zahtjevnijih programa i inicijativa. Za potrebe turističke promocije digitalni alati prezentacije su takođe nešto što resor kulture može uspješno primijeniti, a sada je zapostavljen.

Aktivnosti za realizaciju:

- kreiranje kataloga manifestacija i festivala u oblasti kulture;
- razvoj kulturno-turističkih proizvoda i ponude u saradnji s nacionalnim i lokalnim turističkim organizacijama;
- razvoj kulturnih programa prilagođenih stranim turistima u ljetnjim mjesecima (titlovanje predstava, domaćih filmova, razvoj eksperimentalnog pozorišta – pantomima, učešće bez teksta i slično);
- povezivanje kulturnih i ekoloških elemenata u turističkim tokovima, kroz izradu i plasman kulturnih proizvoda, suvenira, prezentacija kulture i kulturne baštine i sl.;
- promocija kulturne baštine, kao ključnog potencijala, u turističke svrhe, saradnja sa nacionalnom i lokalnim turističkim organizacijama;
- analiza uticaja masovnog i prekomjernog turizma na stanje kulturne baštine;
- razvoj kulturnih programa u periodima prije i poslije glavne ljetnje turističke sezone.

Operativni cilj 2.3: Intenzivirati međunarodnu saradnju i proces evropskih integracija u oblasti kulture

Mjera 2.3.1: Jačanje kulturne saradnje u okviru međunarodnih programa i inicijativa

Multilateralna saradnja predstavlja kulturnu saradnju između država članica međunarodnih organizacija, koja podrazumijeva uvođenje međunarodnih standarda i opšteprihvaćenih normi i principa koji doprinose opštem dobru. U sljedećem periodu je neophodno intenzivirati aktivnosti na praćenju prioriteta krovnih strateških dokumenata Evropske unije za oblast kulture i dalju integraciju crnogorskog sektora u međunarodne tokove.

Učešće kulturnih aktera, institucija i organizacija civilnog društva u dostupnim međunarodnim programima i inicijativama biće od ključne važnosti za finansijsko i profesionalno osnaživanje sektora kulture, zbog čega će se raditi na podizanju njihovih kapaciteta za apliciranje i implementaciju međunarodnih projekata. Pored toga, radiće se na dodatnim aktivnostima u okviru međunarodnih organizacija čija je Crna Gora članica, posebno UNESCO i Savjet Evrope i unapređenju multisektorske saradnje u ovom kontekstu. Veliki uspjeh koji je do sada ostvaren u aplikaciji opština Budva, Tivat, Herceg Novi i Kotor za Evropsku prijestonicu kulture sa projektom „Budva Boka 2028“ koju treba podržati i značajnim državnim sredstvima.

Neophodno je dodatno osnažiti učešće Crne Gore na važnim svjetskim manifestacijama i izložbama na kojima se predstavlja savremeno stvaralaštvo: EXPO, Bijenale umjetnosti u Veneciji, art marketi, referentne svjetske izložbe, sve u cilju prezentacije potencijala crnogorskog sektora kulture i stvaranja uslova za njihovu promociju i konkurentnost na širem nivou. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti osnaživanju nezavisnog sektora, uključujući festivale i manifestacije, za učešće na međunarodnim manifestacijama kroz posebnu konkursnu liniju podrške koja bi dodatno unaprijedila promociju stvaralaštva crnogorskog sektora kulture.

Aktivnosti za realizaciju:

- izgradnja kapaciteta aktera u kulturi za učešće u otvorenim pozivima međunarodnih programa i inicijativa čija je Crna Gora članica;
- jačanje saradnje i učešće u programima UNESCO-a kroz sprovođenje konvencija koje je Crna Gora ratifikovala i usvojila, sagledavanje mogućnosti ratifikacije konvencija, sporazuma i preporuka međunarodnih organizacija koje još uvijek nijesu ratifikovane;
- kandidatura Cetinja za članstvo u Mreži kreativnih gradova UNESCO-a;
- promocija materijalne i nematerijalne kulturne baštine na međunarodnom nivou;
- saradnja sa Savjetom Evrope kroz učešće u programima Eurimaž, Parcijalni prošireni sporazum o kulturnim rutama, Dani evropske baštine, sprovođenje potvrđenih konvencija i usvajanje onih od značaja za Crnu Goru koje još nijesu ratifikovane;
- podrška programskom i infrastrukturnom segmentu projekta „Budva – Boka: evropska prijestonica kulture 2028.“;
- jačanje saradnje i učešće u regionalnim programima saradnje, inicijativama i mrežama;
- podrška međunarodnim gostovanjima i prezentaciji crnogorske kulture u inostranstvu;
- podrška nezavisnim akterima na polju međunarodne saradnje;
- jačanje i razvoj projekata kulturne diplomatije;
- obilježavanje međunarodno značajnih jubileja u oblasti kulture (Dan

knjige, Dan i noć muzeja, Međunarodni dan spomenika i spomeničkih cjelina, Dani evropske kulturne baštine, itd.).

Mjera 2.3.2: Jačanje bilateralne saradnje u oblasti kulture

U cilju intenziviranja saradnje na institucionalnom nivou i pospješivanja zajedničkih aktivnosti sa srodnim ustanovama i organima iz druge države, treba jačati bilateralnu saradnju u oblasti kulture potpisivanjem sporazuma i programa o saradnji. Ovakav vid saradnje je važan kao okvir za institucionalno djelovanje ustanova kulture i u praksi obično sadrži konkretne aktivnosti na razmjeni programa i sadržaja između uključenih institucija.

Aktivnosti za realizaciju:

- iniciranje bilateralnih sporazuma i programa u oblasti kulture sa drugim zemljama;
- pokretanje zajedničkih inicijativa i realizacija konkretnih projekata sa kojima Crna Gora dijeli interes u oblasti kulture.

Operativni cilj 2.4: Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulisati razvoj publike

Mjera 2.4.1: Evidencija i upoznavanje kulturnih potreba i navika građana i građanki

U Crnoj Gori do sada nije rađeno sveobuhvatno, sistemsko istraživanje kulturnih potreba i navika građana Crne Gore. Ovaj način upoznavanja kulturnih praksi veoma je značajan za usmjeravanje mjera kulturne politike i oblikovanje aktivnosti ustanova i organizacija u kulturi. Istraživanjem se obuhvataju okviri za djelovanje i nove aktivnosti, a redovnim praćenjem brojnosti publike na različitim vrstama programa, utvrđuju tendencije i kretanja publike. Na taj način se mapiraju i „slabe tačke“ kulturne prakse organizatora programa. Širenje publike nije moguće bez otvaranja ka novim ciljnim grupama, omogućavajući im uslove da uživaju u sadržajima. Zbog toga je neophodna izrada studije o trenutnom stanju i potrebama ustanova da obezbijede pristupačnost svojim programima.

Aktivnosti za realizaciju:

- uvođenje sistema kontinuiranog praćenja brojnosti publike na programima ustanova kulture i festivalske publike;
- sprovođenje istraživanja kulturnih potreba i navika građana Crne Gore na svakih pet godina;
- uvođenje prakse istraživanja publike od strane ustanova i organizacija u kulturi (upitnici, fokus grupe, intervjui...);
- izrada studije o stanju i pristupačnosti ustanova kulture i drugih prostora koji se koriste u svrhu kulture za osobe s invaliditetom (za različite

vrste invaliditeta: korisnike invalidskih kolica, osobe s oštećenjem vida, osobe s oštećenjem sluha, osobe s razvojnim problemima);

- elektronska evidencija broja posjetilaca u ustanovama kulture.

Mjera 2.4.2: Kreiranje povoljnog ambijenta za razvoj publike

Razvoj publike u velikoj mjeri podrazumijeva okretanje djeci i mladima kao potencijalno permanentnim posjetiocima kulturnih programa. Preduslov za to je uspostavljanje veza između ustanova kulture i obrazovanja. Takođe, u skladu sa savremenim tendencijama, ali i generacijskim razlikama, neophodno je formiranje posebnog kanala komunikacije sa mladima. Osobe u trećem dobu često su zapostavljene u programima ustanova, zbog čega ih je neophodno prepoznati kao posebnu ciljnu grupu i uložiti dodatne napore u animaciju ove grupe stanovnika. Konačno, kultura ne može opstati na visokom nivou bez razvoja kritičke svijesti. Ideja ovog Nacionalnog programa je da se otvori jedinstveni prostor za razvoj kritičke misli i evaluaciju programa od strane njene publike. Forum publike podrazumijeva najrazličitije modele, od anketiranja, organizovanja javnih dijaloga, otvaranja digitalne platforme za izražavanje mišljenja, do susreta umjetnika i publike.

Aktivnosti za realizaciju:

- pokretanje Nacionalnog programa umjetničkog i kulturnog obrazovanja od strane nadležnih ministarstava za sistemsko povezivanje ustanova kulture i obrazovanja na nivou opština i nacionalnom nivou kroz protokole o saradnji u kojima su škole u obavezi da posjete ustanove kulture, a ustanove kulture da kreiraju programe koji odgovaraju nastavnom planu i programu;
- organizacija posjeta zaposlenih u ustanovama kulture školama s predavanjima usklađenim s nastavnim planom i programom „Kultura na času“ (kustos, arhiviste, glumca, reditelja, slikara, bibliotekara, arheologa, konzervatora i restauratora ...) u okviru Nacionalnog programa umjetničkog i kulturnog obrazovanja;
- podsticanje ustanova kulture da razvijaju djelatnosti i programe za unapređenje održivosti, uz značajan fokus na animiranju potencijalne publike;
- pokretanje kanala komunikacije za promociju kulture namijenjenog mladima koji bi vodili mladi – digitalni portal, You Tube kanal ili neki drugi format;
- uspostavljanje saradnje sa resorom zaduženim za oblast mladih kroz umrežavanje s omladinskim centrima koji funkcionišu u pojedinim opštinama u cilju upoznavanja s potrebama mladih ljudi iz određenih lokalnih zajednica;
- saradnja na promociji potencijala Evropske omladinske kartice (EYCA);
- obezbjeđivanje pristupačnosti osobama s invaliditetom ustanovama kulture (postavljanje rampi, rukohvata, taktilnih staza, liftova...) u skladu s urađenom studijom;
- prilagođavanje programa osobama s invaliditetom (titlovanje domaćih filmskih i audio-vizuelnih sadržaja, pozorišnih predstava, obezbjeđivanje audio-deskripcije predstava i filmova, organizacija taktilnih izložbi...);

- sprovođenje diversifikacije publike u ustanovama kulture, kroz organizovanje programa za stare u ustanovama kulture (radionice, predavanja, susreti...) samostalno ili u saradnji sa drugim akterima: nevladinim organizacijama, ustanovama socijalne zaštite;
- realizovanje programa u skladu s potrebama etničkih zajednica koje žive na određenoj teritoriji i u saradnji s udruženjima koja njeguju identitet etničkih zajednica;
- razvoj Foruma publike – digitalne platforme za dijalog i kulturnu kritiku uz povremene susrete uživo (konferencija publike u kulturi i sl.);
- razvoj publike označiti kao jedan od prioriteta u osmišljavanju i sprovođenju programa koji se finansiraju kroz konkurse.

5. Opis aktivnosti nadležnih organa i tijela za praćenje sprovođenja strategije

Ministarstvo kulture i medija, kao ključni akter u kreiranju i sprovođenju kulturne politike, nadležno je i za praćenje sprovođenja Nacionalnog programa razvoja kulture 2023–2027. Pored Ministarstva, tijelo koje će pratiti sprovođenje ovog strateškog dokumenta biće i Nacionalni savjet za kulturu, budući da, u skladu sa Zakonom o kulturi, Savjet obrazuje Vlada za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture i predlaganje mjera unapređenja i razvoja kulture.

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva kulture i medija, utvrđenim 23. juna 2022. godine, osnovana je posebna organizaciona jedinica – Odjeljenje za praćenje i predlaganje mjera unapređenja i razvoja kulture, u čijoj nadležnosti su poslovi koji se, između ostalog, odnose na: praćenje implementacije Nacionalnog programa razvoja kulture i pratećih akcionih planova, obradu i sistematizovanje podataka, izradu analiza, izvještaja i informacija u vezi s programom razvoja kulture, ali i pružanje stručne i administrativno-tehničke podrške za rad Nacionalnog savjeta za kulturu.

Pored toga, delegirani predstavnici nacionalnih ustanova kulture i organa uprave iz oblasti kulture, biće odgovorni za monitoring u pogledu realizacije aktivnosti, ciljeva i pratećih indikatora u pojedinačnim institucijama, kao i izvještavanje Ministarstva. Takođe, i drugi nosioci aktivnosti prepoznati strategijom biće obavezni da izvještavaju Ministarstvo o sprovedenim aktivnostima, dok će tim Ministarstva raditi na kompletiranju i sistematizovanju podataka, odnosno sačinjavanju godišnjih i završnog izvještaja.

Kao posljednja instanca, prije konačnog usvajanja izvještaja o realizaciji godišnjih akcionih planova Nacionalnog programa razvoja kulture, kao i završnog izvještaja, od strane Vlade, pripremljene izvještaje razmatraće Nacionalni savjet za kulturu.

6. Način izvještavanja i evaluacije

Dok se akcioni planovi Nacionalnog programa razvoja kulture donose na period od dvije godine, izvještaji o njihovom sprovođenju pripremaće se na godišnjem nivou, a nakon isteka perioda važenja strateškog dokumenta, biće sačinjen Završni izvještaj o sprovođenju kompletnog Programa, s izvještajem o realizaciji Akcionog plana za 2027. godinu.

Akteri koji će učestovati u monitoringu, izvještavanju, sistematizovanju podataka i sačinjavanju izvještaja detaljnije su opisani u poglavlju 5. Budući da se akcioni planovi odnose na kalendarsku godinu, izvještaji će se pripremati po isteku godine, u prvom kvartalu naredne godine. Proces prikupljanja podataka započeće u decembru, kada će Ministarstvo kulture i medija svim nadležnim institucijama poslati zahtjev za izvještavanje o realizaciji usvojenog plana, do kraja januara sljedeće godine.

Imajući u vidu da će se tokom godine organizovati nekoliko konsultativnih sastanaka s predstavnicima nacionalnih institucija kulture, ovi sastanci biće iskorišćeni za presjek stanja po pitanju implementacije konkretnih aktivnosti iz akcionog plana. Na taj način, u kontinuitetu će se pratiti dinamika realizacije aktivnosti i omogućiti preventivno djelovanje na eventualne rizike ili kašnjenja.

Nakon usvajanja od strane Vlade, izvještaji će, pored objavljivanja u sklopu materijala za sjednice Vlade, biti objavljeni i na službenoj internet stranici Ministarstva kulture i medija.

U posljednjoj godini važenja Nacionalnog programa razvoja kulture, Ministarstvo kulture i medija sprovedeće evaluaciju, odnosno procjenu realizovanog programa. Dakle, Ministarstvo se opredjeljuje za ex-post evaluaciju, kao i kombinovani model koji podrazumijeva angažovanje eksternog eksperta za obavljanje evaluacije i tima Ministarstva od par službenika koji će učestvovati u sprovođenju predmetnog strateškog dokumenta.

Stoga će Završni izvještaj o sprovođenju Nacionalnog programa razvoja kulture sadržati posebno poglavlje – Nalazi evaluacije, koje će, shodno evaluacionom izvještaju, sadržati ključne nalaze i preporuke evaluacionog tima. Kako

bi se nalazi evaluacije inkorporirali u Završni izvještaj i istovremeno osiguralo da dobijene preporuke postanu polazni osnov za sljedeći ciklus planiranja kulturne politike, evaluacija mora započeti u IV kvartalu 2027. godine, a okončati se u I kvartalu 2028. godine. Sredstva za realizaciju evaluacije, odnosno angažovanje nezavisnog evaluatora biće planirana budžetom za 2027. godinu, kao posljednju godinu važenja strateškog dokumenta.

7. Prateći akcioni plan s procjenom troškova

Akcioni plan 2023–2024.

Prethodna dva programa razvoja kulture Crne Gore bila su vođena tradicionalnom podjelom kulturnih aktivnosti na baštinu i stvaralaštvo. U prvim fazama dugoročnog promišljanja ovakav pristup je potpuno opravdan. Tim koji radi na razradi ciljeva i aktivnosti vođen je zatečenim stanjem i onim što se smatra tipičnim okvirom kulturne scene. Međutim, kod ovakvog pristupa postoji bojazan da misija Programa ne bude u dovoljnoj mjeri inkluzivna, participativna i da ne ostvari mjesta susreta i razvoja s akterima izvan tradicionalne podjele. Stoga, treći po redu Nacionalni plan razvoja kulture Crne Gore, iako takođe počiva na dva stuba razvoja, ti stubovi su mjesta preplitanja aktivnosti Ministarstva kulture i medija sa svim drugim akterima u kulturi, kao i onima „izvan“ koji mogu dati doprinos njenom razvoju. Prvi stub posvećen je unapređenju institucionalnog okvira, dok je drugi stub posvećen jačanju veza institucija u kulturi sa širokim poljem zainteresovanih strana kroz saradnju i partnerstva, što u konačnom donosi jedinstveno, dinamično i vibrantno polje kulture. Iako prvi stub neminovno podrazumijeva podjelu na zaštitu kulturne baštine i kulturno-umjetničko stvaralaštvo, ta podjela je postavljena iz razloga drugačijeg karaktera djelatnosti.

Akcioni plan, koji je sastavni dio ovog dokumenta, odnosi se na period od dvije godine, odnosno na 2023. i 2024. godinu i sadrži pregled aktivnosti koje se planiraju realizovati u navedenom vremenskom okviru. Ministarstvo kulture i medija, paralelno s Akcionim planom, kreira i interni dokument kojim će se za svaku planiranu aktivnost definisati podaktivnosti, odnosno konkretne radnje koje je potrebno preduzeti da bi se pojedinačna aktivnost realizovala, kao i detaljan vremenski raspored aktivnosti i organizacione jedinice, odnosno lica zadužena za njihovo sprovođenje.

Strateški cilj I		Uspostaviti profesionalan, efikasan, umrežen i stabilan javni sektor u kulturi				
Operativni cilj 1.1.		Inovirati pravni okvir u kulturi				
Indikator učinka a) Broj donijetih zakonskih i podzakonskih akata Izvor: zaključak Vlade, internet stranica Vlade, „Službeni list CG“	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	0	4 zakonska i 4 podzakonska akta		6 zakonskih i 6 podzakonskih akata		
Indikator učinka b) Broj opštinskih programa razvoja kulture Izvor: „Službeni list CG – Opštinski propisi“	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	3	7		15		
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 1.1.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
Mjera 1.1.1. <i>Unapređenje zakonsko-regulatornog okvira u kulturi kroz analizu primjene i dalje usaglašavanje s međunarodnim standardima i praksama</i>						
1. Izmjene i dopune Zakona o zaštiti kulturnih dobara	utvrđen Predlog Zakona	MKM, Uprava za zaštitu kulturnih dobara, CKACG, Sekretarijat za zakonodavstvo, resorna ministarstva	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	3.000 €	Budžet MKM
2. Izmjene i dopune Zakona o bibliotečkoj djelatnosti	utvrđen Predlog Zakona	MKM, NBGG, Biblioteka za slijepe, Sekretarijat za zakonodavstvo, resorna ministarstva	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	1.200 €	Budžet MKM
3. Izmjene i dopune Zakona o muzejskoj djelatnosti	utvrđen Predlog Zakona	MKM, NMCG, Pomorski muzej, Prirodnjački muzej, Sekretarijat za zakonodavstvo, resorna ministarstva	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	1.200 €	Budžet MKM
4. Analiza primjene i potrebe inoviranja Zakona o kulturi	izrađena Analiza	MKM, ekspertska tim, javne ustanove kulture, nezavisna kulturna scena, stručna javnost, resorna ministarstva	IV kvartal 2023.	II kvartal 2024.	5.000 €	Budžet MKM

5. Izmjene i dopune Zakona o kulturi	utvrđen Predlog Zakona	MKM, javne ustanove kulture, nezavisna kulturna scena, stručna javnost, resorna ministarstva, Sekretarijat za zakonodavstvo	II kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	3.000 €	Budžet MKM
6. Izmjene i dopune Zakona o pozorišnoj djelatnosti	utvrđen Predlog Zakona	MKM, javne ustanove kulture, nezavisna kulturna scena, stručna javnost, resorna ministarstva, Sekretarijat za zakonodavstvo	II kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	1.200 €	Budžet MKM
Mjera 1.1.2: <i>Iniciranje odgovarajućih izmjena ili dopuna zakonskih rješenja iz nadležnosti drugih resora, kojima se direktno ili indirektno podstiče razvoj kulture</i>						
7. Iniciranje izmjena Zakona o nevladinim organizacijama u smislu statusa i podsticaja razvoja NVO u oblasti kulture	podnijeta inicijativa MJU	MKM, NVO	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
8. Iniciranje izmjena Zakona o javnim nabavkama u smislu traženja izuzeća kada je riječ o specijalizovanoj opremi (nabavka muzičkih instrumenata, knjiga, scenografskih i kostimografskih elemenata, opreme i materijala za vršenje poslova konzervatorske djelatnosti itd.)	podnijeta inicijativa MJU	MKM, nacionalne ustanove kulture	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM, nacionalnih ustanova kulture
Mjera 1.1.3: <i>Unapređenje sistema planiranja i upravljanja u kulturi</i>						
9. Donošenje Strateškog plana NMCG 2023–2029.	donijet plan	NMCG	I kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	3.500 €	Budžet NMCG
10. Iniciranje saradnje i pružanje podrške lokalnim samoupravama u donošenju opštinskih programa razvoja kulture u skladu s obavezom propisanom Zakonom o kulturi	broj opština s kojima je ostvarena saradnja (najmanje 5)	MKM, lokalne samouprave	I kvartal 2024.	II kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM

Operativni cilj 1.2.		Ojačati institucionalne kapacitete u kulturi				
Indikator učinka a) Procenat zaposlenih (m. i f.) u nacionalnim ustanovama kulture koji su prošli neku edukaciju u odnosu na ukupan broj zaposlenih (m. i f.) Izvor: Izvještaji o radu ustanova kulture	Početna vrijednost (2020–2022)	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	18,8%	25%		30%		
Indikator učinka b) Procenat sredstava nacionalnih ustanova kulture namijenjenih za programske aktivnosti Izvor: Zakon o budžetu Crne Gore (za kalendarsku godinu) i izvještaji o radu ustanova kulture	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	27,3%	31%		35%		
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 1.2.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
<i>Mjera 1.2.1: Unapređenje institucionalne mreže u kulturi</i>						
11. Završetak transformacije Centra savremene umjetnosti u Muzej savremene umjetnosti	donijeta Odluka o osnivanju Muzeja savremene umjetnosti	MKM, Vlada CG	I kvartal 2023.	II kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
<i>Mjera 1.2.2: Jačanje kadrovskih kapaciteta u kulturi</i>						
12. Organizovanje mreže saradnika u kulturi na nivou nacionalnih ustanova	imenovane kontakt osobe	MKM, nacionalne ustanove kulture	II kvartal 2023.	III kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM, nacionalnih ustanova kulture
<i>Mjera 1.2.3: Unapređenje okvira finansiranja i ulaganja u ustanove kulture</i>						
13. Objavljivanje konkursa za izradu idejnog rješenja za novu zgradu Muzeja savremene umjetnosti	objavljen konkurs za izradu Idejnog rješenja; dobijeni urbanističko-tehnički uslovi	Muzej savremene umjetnosti, MKM, MEPPU, ekspertski tim	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	5.000 €	Budžet MKM

Mjera 1.2.4: Unapređenje evidencije, komunikacije i saradnje sa i između aktera u kulturi						
14. Angažovanje istaknutih kulturnih stvaralaca i stručnjaka u kulturi na promociji kulture u Crnoj Gori	broj stvaralaca i stručnjaka (najmanje 6) broj projekata (najmanje 6)	MKM, javne ustanove kulture, istaknuti kulturni stvaraoci	I kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	12.000 €	Budžet MKM, javnih ustanova kulture
Operativni cilj 1.3.	Unaprijediti sistem i ulaganja u zaštitu kulturne baštine					
Indikator učinka a) Broj unaprijeđenih kulturnih dobara Izvor: Izvještaj o radu MKM, internet stranica MKM	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	0	7		15		
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 1.3.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
Mjera 1.3.1: Unapređenje sistema zaštite kulturne baštine						
15. Kreiranje Liste prioriteta nepokretnih kulturnih dobara	kreirana Lista	Uprava za zaštitu kulturnih dobara, CKACG, MKM	IV kvartal 2023.	II kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
16. Kreiranje Liste prioriteta pokretnih kulturnih dobara	kreirana Lista	Uprava za zaštitu kulturnih dobara, CKACG, MKM, NMCG, DACG, Pomorski muzej CG, opštinski muzeji	II kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
Mjera 1.3.2: Sprovođenje mjera zaštite kulturnih dobara i promocije značaja kulturne baštine za društvo						
17. Relicenciranje izdatih konzervatorskih licenci za pravna lica	broj akata o relicenciranju	MKM, Komisija za izdavanje i oduzimanje licenci	III kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	3.000 €	Budžet MKM

18. Relicenciranje izdatih konzervatorskih licenci za fizička lica	broj akata o relicenciranju	MKM, Komisija za izdavanje i oduzimanje licenci	III kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	3.000 €	Budžet MKM
19. Relicenciranje izdatih istraživačkih licenci za pravna i fizička lica	broj akata o relicenciranju	MKM, Komisija za izdavanje i oduzimanje licenci	III kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	1.500 €	Budžet MKM
20. Revizija Plana upravljanja Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora	izvršena revizija urađen dokument	Opština KO, MKM, UZKD	I kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	10.000 €	Budžet Opštine KO i MKM
21. Konstituisanje Savjeta za upravljanje Područjem Kotora	konstituisan Savjet	MKM- Vlada CG	IV kvartal 2023.	I kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva za konstituisanje, već za održavanje sjednica	Budžet MKM
Operativni cilj 1.4.	Unaprijediti sistem i ulaganja u savremenu produkciju					
Indikator učinka a) Broj objavljenih konkursa podrške stvaralaštvu na godišnjem nivou Izvor: Odluke o objavljivanju konkursa, internet stranica MKM	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	4	5		6		
Indikator učinka b) Broj objekata privedenih namjeni za realizaciju programa u oblasti kulture Izvor: Upotrebne dozvole, internet stranice MKM i opština	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	3	4		6		
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 1.4.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja

Mjera 1.4.1. Podsticanje razvoja kulturno-umjetničkog stvaralaštva						
22. Memorandum o saradnji između Ministarstva kulture i medija i Fondacije Petrović Njegoš	potpisan Memorandum	MKM, Fondacija Petrović Njegoš	II kvartal 2023.	II kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
23. Pokretanje konkursa za podršku i podsticanje književnog stvaralaštva autora, isključivo za individualne prijave autora (fizička lica)	broj podržanih projekata (najmanje 3)	MKM	I kvartal 2024.	II kvartal 2024.	70.000 €	Budžet MKM
Mjera 1.4.2: Podsticanje razvoja kulturnih i kreativnih industrija						
24. Izrada tehničke dokumentacije za uspostavljanje Regionalnog kreativnog centra u okviru bivšeg vojnog kompleksa Cerovo u Bijelom Polju	izradena tehnička dokumentacija	MKM, Opština Bijelo Polje, UNDP	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	150.000 €	Budžet MKM, UNDP
25. Kreiranje godišnjeg programa umjetničkih rezidencija u kreativnim habovima u Kotoru, Baru i Šavniku za 2024. godinu	kreiran program	MKM, nacionalne i lokalne ustanove kulture, nezavisni sektor	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM, budžet lokalnih samouprava
Strateški cilj II	Oснаžiti vaninstitucionalni sektor kulture, međusektorsku, međuresornu i međunarodnu saradnju i razvoj publike					
Operativni cilj 2.1.	Poboljšati saradnju i ambijent rada vaninstitucionalnih aktera u kulturi					
Indikator učinka a) Broj reprezentativnih strukovnih udruženja Izvor: Akti o utvrđivanju statusa: reprezentativno strukovno udruženje	Početna vrijednost	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	0	3		7		
Indikator učinka b) Broj manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore Izvor: Akti o određivanju kulturne manifestacije ili festivala od posebnog značaja	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	5	8		10		

Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.1.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
<i>Mjera 2.1.1: Reorganizacija konkursa i konkursne procedure</i>						
26. Kreiranje elektronskog sistema prijave na konkurse Ministarstva kulture i medija	kreiran sistem	MKM	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	10.000 €	Budžet MKM
27. Uvođenje podsticajnih mjera za žensko preduzetništvo u okviru konkursa za podršku razvoju kreativnih industrija	obezbjedena posebna konkursna linija za žensko preduzetništvo; broj podržanih projekata ženskog preduzetništva (najmanje 10)	MKM	III kvartal 2023.	III kvartal 2023.	100.000 €	Budžet MKM
<i>Mjera 2.1.2: Unapređenje statusa strukovnih udruženja u kulturi</i>						
28. Izrada Pravilnika o kriterijumima i načinu utvrđivanja statusa reprezentativnog strukovnog udruženja	donijet Pravilnik	MKM, strukovna udruženja	IV kvartal 2024.	I kvartal 2025.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
<i>Mjera 2.1.3: Unapređenje sistema vrednovanja i evidencija nezavisnog sektora u kulturi</i>						
29. Revizija Uredbe o kriterijumima i načinu dodjeljivanja statusa istaknuti kulturni stvaralac u cilju unapređenja sistema dodjele statusa u domenu priznavanja međunarodnih nagrada u različitim oblastima kulture i uvođenja nacionalnih nagrada u pojedinim oblastima	revidirana Uredba	MKM, nezavisni sektor	IV kvartal 2023.	II kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
30. Revizija Uredbe o kriterijumima za određivanje manifestacija i festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore u cilju unapređenja kriterijuma i sistema evaluacije za praćenje programa festivala od posebnog značaja za kulturu Crne Gore	revidirana Uredba	MKM, javne ustanove kulture, nezavisni sektor	IV kvartal 2023.	II kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM

31. Uspostavljanje baze podataka o aplikantima i korisnicima sredstava kroz konkurse MKM po kategorijama i s rodno disagregiranim podacima	uspostavljena baza	MKM	I kvartal 2024.	III kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
Mjera 2.1.4: <i>Unapređenje komunikacije i saradnje s nezavisnom scenom u kulturi</i>						
32. Uvođenje sistema redovne komunikacije s nezavisnim sektorom	broj organizovanih konsultacija/okruglih stolova/seminara (najmanje 1, odnosno 2 godišnje po regiji – sjever/centar/jug)	MKM, ustanove kulture, organizacije civilnog i privatnog sektora u kulturi	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet MKM
Operativni cilj 2.2.	Pospješiti saradnju sa drugim resorima					
Indikator učinka a) Broj zajedničkih aktivnosti i projekata resora kulture s drugim resorima Izvor: Izvještaji o radu MKM i ustanova kulture, protokoli o saradnji, internet prezentacije	Početna vrijednost		Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.	
	0 (nije mjereno)		15		30	
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.2.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
Mjera 2.2.1: <i>Unapređenje saradnje s resorima obrazovanja i naučno-istraživačke djelatnosti</i>						
33. Pokretanje Nacionalnog programa umjetničkog i kulturnog obrazovanja	potpisan protokol o saradnji između nadležnih ministarstava broj organizovanih programa i posjeta (najmanje 10)	MKM, MP, nacionalne i lokalne ustanove kulture	II kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	nijesu potrebna dodatna sredstva	Budžet MKM, budžet ustanova
34. Izvođenje radova na adaptaciji Doma digitalne revolucije u Nikšiću	adaptiran objekat	Uprava za kapitalne projekte, Inovaciono-preduzetnički centar „Tehnopolis“, Nikšić Partneri: Opština Nikšić, MNTR, MKM	IV kvartal 2023.	IV kvartal 2024.	1.100.000 €	Budžet Crne Gore (Kapitalni izdaci)
35. Podrška projektima kreativnih industrija u okviru Programa podsticanja inovacione kulture	broj podržanih projekata iz oblasti kreativnih industrija (najmanje 3)	Fond za inovacije Crne Gore, MNTR, MKM	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	5.000 €	Budžet Fonda za inovacije

36. Program obuka u oblastima pametne specijalizacije	broj podržanih projekata (najmanje 6)	Nadležna institucija: Fond za inovacije Crne Gore Partneri: MNTR, MKM	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	80.000 €	Budžet Crne Gore
Mjera 2.2.2: <i>Unapređenje saradnje s resorom nadležnim za oblast turizma</i>						
37. Kreiranje kataloga manifestacija i festivala u oblasti kulture	objavljen katalog na službenim internet stranicama	MKM, MERT, nacionalne i lokalne ustanove kulture, NTO, LTO	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	2.000 €	Budžet MKM
38. Izrada replike prve štamparije na Balkanu – Štamparije Crnojevića i opremanje prostora u Njegoševom muzeju – Biljardi u kojem će biti smještena	izrađena i postavljena replika	MERT, MKM, Narodni muzej	II kvartal 2023.	III kvartal 2023.	40.000 €	Budžet MERT-a, donatorska sredstva – IPA
Operativni cilj 2.3.	Intenzivirati međunarodnu saradnju i proces evropskih integracija u oblasti kulture					
Indikator učinka a) Broj projekata aktera kulture podržanih iz međunarodnih fondova kojima koordinira MKM Izvor: Internet prezentacije fondova	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	10	15		20		
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.3.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
Mjera 2.3.1. <i>Jačanje kulturne saradnje u okviru međunarodnih programa i inicijativa</i>						
39. Kandidatura Cetinja za članstvo u Mreži kreativnih gradova UNESCO	članstvo Cetinja u Mreži kreativnih gradova UNESCO	Prijestonica Cetinje, MKM	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	15.000 € (vrijednost kompletnog projekta 150.000 €)	Budžet MKM (Prijestonica Cetinje, UNESCO...)
40. Obilježavanje značajnih međunarodnih jubileja	broj jubileja (5 datuma) broj događaja (25 događaja)	MKM, lokalne i nacionalne ustanove kulture, nezavisni sektor	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna dodatna sredstva	Budžet MKM, budžet ustanova

41. Organizacija manifestacije Dani evropske baštine	broj organizovanih događaja (najmanje 20)	MKM, lokalne i nacionalne ustanove kulture, nezavisni sektor	III kvartal 2023.	III kvartal 2023.	10.000 €	Budžet MKM, budžet ustanova
42. Organizacija događaja u cilju izgradnje kapaciteta za učešće u otvorenim pozivima međunarodnih programa i inicijativa	broj organizovanih obuka (1 obuka) broj organizovanih info dana (4 info dana)	MKM, lokalne i nacionalne ustanove kulture, nezavisni sektor	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	10.000 €	Budžet MKM, donacija EK
43. Izrada plana podrške programskom i infrastrukturnom segmentu projekta „Budva - Boka Evropska prijestonica kulture 2028.“	izrađen plan	MKM, Opština Budva	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna dodatna sredstva	Budžet MKM
Mjera 2.3.2. <i>Jačanje bilateralne saradnje u oblasti kulture</i>						
44. Iniciranje bilateralnih sporazuma i programa u oblasti kulture	broj potpisanih bilateralnih sporazuma i programa (najmanje 4)	MKM, resorna ministarstva u drugim zemljama	II kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna dodatna sredstva	Budžet MKM
Operativni cilj 2.4.	Razvijati kulturne potrebe i navike građana i građanki i stimulisati razvoj publike					
Indikator učinka a) Broj posjetilaca (m. i f.) Izvor: Evidencije ustanova kulture	Početna vrijednost 2022.	Ciljna vrijednost 2025.		Ciljna vrijednost 2027.		
	257.028	287.000		320.000		
Aktivnost koja utiče na realizaciju OC 2.4.	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Datum početka	Planirani datum završetka	Sredstva planirana za sprovođenje aktivnosti	Izvor finansiranja
Mjera 2.4.1: <i>Evidencija i upoznavanje kulturnih potreba i navika građana Crne Gore</i>						
45. Uvođenje sistema praćenja broja posjetilaca ustanova kulture	uveden sistem	nacionalne i lokalne ustanove kulture	III kvartal 2023.	IV kvartal 2023.	nijesu potrebna dodatna sredstva	Budžet ustanova kulture

Mjera 2.4.2: Kreiranje povoljnog ambijenta za razvoj publike						
46. Izrada plana aktivnosti diversifikacije publike u ustanovama kulture	izrađen plan	nacionalne i lokalne ustanove kulture	II kvartal 2024.	IV kvartal 2024.	nijesu potrebna posebna sredstva	Budžet ustanova kulture

Finansijska procjena

U odnosu na aktivnosti predviđene Akcionim planom, ukupan iznos sredstava potrebnih za realizaciju dvogodišnjeg plana je 1.779.600 €. Imajući u vidu da je strateškim dokumentom za naredni petogodišnji period planiran širok spektar raznovrsnih aktivnosti, nije moguće dati prikaz finansijskih sredstava koja će biti iskorišćena za cjelokupan period važenja strateškog dokumenta.

Sredstva po ciljevima:

Kad su u pitanju izvori finansiranja, sredstva potrebna za realizaciju planiranih aktivnosti u najvećem broju slučajeva su redovna sredstva iz Budžeta Crne Gore, odnosno Ministarstva kulture i medija, kao i nacionalnih ustanova kulture, a za određene aktivnosti očekuju se donatorska sredstva, prvenstveno EU i UNESCO.

Nakon donošenja Nacionalnog programa razvoja kulture, biće potrebno opredijeliti sredstva za lekturu, dizajn i štampanje dokumenta, kao i prevod na engleski jezik. Takođe, na samom kraju važenja strateškog dokumenta, u Akcionom planu za posljednju godinu implementacije, biće planiran odgovarajući iznos za sprovođenje evaluacije kompletne strategije.

8. Informacija za javnost o ciljevima i očekivanim učincima strategije

Nacionalni program razvoja kulture predstavlja krovni strateški dokument za oblast kulture Crne Gore u periodu od 2023. do 2027. godine, i ima za cilj unapređenje politika u svim oblastima kulture u Crnoj Gori.

U širokom, inkluzivnom i transparentnom procesu izradili smo ovaj petogodišnji strateški dokument, kojim postavljamo zdrave temelje za prevazilaženje postojećih problema u kulturi i programiramo osnove za njen dalji razvoj.

Tražeci rješenja i precizirajući aktivnosti koje će služiti sanaciji mapiranih problema i nedostataka u kulturi, ovaj, treći po redu Nacionalni program razvoja crnogorske kulture, koncipirali smo tako da sadrži dva strateška cilja. U prvom strateškom cilju ponudili smo rješenja koja se ogledaju u uspostavljanju profesionalnog, efikasnog, umreženog i stabilnog javnog sektora kulture u Crnoj Gori, što podrazumijeva inoviranje pravnog okvira u kulturi, jačanje institucionalnih kapaciteta u kulturi, unapređenje sistema i ulaganja u zaštitu kulturne baštine i u savremenu produkciju, dok drugi strateški cilj obuhvata jačanje vaninstitucionalnog sektora kulture, međusektorske, međuresorne i međunarodne saradnje i razvoj publike.

Naime, od izuzetnog značaja je da, pored pravno-regulatornog okvira i institucionalnih pitanja, radimo i na razvoju publike, kulturnih potreba i navika građana Crne Gore, jer se progres jednog savremenog društva mjeri stepenom razvijenosti njegove kulture i odnosa građana i građanki prema kulturi. Zato je naš moto „Za kulturu svuda i kulturu svima“.

Uvažavajući potrebu da se javne politike dodatno afirmišu, kako bi se povećalo interesovanje stručne i ostalih segmenata javnosti, te istakao značaj konkretnih aktivnosti za opštu korist i kvalitet života građana, javnost će biti blagovremeno i adekvatno upoznata s aktivnostima i učincima Nacionalnog programa

razvoja kulture. Komunikacionom strategijom akcenat je stavljen na potrebu da se djelatnicima u kulturi i građanima na najadekvatniji način predstave vizije, ciljevi i rezultati koje Ministarstvo kulture i medija i Vlada Crne Gore ostvaruju na planu unapređenja kvaliteta kulturnih politika u Crnoj Gori, na način koji je lako razumljiv i prilagođen potrebama i interesovanjima javnosti.

Realizacija ključnih ciljeva Nacionalnog programa razvoja kulture u najvećoj mjeri zavisi od relevantnih institucija i organizacija odgovornih za njegovu implementaciju. S tim u vezi, da bi realizacija strateškog dokumenta bila uspješna, neophodna je uključenost i aktivno učešće svih zainteresovanih strana.

Prepoznali smo interne i ekstreme ciljne javnosti. Interne ciljne javnosti obuhvataju sve one aktere koji direktno utiču na sprovođenje politika, aktivnosti i ciljeva. Eksterne ciljne javnosti obuhvataju aktere koji čine nezavisnu kulturnu scenu i publiku.

Komunikacione aktivnosti u pravcu izvještavanja o realizaciji ključnih ciljeva Nacionalnog programa razvoja kulture biće usmjerene na odnose s medijima i integrisane kanale komunikacije – društvene mreže Ministarstva kulture i medija (Facebook, Instagram, Twitter) i zvanični web sajt www.gov.me/mku.

